

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİMDALI
DİNLER TARİHİ BİLİMDALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

XX. YÜZYIL ISPARTA TARİHİ
VE
İNANÇ COĞRAFYASI

DANIŞMAN
Prof.Dr.Şaban KUZGUN

HAZIRLAYAN
Abdurrahman DAŞ

ELAZIĞ-1996

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1
1. Isparta İli'nin Adı	3
2. Coğrafi Yapısı	5
3. Jeopolitiği	7
4. Hamidelinde Görev Yapan Atabekleri	8
5. Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı Döneminde Kullanılan Bazı İdari Adlar	10

I. BÖLÜM

A) TARİH İÇERİSİNDE İSPARTA VE ÇEVRESİ	12
1. İlk Çağlarda Isparta	15
2. Roma ve Bizans Döneminde Isparta	15
3. Selçuklular Döneminde Isparta	16
4. Osmanlılar Döneminde Isparta	21
5. Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Isparta	24
B) İSPARTA'YA BAĞLI İLÇELERİN KISA TARİHÇELERİ	26
1. Aksu İlçesi'nin Tarihçesi	26
2. Atabey İlçesi'nin Tarihçesi	27
3. Eğridir İlçesi'nin Tarihçesi	28
4. Gelendost İlçesi'nin Tarihçesi	30
5. Gönen İlçesi'nin Tarihçesi	31
6. Keçiborlu İlçesinin Tarihçesi	31
7. Senirkent İlçesi'nin Tarihçesi	32
8. Sütçüler İlçesi'nin Tarihçesi	33
9. Şarkikaraağaç İlçesi'nin Tarihçesi	33
10. Uluborlu İlçesi'nin Tarihçesi	34
11. Yalvaç İlçesi'nin Tarihçesi	35
12. Şenişarbademli İlçesi'nin Tarihçesi	36

II. BÖLÜM

İSPARTA İLİ'NİN GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI	
XX. YÜZYILA KADAR İSPARTA İLİ'NİN NÜFUS SEYRİ	38
A) GÜNÜMÜZDE İSPARTA İLİ'NİN GENEL İNANÇ DURUMU	41
B) GÜNÜMÜZDE İSPARTA İLİ'NİN İNANÇ YAPISI	42
1. Isparta Merkez İlçe	42

2. Aksu İlçesi	44
3. Atabey İlçesi	44
4. Eğridir İlçesi	45
5. Gelendost İlçesi	46
6. Gönen İlçesi	47
7. Keçiborlu İlçesi	48
8. Senirkent İlçesi	48
9. Sütçüler İlçesi	49
10. Şarkikaraağaç ilçesi	49
11. Uluborlu İlçesi	50
12. Yalvaç İlçesi	50
13. Yenişarbademli İlçesi	51
C) ISPARTA İL SINIRLARI İÇİNDE BULUNAN ZİYARET VE ADAK YERLERİ	55
a) Sünnilere Ait Ziyaretgahlar	55
1. Isparta merkez ve çevre köylerindeki ziyaretgahların adları	55
2. Aksu ilçe'sindeki ziyaretgahlar ve adak yerleri	56
3. Atabey ilçe'sindeki ziyaretgahlar ve adak yerleri	56
4. Eğridir ilçe'sindeki ziyaretgahlar ve adak yerleri	57
5. Gelendost ilçe'sindeki ziyaretgahlar ve adak yerleri	57
6. Gönen ilçe'sindeki ziyaretgahlar ve adak yerleri	58
7. Keçiborlu ilçe'sindeki ziyaretgahlar ve adak yerleri	58
8. Sütçüler ilçe'sindeki ziyaretgahlar ve adak yerleri	58
9. Şarkikaraağaç ilçe'sindeki ziyaretgahlar ve adak yerler	58
10. Uluborlu ilçe'sindeki ziyaretgahlar ve adak yerleri	59
11. Yalvaç ilçe'sindeki ziyaretgahlar ve adak yerleri	60
b) Alevilere Ait Ziyaretgahlar	65
D) ISPARTA İLİNDEKİ CEMAAT VE TARİKATLAR	68
a) Sünni Cemaat ve Tarikatlar	68
b) Alevi Cemaat ve Tarikatlar	78
SONUÇ	90
BİBLİYOGRAFYA	94
EKLER (İl ilçe Haritaları)	97

ÖNSÖZ

Doğrular, araştırmaların, teknik ve incelemeleri sonucu elde edilen verileri değerlendirip, ilim ve mantık süzgeçinden geçirilmesiyle ortaya çıkar. Aksi halde kuru bir iddiadan öteye geçemeyen tez'ler, idda sahibini yanıltıp, mahçup duruma düşürürü. İnsanoğlu bütün tarihi boyunca inançlarıyla, medeniyetleri ile, üzerinde yaşadığı coğrafyaya bıraktığı eserleri ile kendisini gelecek nesillere tanıtmaya ve anlatmaya çalışmıştır. Bu itibarla insan, mekan, zaman ve inanç unsurları birlikte ele alınması gerekmektedir.

Belli bir coğrafyada sosyal hayat tazında yaşayan insanın inançlarını "İnanç Coğrafyası" olarak tahlil ettik. Dinler tarihi çalışmamızda "İsparta İli Günümüz İnanç Coğrafyası"nı ilmi metod ve usullerle ele alırken konumuza ışık tutacak, bütün kaynaklara müracaat edilmiştir.

Birinci bölümde İsparta ilininin daı, tarihi, coğrafyası ve jeopolitiği hakkında bilgiler verilmiş, ilin tarihi seyri içerisinde inanç durumları, milliyetleri göz önünde tutulup nüfus seyirleri ayrıca belirtilmiştir.

İkinci bölümde ise dinler ve mezheplerine göre yörede yaşayan halkın mezhep durumlarını, il genelindeki Dini cemaatleri ve Tarikatları sahip oldukları kuruluşları ile beraber tefferruatıyla ayrı ayrı incelenmiştir. Yine İsparta ili ve ilçelerindeki tesbikt edilebilen tüm siyaret ve adak yerleri belirtilmiş, bazıları hakkın da kısa bilgiler verilmiştir.

İlin Fiziki coğrafyası, Turistik yerlere yakın olması sebebiyle yöreye gelen turistlerden müslüman olanların milleyetlerini, mezhep durumlarını tesbit ettiğimiz gibi, İl sınırları dahilinde mülkiyet edinen yabancı ve gayri müslimler hakkında da bilgiler vermeye çalıştık.

İl genelindeki nüfus durumunu 01.07.1996 tarihine göre en son üç aylık istatistiki bilgilere göre verirken, ayrıca 1990 genel nüfus sayım sonuçları da değerlendirmelerde göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmalarımızın sağlıklı bilgilerle sonuçlandırılması bakımından her türlü Resmi kuruluşlara gerektiğinde başvurulduğu gibi, basılı yayınlardan ilaşıbaldıklarımızden de azami derecede faydalanmaya çalıştım. Bilgilerine baş vurduğum tüm şahıslara, temsilcilere, yetkili ve etkili kişilere yardımlarından dolayı teşekkür ediyorum.

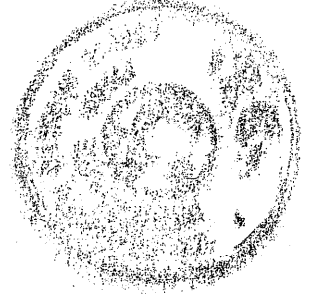
Böyle önemli ve o derecede hassas olan bu konuda araştırmada bulunmamı tavsiye ve teşvik eden, çalışmalarımın her safhasında yol gösterip, yardımlarını esirgiemeyen ve gerektiğinde istişare de bulunmama zamanını ayıran danışman hocam Prof. Dr. Şaban KUZGUN'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç telakki ediyorum.

Isparta ili günümüz inanc coğrafyası konulu bu çalışma ve bilgilerimiz başka araştırmacılara ip uçları sağlayacağı ve yardımcı olacağı kanaatindeyim.

Abdurrahman DAŞ
27.09.1996-Elazığ

KISALTMALAR

a.g.e:	Adı geçen eser
bk:	Bakınız
C:	Cild
çev:	Çeviren
D.İ.E.:	Devlet İstatistik Enstitüsü
Gn.Md.:	Genel Müdürlüğü
H:	Hicri
haz:	hazırlayan
İ.Ö.:	İsa'dan Önce
İ.S.:	İsa'dan Sonra
M:	Miladi.
mad:	Madde, Maddesi
M.E.Md.:	Milli Eğitim Müdürü
M.Ö:	Milattan Önce
M.S:	Milattan Sonra
nr:	Numara
r.a:	Radiyallahu Anhu
S:	Sayı
s:	Sayfa
s.a.s.:	Sallallahu aleyhi vesellem
trc:	Tercüme eden
vb:	Ve benzeri
vd:	Ve devamı
vs:	Vesaire

GİRİŞ

İlimler belli dallara ayrılarak sahasını belirlediği gibi, biyolojik varlıklar gibi de doğuşu, gelişimi ve kendi içerisinde ihtisas dallarına ayrılmaktadır. Tarih ilmi; coğrafya, insan, zaman ve mekandan ayrı, tek başına düşünülemez. Coğrafya; Konusu itibariyle, yeryüzünün tabii ve beşeri durumlarını başlangıç ve sonuçlarına kadar her safhasını ele alan, tanıtan ve ilmi veriler olarak ortaya koyan bir ilim dalıdır. Bir yerin coğrafyasından bahsedilirken, ilk önce o bölgenin, yüzey şekilleri, iklimi, bitki örtüsü, akarsuları, nüfus potansiyeli ve ekonomik şartları akla gelmektedir. Bu sayılan unsurlar içerisinde de özellikle nüfus ve ekonomik yönü insanla yakından ilgilidir. Diğer faktörler ise nüfus ve ekonominin oluşmasında müsbet veya menfi yönleri ile etkilidir.

Din insanlar için sözkonusudur. Eğer tarihte insan ele alınıyorsa, o insanların yaşadıkları coğrafyası, inancı, sosyal durumu, çevresini etkilemesi veya etkilenmesi gibi hususları da ele alınması zorunluluğu vardır.

İnançlar toplumlar tarafından benimsedikçe varlığını sürdürür. Toplumun inancı benimsemesinde değişik faktörler etkilidir. Bu etkileyici faktörlerden biri de coğrafyadır. Çünkü:

Coğrafya, tarihi olayların ortaya çıkmasında temel bir nitelendiricidir. Yine coğrafi faktör, herhangi bir inancın ortaya çıkmasında ve yayılmasında, değişik safhalardan geçerek olgunlaşmasında, belirleyici rolünü ortaya koymaktadır.

Toplumlar geliştikçe medeniyetlerini ve güçlerini arttırdıkça hem kendi iç bünyelerini, hem de dış çevrelerini daha iyi tanıma ihtiyacını duyarlar.

Bunun için de araştırmacılar her ilim dalından, metod ve usullerinden azami derecede istifade edebilmeye çalışmaktadırlar. Öyle ki günümüzde ülkeler ve milletler, bir diğerini sadece siyasi, ekonomik veya askeri şartlarla etkilemeyi düşünmemektedirler. Bunu yapabilmek için toplumları iyi tanımayı hedeflerken, o toplumun sosyal yapısını, inanç durumunu ve potansiyelini, coğrafi ve ekonomik durumunu, tarihten-günümüze irtibatlandırarak sonuca gitmeye çalışmaktadırlar. Bu tür faaliyetler bir ülkede var olan ayrılıkları arttıracak, ya da sun'i ayrılıkları oluşturarak bunu menfaatları doğrultusunda kullanacaktır. Ancak her ülkenin araştırmacıları kendi toplumlarındaki ortak tarafları, benzerlikleri, araştırıp bularak toplumun birlik ve beraberliğine katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda bu ilmi çalışmaların emeğini devletin hizmetine sunabilmektedir.

Ülke coğrafyasında ve milletin içerisinde var olan herşey o ülkenin ilim adamlarına birer araştırma konusu olma özelliğini taşır. Bir bölgenin

problemleri bilinmeden, o problemlere çözümler getirilemez. Çünkü problem, problem olmaktan çıkarılmazsa o da başka bir problem olarak kalır. Ülkemizde, bilhassa günümüzde yapılan inanç coğrafyası çalışmaları, diğer ilim dallarına malzeme teşkil edecektir.

Isparta ilinin günümüz inanç Coğrafyasını konu olarak seçmemizin sebebi ilin genelinde her türlü cemaat ve tarikatların bulunmasıdır. Hatta bu cemaatlerden Nurcuların kurucusu Said-i Nursî'nin Isparta'da uzun süreli ikamet etmiş olması ve Risalelerini, talebelerine Isparta ve Barla'da yazdırmış olması, vasiyeti üzerine de bu ilde defnedilmesi gibi sebepler her yönüyle Isparta'yı araştırmada cazip hale getirmiştir.

Şunu da belirtelim ki ilin bulunduğu coğrafi konumu; Akdeniz, Ege ve İç Anadolu bölgelerine dahil illerle komşu durumundadır. Bir yönüyle örf-adet, gelenekleri ile içe kapalı özellik taşıırken, diğer yandan da sahil illerle (Antalya-Muğla-Denizli gibi) irtibatı çok farklı kültürlerle mensup insanlarla ilişkilerde bulunması, ilin inanç durumu üzerinde te'sirleri olabileceği de dikkatimizi çekmiştir. Isparta ili genel inanç durumu, **homojen** yapı özelliklerinin tamamını taşımaktadır. İslam dini mensubu olan halkın tamamında ise Sûnni-Alevi veya kendi aralarında kollara ayrılması sebebiyle üzerinde araştırma ve incelemelerde bulunmayı gerektirmektedir. Çünkü İl'de yaşayan Abdal, Çingene, Tahtacı, Bektaşî ve Kahtâniler'in Türkiye'nin her yerinde yaşamadıkları bir gerçektir.

Biz bu çalışmamızda hem İslami olan, hem de gayri İslami olan hususları da inceledik. Mesela Bektaşilik ve diğer alevi müslümanları araştırırken, bu topluluklar arasında yaygın inançlardaki şu hususların İslami olmadığı "Kur'an-ı Kerim'de ehl-i beyt'le ilgili dörtyüzyetmişaltı ayetin çıkarıldığını, hakiki Kur'an nüshasının Mervan tarafından imha edildiği, Hz. Peygamber'in kendisine halife tayin ettiği, içkinin haramlığı hususu, Gündüz namazlarının olmadığı, sahabenin bir kısmını tekfirle suçlamaları, ziyaret yerlerindeki bid'at ve hurefeler, Adaklarda vuku bulan hurefe ve bid'atlar" görülmüştür.

Kaynaklar; çalışmalarımızın bazı bölümleri için, yöre hakkında yazılmış olan ve ulaşabiliğimiz kaynaklardan, bilhassa ilk müracaat olunanlardan öncelikle bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Isparta hakkındaki yabancı araştırmacıların eserlerine de bilgi için müracaat edilmiştir. Alan çalışması yaptığımız ikinci bölümde ise; bilhassa ilgili kuruluşlara, Resmi dairelere, Cemaat temsilcilerine, tarikat temsilci ve müridlerine, Rehber ve Dede durumundaki şahsiyetlere yüz yüze sorular sorulmuş, cevapları alınarak bilgiler toplanmaya çalışılmıştır. Yine alınan bu bilgiler tek taraflı anlatımlarla yetinilmemiş, başka kişi veya cemaatlerin bilgileri de alınarak karşılaştırmaları

yapılmış, elimizdeki mevcut bilgilerle de mukayesesi yapılmıştır. Bilhassa istatistiki bilgiler, Muhtarlıklardan, Nüfus Müdürlüklerinden, Su-Elektrik mesken abone adetleri ve sağlık ocaklarına kayıtlı hane sayıları, ilçe seçim kurulundaki seçmen adetleri, nüfus tesbiti için gözönünde tutulmuştur. Sözlü, yüz yüze yapılan tüm görüşmelerde alınan bilgiler değerlendirilirken, objektif ve tarafsız bir anlayışla bakılmıştır. Yapılan açıklamalar, hangi cemaat ve tarikata ait ise aynen yazılmıştır. Ancak yorumları, karşılaştırmaları ve diğer yan bilgileri araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Mezhep durumları hakkında, ziyaretgah ve adak yerleri için bilgiler, bizzat malum yerleşim merkezlerine ve alanlarına gidilmiştir. Bu konuda da hiç birşey esirgenmemiştir. Bu yöre için Resmi mercilerin dışında verilen istatistiki oranlara pek itibar etmediğimizi de ifade etmekte yarar olduğu kanaatindeyim.

Isparta ili üzerinde gelecekte çok daha detaylı ve farklı mevzularda araştırmalar yapılması faydalı olacaktır. Her başarı önceki çalışmalardan yararlanılarak elde edilebilir.

1. Isparta İli'nin Adı

Isparta adının kaynağına dair bilgiler İ.Ö. VII.-IX. yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Bazı kaynaklara göre M.Ö. VII.-IX. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyindeki iskitler tarafından güney bölgesine doğru sürülen ve Batı Anadolu'ya kadar ilerleyen "Sabardai" ve "kimmer" topluluklarının bir kısmı araştırma alanımız olan Ispanrta ilinin bulunduğu coğrafya'ya gelip yerleşmişler ve bu arazilere de kendi adlarını vermişlerdir (1). İbni Bututa seyahatnamesinde Isparta olarak bilinen ilin o günkü adını "Sbarta" olarak belirtmektedir (2). Isparta adının da bu sözcükten alındığını belirtmiştir. Isparta ilinin yerleşim tarihi Paleolitik (Eskitaş) Dönemine kadar uzanmaktadır. Ancak bu yörenin yazılı tarihi ise Hititler'le başlamaktadır. İl sınırları içinde kalan yerleşim merkezlerinin o devirdeki adları ise bilinmemektedir. Ancak yörenin Arzava Bölgesi sınırları içinde kaldığı gerçeği ise kabul görmüştür (3).

Bazı kaynaklar ise , Antik Çağ'da pisidya denilen yörede, Baris adıyla bilinen bir kentin bulunduğunu ve bu isimde Lidya dilindeki Barida sözcüğünden gelişini iddia etmektedirler. Yine başka bir görüş ise, Baris'in Sanskritçe'de su manasına gelen vari sözcüğü ile ilişkili olduğu yönündedir. I., İznik konsülünün M.S. 325'de toplandığı zamanda Heraclius Barenis pisidiae

(1) Arif Nihat Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1971, s. 113-116-307.

(2) İbn-i Batuta Seyahatnamesinden seçmeler; Hazırlayan; İsmet PARMAKSIZOĞLU, Ankara, 1981, s. 8.

(3) Mehmet ÖZSAIT; *İlk çağ tarihinde pisidya*, İstanbul, 1980, s. 100.

diye anılmış ve tüm Bizans tarihi boyunca da bu isimle tanınmış gelmiştir (4). Farklı başka bir iddia da şudur.

Yunanistan'ın güney bölgesine düşen Mora yarımadasında Noupria (Argolit) körfezi yakınında Argos ve onun güneyinde Isparta ismi ile bilinen tarihi Antik kentler bulunmaktadır. Bu yörelerden ve şehirlerden Batı Anadolu'ya M.Ö. VIII-IX. Y.Y.'da veya daha önceki yıllarda göç eden İyonlar buralarda da eski yurtlarındaki hatıralarını, kimliklerini ve adlarını yaşatmak için tıpkı Mora'da bulunanların simetriği olarak Argos ve Baris (Isparta)'i kurmuşlardır (5).

Isparta İli'nin adı hakkında RAMSAY eserinde, (6) Baris'in adının Sparta yahut Isparta olarak konuşulageldiğini ileri sürmüştür. Buna da şu örneği vermiştir. Resmi şekli, Isparta olduğu halde hep Isparta telaffuz olunduğu gibi, Burdur da halk dilinde "Buldur" olarak söylenegelmiştir.

Pisidia (Pisidya ve Firigya bölgeleri Batı İç Anadolu'yu ihtiva eder (7)). Isparta ve Burdur illeriyle Antalya'nın kuzeybatısını kapsayan alanın tamamına Pisidia denilmektedir. Pisidya Frigya, Pamfilya, İkonya, Karya, Kilikya v.b. coğrafi bölgelere eski çağlarda ad olarak verilmiştir. Ancak bu bölgelerin her biri bağımsız birimler olarak küçük kent devletçikleri halinde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu bölgeler, sınırlarla birbirinden ayrılmış, her yönüyle soyutlanmış halde değildir. Halkları arasında etkileşim olmuştur. Bazı kaynaklara göre, Pisidya'ya komşu olan devletler şunlardır;

Doğusunda; Isurya (Isauria) ve Likonya (LYKADNIA)

Batısında; Likya (Lykia), Lidyalılar ve Karyalılar

Güneyinde; Pamfilya (pamphylia) ve Milyas

Kuzeyinde; Frigya (phrigia) ile Galatya (Galatia) bulunmaktadır (8).

Pisidya bölgesinde medeniyet ve kültürlerin eserlerini bağrında saklayan hüyük ve mağaralar bulunmaktadır (9).

Pisidya Bölgesi'nin Baris-Sparta-Sbarta-İsparta-Isparta olarak bilinen yörede XIII. y.y.'ın başlarında Türkmenler'in Anadolu'da her bölgeye yerleştikleri gibi, Akdeniz bölgesinin batısını da Yurt edinen uç beylikleri olmuştur. Bütün uç beyliklere "âl-ucât" (uçlar) denilmiş ve bu şekilde kayıtlara geçmiştir (10).

(4) Yurt Ansk., C. 5, s. 3518.

(5) Mahmut KIYICI; Çevre Tarihi İçinde Atabey ve İz Birakanlar, Ankara, 1995, s. 14.

(6) RAMSAY; Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çev: Mihri PEKTAŞ; İstanbul, 1961, s. 453.

(7) M. Şemseddin GÜNALTAY, Yakın Şark II; "Anadolu" En Eski Çağlarda Ahamenişler İstilasına Kadar, Ankara, 1987, s. 40.

(8) Mehmet ÖZSAIT; İlkçağ Tarihinde PİSİDYA, İst. 1980, s. 56

(9) Z. Velidi TOGAN; Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1981, s. 338.

(10) Ahmet Rifat; Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye, C. 1, İstanbul, 1299, s. 144.

Anadolu'nun göller bölgesinde bulunan Uluborlu, Eğridir, Yalvaç, Karaağaç, Keçiborlu, Isparta ve Burdur şehirleri, Selçuklu Umerasından Hamid Bey'in tasarrufunda bulunması sebebiyle yörenin tamamı Hamidelî veya Hamid sancağı adıyla da anılmaktadır (11).

Uç beyliklere arap kaynaklarında "Avâsım" veya "Şugar" denildiğini görmekteyiz (12). III. Kılıç Arslan, 1203'de Isparta'nın zabtı ile buralara Hamid Bey'in idaresindeki Türkmen aşiretleri yerleştirmiştir. Hamid Bey'in vefatından bir asır sonra da torunu Dünder Bey tarafından, onun adına **Hamid Beyliği**'ni veya **Hamid âbâd, Hamidoğulları** olarak bilinen beyliği kurmuştur (13). Hamid Beyliği ile ilgili bilgileri kendilerine ait kitabelerde de görmekteyiz. XII. Y.Y. sonlarında ve XIV. Y.Y. başlarında Hamid Beyliğinin bu yörede bulunduğu kaydedilmektedir (14).

İlin adı hakkında bu açıklamaları yaptıktan sonra coğrafi ve jeopolitik durumu ile ilgili değerlendirmelere geçebiliriz.

2. Coğrafi Yapısı

Isparta ili, Akdeniz bölgesinin güney batısına düşen ve **göller bölgesi** olarak da bilinen, kıyıda uzak iç taraflarda yer alan bir ilimizdir. Doğusunda, Konya, güneyinde Antalya, batısında Burdur ve kuzey'inde ise Afyon illeriyle komşudur.

Isparta ili toprakları, Akdeniz bölgesinde yer almakla birlikte, Batı Toroslar; kıyıya paralel olarak uzandığından, İl'i yüksek setlerle bölgeden ayırmıştır. İl'in Akdeniz ve Antalya'ya bağlantısı çok dar vadiler olan çubuk boğazı ve Dereboğazı yollarıyla sağlanabilmektedir. Isparta; Burdur ve bir kısım konya il toprakları üzerindeki dağlarla çevrilidir dar havzalarla ayrılmıştır. Bu dar havzaların çukurlarında biriken sular, göller oluşturmuştur. Bunlardan bazıları; **Beyşehir, Eğridir, Burdur, Akşehir ve Kestel gölleridir**. Bu tabii oluşumlardan dolayı bölge, "**Göller Bölgesi**" olarak adlandırılmıştır.

Isparta İl'i 893.300 hektarlık yüzölçümü ile ülkemiz alanının % 1.2'sini oluşturmaktadır. Isparta İl toprakları, denizden 1000-1500 m. yükseklikte, engebeli ve parçalı bir yayla görünümündedir. İl'in arazi yapısı çok engebeli olduğu için yerleşmeyi önemli ölçüde coğrafi konumu belirlemiştir. İlin yerleşim yerini Tekeli ve Taşeli platolarının birleşme noktası olarak da ifade

(11) GÜNALTAŞ; a.g.e., s. 40.

(12) Mustafa AKDAĞ; Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarih, C. 1, İstanbul, s. 80-84.

(13) UZUNÇARŞILI, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlular, Karakoyunlular Devleti, Ankara, 1988, s. 62-63.

(14) Claude CAHEN; Osmanlılardan önce Anadolu'da Türkler, İstanbul, 1994, s. 298.

edebiliriz. Genel olarak dağlık yaylalık bir toprak yapısına sahip olmakla beraber, il toprakları dahilinde pek çok küçük ova bulunur. Bilhassa göllerin çevresinde yoğun yerleşim yerleri vardır. Dolayısıyla bu göllerin çevreleri çok yönlü tarımsal faaliyetlere müsait olup bu tarımın çoğu sulu imkana sahiptir (14).

Isparta ili sınırları dahilinde pek az geniş ovalar vardır. Bu ovalar da daha ziyade, vadi tabanlarındaki küçük düzlükler biçimindedir. Isparta'nın doğusuna düşen Şarkikaraağaç ve Yalvaç ilçelerinin arazi yapısı Konya ili topraklarına benzemektedir. Bu her iki ilçede de susuz tarım yapılmaktadır. Yeni ilçe yapılan Yenişarbademli ve Aksu ilçeleri ise dağlık alan üzerinde olmaları sebebiyle fazla ekili alanı yoktur. Gelendost, Eğridir, Atabey, Gönen ilçelerinde ise, sulu tarım imkanı oldukça yüksektir. Esasen Isparta'nın Yalvaç, Eğridir, Yenişarbademli ve Aksu ilçelerini dahil etmezsek diğer tüm ilçelerindeki coğrafi durumu ve sulama imkanları sebebiyle topraklarında bitkisel üretimin çeşitlendiği, bağ-bahçe ve gülcülüğün revaçta olduğu görülür. Isparta ilinin bu güzelliklerinden geçmiş yüzyıllarda yazılan eserlerde bahsetmektedir. Mesela XIX. y.y.'in ikinci yarısında Anadolu'yu gezen ünlü Fransız Coğrafyacısı ve Gezgin Vital Cuinet eserinde Isparta buğdaylarının vasıflı olduğunu, Avrupa'da ün yaptığını, Yunanistan ve Sicilya'da çok arandığını belirtir (15). Yine Isparta ili coğrafi durumunu izah eden Ali Cevat'da eserinde "il ve ilçelerinin havası hoş, sağlam ve latif olup, dört tarafı bağ ve bahçelerle süslenmiştir," diye tasvir etmektedir (16). Nitekim İbn-i Batuta da Seyahatnamesi'nde "'sayısız dere, ırmak, bağ ve bostanları bulunan bir belde" olarak tanıtmaktadır (17). Yapılan sulama göletleri de ilin tarımına oldukça önemli gelişmeler sağlamıştır. Atabay göleti bunlardan biridir.

Ispartanın topraklarında, kuzey-güney yönünde uzanan Dedegöl ve Kuyucak dağları bölgesinde yerleşim çok az olup ormanlık alanlar bir hayli fazladır. Bu bölgede denilebilir ki tek yerleşim merkezi, Köprüsuyu Vadisi'nin kaynak alanında bulunan Kasımlar bucağıdır. Kuyucak dağlarının batı eteklerinde başlayan yerleşmeler Aksu vadisi boyunca artmaktadır. Aksu ve Sütçüler ilçeleri de bu bölgede bulunmaktadır.

Beyşehir gölünün Şarkikaraağaç ve Yenişarbademli ilçeleri tarafına düşen sahillerinde yerleşim yerleri bir hayli fazladır. Isparta ilinin bir başka ilçesi

(15) Vitali CUINET, TOME PREMIER TURQUIE D'ASIE, GEOGRAPHIE ADMINISTRATIVE, C. 1, Paris, 1892.

(16) Ali Cevat, Memalik; Osmaniye'nin Coğrafya Lugatı, C. 1-4, 1313, Hamidâbâd, Mad., s. 129.

(17) İbn BATUTA; Seyahatnamesi'nden seçmeler, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, 1981, s. 8-9.

olan keçiboru ilçesinde aynı şekilde burdur gölü havzasında yer aldığından burada da yerleşim yoğundur.

Isparta ilinin kuzey cephesinde tabii sınırı oluşturan, Karakuş ve Sultan dağlarının güney taraflarındaki yamaçlarında nüfus, dolayısıyla yerleşim alanı çok azdır. sebebi ise hem su kaynaklarının az olması, hem de bitki örtüsünün kifayetsizliğidir.

İlin coğrafi durumunu genel olarak özetlersek; Eğridir gölünün doğusuna düşen Yalvaç, Gelendost Şarkikaraağaç ilçeleri İç Anadolu (Konya)'yı andırır bir iklime ve tarım-toprak durumuna sahiptir. Ulaşımı Isparta ile olduğu gibi Konya'nın Akşehir ve Beyşehir ilçeleri ile de olmaktadır. Bu durum ticari alış-verişi ve ekonomik bağımlılığı da kendiliğinden oluşturmuştur. Eğridir gölünün batısına düşen diğer ilçelerden Eğridir, Atabay ve Gönen ilçeleri direk merkez ilçe ile irtibatlı bulunmaktadır. Sütçüler, Aksu ilçeleri coğrafi durumun oluşturduğu zorunluluk yüzünden Eğridir üzerinden, Isparta il merkezine irtibatını sağlamaktadır. Keçiborlu, Uluburlu ve Senirkent ilçeleri ise Isparta merkez ilçe ile bağlantısı olduğu gibi, Burdur ve Afyon ilinin Dinar ve Sandıklı ilçeleri ile de her yönüyle bağlantılı bulunmaktadır.

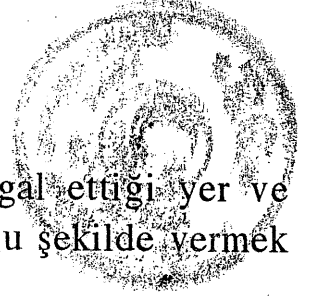
Isparta son yıllarda yapımı tamamlanan Dereboğazı Vadisindeki Antalya karayolu sebebiyle denilebilir ki Antalya ilinin etki alanına girmiştir. Çünkü hem ulaşım rahatlığı sağlanmış hem de mesafe çok kısaltılmıştır. Ekonomik sebepler, Turistik imkanlar, iklimin birbirinden oldukça fazla farklılık göstermesi, yani Antalya'ya göre Isparta'nın havasının yayla havasını andırması bu karşılıklı bağımlılığı iyice arttırmaktadır (*).

İl'in en önemli karayolu bağlantılarının ilden dağılımı şu istikametlere doğru olmaktadır. Isparta-Konya yolu doğu istikametine, Isparta-Antalya yolu güney istikametine Isparta, Afyon-Ankara Kuzey istikametine, Isparta Dinar, Denizli, Aydın, İzmir batı yönüne doğru ulaşımı sağlayan karayollarıdır. Bunların dışında komşu illerle dolaylı olarak bağlantı sağlayan **tali yollar** da bulunmaktadır.

3. Jeopolitiği:

Isparta ili Tarihi ve günümüz inanç coğrafyasını ortaya koyup değerlendirirken bilhassa araştırmamızın II. bölümünü oluşturan inanç coğrafyası bir alan çalışması olarak yapılmaktadır. Dolayısıyla Isparta ili coğrafyası yanında jeopolitiğinin de ele alınması önemlidir.. Çünkü

(*) Yaz mevsimine mahsus Antalya'da ikamet eden pek çok aile, Isparta'da ev kiralarak yazın bunaltıcı sıcaklığından kurtulmaya çalışmaktadırlar.

jeopolitiğin unsurları olan; saha, coğrafi bütünlük, işgal ettiği yer ve ülkenin coğrafi özelliğidir (18). Jeopolitiğin kısa tariflerini şu şekilde vermek mümkündür.

Jeopolitik "Coğrafi politika" veya "Coğrafya'ya dayanan politika" başka bir ifade ile "Coğrafyanın yönlendirdiği politika" (19) anlamına gelir. Coğrafya, Devlet ve Politika üçlü ana unsurlar, jeopolitikada da esas unsurlar olup, biri olmazsa, olmaz gerçeğini hatırlatmaktadır. Çünkü yukarıda sayılan üç unsurdan biri olmazsa jeopolitiği eksik kılmaktadır. Ancak jeopolitiğin değişebilen unsurları da vardır. Bu değişen unsurlar jeopolitiğin beşeri konularını ihtiva eden daha alt unsurlarını oluşturmaktadır. Öyle ise "Jeopolitik konunun zeminini coğrafi konum oluşturur" (20) gerçeğinden hareketle Isparta ili coğrafi konumunu ve jeopolitiğini dünden bugüne bir değerlendirmeye tabi tutalım. İlin değişmeyen coğrafi durumu her yönüyle doğru'da Konya Ege ve kuzey tarafında ise İzmir ve Ankara illerinin etki alanında olduğu bir gerçektir. Ancak gelişen ve değişen imkanlar ölçüsünde Antalya Isparta'nın baştan itibaren I. derecede etki alanı durumundadır. Antalya limanı ve Deniz yolu taşımacılığı, serbest bölge olgusu, Turistik gaye ile yapılacak olan her türlü yatırım, ister istemez etki mercii olarak bu yöne doğru ilin jeopolitiğini kanalize etmektedir. Nitekim yeni tamamlanan ve hizmete giren (Tünellerle ulaşımın sağlanması) Isparta, Antalya, Dereboğazı yolu ve sağladığı kolaylıklar, ortadan kaldırdığı menfi şartlar bunun en bariz örneğini oluşturmaktadır.

Isparta bu açıdan coğrafi konumu ve jeopolitiği gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Isparta'nın coğrafi konumu ve jeopolitik önemi bilindiği içindir ki, selçuklular zamanından itibaren bu bölgenin korunması ve savunulması da dikkate alınmıştır. Bunun için Hamidelinde **Atabeklik** vazifesi verilen iki şahsiyetin hayatından kısaca bahsetmenin yararlı olacağına inanıyoruz.

4. Hamideli'nde Görev Yapan Atabekler

Mübarrizüddin Ertöküs İbn. Abdullah ve **Armağanşah** selçuklular zamanında Keyhüsrev'in Isparta , Antalya ve çevresini feth ettiği dönemlerde askeri komutan olarak büyük zaferler kazanmış şahsiyetler olarak tebaruz etmişlerdir (21). **Ertokuş** Antalya Emiri iken, Alaattin Keykubat, Alanya'yı kuşatmış ve Ertokuş'un yardımı ile feth etmiştir. Ertokuş,

(18) Suat İLHAN; *Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği*, Ankara, 1993.

(19) İLHAN; *a.g.e.*, s. 4.

(20) İLHAN; *a.g.e.*, s. 147.

(21) Claude CAHEN; *Osmanlılardan önce Anadolu'da Türkler*, s. 129.

Antalya'nın etrafındaki yirmi kale'yi ele geçirmiştir. Bu kaleler arasında Anamur, Aydos, Şebah, Senkene gibi önemli kalelerde vardır (22).

Anadolu'nun Güneybatısı (Alanya, Anamur ve Antalya çevresi) selçuklu Sultanlarının stratejik bakımdan çok büyük önem verdikleri yerlerdendir. Çünkü sultanlar, hazinelerini bu illerin muhkem kalelerinde saklıyor, kış mevsimlerini daha sıcak geçen bu yörelerde av yaparak geçirmektedirler. Güneybatı Akdeniz topraklarında bir genel kumandanlık kurularak 1206 M. tarihinden itibaren uç beylik sınırlarının tedbiri ve korunması hedefi güdülmüştür.

Mübarizüddin Ertokuş Keykubat'ın azad ettiği kölesi olup, yirmi yıl Alanya-Antalya, Isparta, Uluborlu'ya kadar olan yerleri yönetmiştir. Öyleki Ertokuş, Keyhüsrev'in Atabekliğine kadar yükselmiş, bir kumandandır. Dündar Bey zamanında ordu birlikleri ve kuvvetleri hakkında Z. V. TOGAN, İbni Fadlullah Al-Umarî'nin (1335-1336) tarihinde biri Anadolu ve diğeri Cenevizli iki raviden naklen eserinde (23) verdiği bilgiye göre; "Dündar Bey'in 15.000 atlı ve 15.000 yaya ordusundan bahsetmektedir" ki bu sayı elbette dahada artarak çoğalmıştır. Bu da yörenin her zaman korunması için tedbirlerin alındığını göstermektedir.

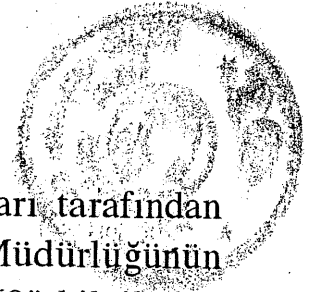
Mübarizzüddin Ertokuş'un 613 H. 1216 M. tarihinde henüz yeni ele geçirilen Antalya'da yapılan bir camiye, Isparta'nın Uluborlu kazasında yapılan bir medreseye Ertokuş'un ünvanına binaen bir ilçeye Atabey adının verilmesi ve bu ilçedeki (kendi adıyla anıldığı ve yanında da defn eadıldığı) Ertokuş medresesini vakfiye haline getirmiş olması, onun buraların sahibi olarak değil, bütün Güney Anadolu'nun yarı özerk valisi olduğunu göstermektedir. Tabiidir ki Ertokuş Bey'e yetki ve güç verildiğinden bu vakfiyeleri yapmaya karar vermiştir. Ertokuş'un Mengüceklerle bir Atabek olarak savaşmalarından sonra bu yöreye yine Keykubat'ın bir başka azadlı kölesi olan **Armağanşah** idareyi ele aldığı da Kaynaklarda bahsedilmektedir (24).

Ertokuş Medresesi, Atabey ilçesinde olup kapısındaki kitabede şöyle yazmaktadır. "Sultanî, Umire bi imareti Hazihil medreseti fi ayyamis-sultan-il muazzami Aladdünya ve-ddine Ebûl Fethi Key Kubâd'ubnü Keyhüsrev Burhânu emîr'ül mü'minîne el-abd'ül daîf'ül-Muhtâcu ilâ Rahmetullahi Teâlâ ve işrîne ve sittemietin (621 H.) yazılıdır.

(22) UZUNÇARŞILI; Kitabeleri, s. 223.

(23) A. Zeki Velidi TOGAN; Umumi Türk Tarihine Giriş, İst. 1981, s. 317, 320.

(24) Claude CAHEN; a.g.e., s. 241, Refik TURAN; Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması, İstanbul, 1995, s. 65.

Ertokuş vakfiyelerinin yönetimini, Armağanşah'ın oğulları tarafından yürütüldüğünü Mahmut KIYICI eserinde tapu kadastro Gn. Müdürlüğünün arşivinde: "Ervak-ı der liva-i Hamid; Defter No: 566, s. 4, 59, 60" bilgilerine dayanarak vermiştir.

Mübarezeddin Armağanşah da Keykûbat'ın oğlu İzzeddin'in Atabek'i olup, Amasya'da vuku bulan Baba İshak ayaklanması sırasında Başkumandanlık vazifesini yürütmüş ve bu görevi yaparken de ölmüştür (25).

Başka kaynaklarda göremediğim bir rivayeti tarihçi CAHEN şöyle yazmaktadır. "Mübarizüddin Ertokuş, Şemseddin Altunbek, Keykubat'ın oğlu İzzeddin'in Atabek'i idi ve Keykubat'ın ölümü üzerine keyhüsrev II. tarafından öldürülmüştür. Mübarizüddin Armağanşah, ötekini yerini almıştır ..." (26).

Selçuklu Türkiyesinde, kölelerin âzâd edilmesi büyük bir öneme haiz olup, "Hususi "âzâd-nâme" veya "suret-i âzâd-nâme"ler şahidlerin huzurunda tertip edilerek sahibinin esaret düğümünü boynunda kaldırarak hürriyeti layık gördüğünü vesikalarla tebcil ederlerdi" (27). Bu kölelerin bir kısmı Kıpçaklar'dan oluşan gayri müslim Türk asıllıları olurken, çoğunluğunu Rûm asıllı olanları teşkil etmekte idi. Kaynaklarda bilhassa "kölelerin" babalarının adlarını daima "Abdullah" olarak verilmesindeki sebep de, onların ya gayri müslim adlarını söylememek, yada çok küçük yaşta esir alındıklarından kendi babalarının gerçek adlarını bilememelerindedir (28). Bu kölelerin kaabiliyet, zeka vesaire becerileri nazari dikkate alınarak askeri köleler olarak yetiştirilmişlerdir. Ertokuş Bey ve Armağanşah birer âzâdli köle olarak şahsiyetleri ve güvenilirlikleri sebebiyle de "Atabekliğe" kadar yükselmişlerdir. Bu iki ünlü Atabek'ten kısaca bahsetmişken, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait bazı idari adları kısaca izah etmenin yararlı olacağına inanıyoruz.

5. Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı Döneminde

Kullanılan İdari Bazı Adlar

El: Yöre, memleket, diyar anlamlarına gelen Türkçe bir kelimedir. Kullanıla gelen geniş manasıyla Selçuklularda "Vilayet" in karşılığıdır. Dolayısıyla şehir merkezinin dışındaki yerleri, halkını da kapsayan bir manayı içerir. El'i XII ve XIV. Y.Y. yazılı metinlerinde ilk kez görmekteyiz. Esasen bir beğ'in yöneticinin idare ettiği sahayı kastetmektedir. Örnek olarak Aydın-Eli, Karesi-Eli, Hamid-Eli vb. XIV. yy. kaynaklarında rastladığımız el'lerden

(25) Claude CAHEN; a.g.e., s. 220.

(26) CAHEN; a.g.e., s. 220.

(27) Osman TURAN; Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Ankara, 1988, s. 183.

(28) O. TURAN, a.g.e., s. 184.

18 adedinin isimleri verilmiş fakat Hamid-Eli adı bunların arasında görmemekteyiz (29).

Emir: İslam ülkelerinde kullanılan bir terimdir. Arapça "**Emir**"'in karşılığı İran'da "**Mir**", Türklerde "**Bey**" olarak kullanılmıştır. Çoğulu "**Ümerâ**"dır. Arap ülkelerinde prenses manasında kullanılmaktadır (30).

Beylerbeyliği: Türkiye Selçuklularında idari bir teşkilat olup, Osmanlılarda ise XIV. yy. ortalarında kurulmuştur. Askeri özelliği idari yönünden daha fazla olup, bu özelliği XVI. y.y. sonlarında azalmaya başlamıştır. Bu tarihlerde Beybeyliği teşkilatının adı da değişmeye başlamış; önce "**Vilayet**" denilmiş, çok kısa bir zaman sonra da "**Eyalet**" şeklinde ifade edilmiştir (31). Burayı idare edenler genelde Paşa ünvanlı kişiler olmuştur. Cezayir Beylerbeyi Barbaros Hayreddin Paşa, Budin Beylerbeyi Vezir Tiryaki Hasan Paşa gibi..

Eyalet: Veilayetten-İl'den büyük mülki bölünüştür. Bir kaç ilin bir arada, aynı idari bölge dahiline alındığı alan olup XIV. y.y.'dan Osmanlı devletinin sonuna kadar var olan idari bir taksimattır.

Tanzimattan önce "**Beylerbeyliği**" veya "**Eyalet**" denirken, Tanzimattan sonra "**Vilayet**" ve günümüzde de "**İl**" şekline dönüştürülmüştür. Tanzimat sonrası askeri yetkileri alınarak "**vali**" denilmiştir. Yalnız bu valiler genel valilerdir. XX. y.y. başlarında eyalet sayısının onbeş adet olduğunu görmekteyiz (32).

Sancak: Günümüzde "**İl**" dediğimiz idari merkeze Osmanlı devletinde verilen addır. Birkaç kaza (ilçe) bir sancak'ı meydana getirmektedir. Birkaç sancak da bir eyalet'i "**Beylerbeylik**" oluşturuyordu. Arapçası "**Liva**" veya "**Mutasarrıfık**"dır (33).

Tanzimattan önce sancak Beyi'nin hem askeri, hem de idari yetkisi vardı. Tanzimat sonrasında ise sancak Bey'inin sadece mülki Salâhiyetleri olan ve "**Mutasarrıf**" denilen valiler getirilmiştir. Cumhuriyet döneminde bütün sancaklara önce "**Vilayet**" daha sonra "**İl**" denilmiş, mülki amirine de "**Vali**" denilmiştir (34).

Sancak, Askeri terim olarak alay bayrağı demek olup, Türkçe bir kelimedir.

(29) Tuncer BAYKARA, a.g.e, s. 29, F. Develioğlu, **Lügat**, Ankara, 1970, s. 260.

(30) Enver Ziya KARAL, **Küçük Tarih Sözlüğü**, Ankara, 1979, s. 452.

(31) E. Z. KARAL, a.g.e., s. 447, Baykara, a.g.e., s. 30.

(32) KARAL; a.g.e., s.452, Baykara; a.g.e., s. 30; Develioğlu, a.g.e., s. 291.

(33) KARAL, a.g.e., s. 469.

(34) KARAL, a.g.e., Develioğlu; a.g.e, s. 1103.

I. BÖLÜM

A) TARİH İÇERİSİNDE ISPARTA VE ÇEVRESİ

1. İlk Çağlarda Isparta

Ülkemizin göller bölgesi olarak da bilinen Batı Akdeniz Bölgesinin iç kısımlarına düşen Isparta, tarihi oldukça eski devirlere kadar uzanır.

Pisidya olarak ta bilinen (Isparta, Burdur, dilleri ile Antalya'nın kuzeybatısını içine alan) bölge şehirlerinden Baris'in yerinde kurulmuştur ⁽³⁵⁾. Isparta ili ve çevresinin bilinen tarihi öncesi hakkında yapılan araştırmalar, en eski çağlara kadar gidildiğinde bu alanın hep yerleşme bölgesi olarak değerlendirildiği görülmüştür. Isparta ilinde eski devirlere doğru yapılan araştırmalardan veya yöreden bahseden şahıs ve eserlerden bazılarını belirtmekte yarar vardır. Fas'lı Arap gezgini İbn, i Batuta 1329 yılında Isparta, Eğridir ve Burdur'a uğradığını ünlü seyahatnamesinde bahsederken, Katip Çelebi (1609-1658) Cihannuma adlı esirinde kendisinin bu yörelere uğradığını belirtmiştir. Evliya Çelebi (1611-1682) seyahatnamesinde Isparta ve çevre yerleşim yerelerine gittiği ve farklı hususlarını anlattığı görülmüştür. Bölgeye 1706 ve 1714 yılları arasında iki seyahatini gerçekleştirmiş olan Fransız F. Lucas Ağlasun (Sagalasos) da bulunan harebelerde incelemeler yapmıştır. Daha sonraları İngiliz araştırmacı F.V.J. Arundell 1826 ve 1833 yılları arasında gelip iki kez araştırmalarını yapmış, bu araştırmaları sonucunda Uluborlu'da bulunduğu bir kitabede Apollonia Mordiaeum (Antik Uluborlu)'a ve buradan da Yalvaç, harebelerine gitmiş orada bulunan ünlü "**Men Mabedi**" kitabesini inceleyerek Pisidia Antiocheia (Yalvaç)'ı belgelendirmiştir. Fransız F. Lucas'ın tanıyamadığı Ağlasun (Sagalassos)'u Arkeolog F.V.J. Arun tanımış ve yerini tesbit etmiştir ⁽³⁶⁾.

Tarih kaynakları genellikle Isparta-Burdur illerini ve Antalya sınırına kadar olan bölgeyi "**Eski Pisidya**" kıtası olarak belirtmektedir ⁽³⁷⁾.

Isparta ilk çağlarında çok muhtelif iktidarların elinde sık sık eldeğiştirmiştir. Bu bölge her devirde oluğu gibi Anadolu'nun siyasi tarihinde rol oynayan devletler tarafında elde tutulması gereken coğrafi bi mekan olarak grülmüştür. Yörede hakimiyeti sağlayan güçleri kronolojik bir sıraya göre vermek gerekirse İyonlar M.Ö. 900-800 yılları arasında Mora Yarımadasından göç ederek bu topraklara gelip yerleştikleri kayd edilmekte ise de ⁽³⁸⁾ kesin belgelere rastlanmamıştır. Isparta ilinin adından bahsederken de bu konuya

(35) Zeki ARIKAN; XVI. Yüzyılda Isparta, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, s. 5, 1968 İstanbul.

(36) Mahmut KIYICI; Çevre Tarihi İçinde Atabey ve İz Bırakanlar, Ankara, 1995, s. 1-2.

(37) UZUNÇARŞILI; Kitabeler, İstanbul, 1929, s. 215.

(38) Mahmut KIYICI; a.g.e., s. 14.

işaret etmiştik. Yine İ.Ö. birinci yüzyılda Ispartanın güçlü hükümarlı (akonia halkını eĝemenliĝi altına almış ve bu asırda özgür Lakonia'lılar Birliĝi "Eleutherolakones" adını verdikleri bir Konfederasyonu kurmuşlar. Bu konfederasyonun 24 şehirden oluřtuĝu bilinmektedir (39). İyonlar'ın Attika'dan Anadolu'ya geçtiklerini ve oniki şehirden oluan Panion Birliĝini kurduklarını biliyoruz (40). Psidia bölgesi bu birliĝin oluřturduĝu alanın içinde kalmaktadır. Ama kent devletlerin oluşumu o devirde sıkça görölmektedir. şehir, surlarla çevrili olmayan ve "eski Helenik tarzda" bir köyler topluluĝu şeklinde olmuştur ki Sparta bunun en bariz örneĝini oluşturmaktadır (41). Bu asırda Yunan dünyasında ve hakim coĝrafyada bir **Atina-İyon bloku**, diĝer tarafta **Sparta-Dor** olmak üzere iki blok'un oluřtuĝu tarih kitaplarında bahsedilmektedir (42). Isparta ve Burdur çevresinde 1944 yıllarında ve sonraki yıllarda Türk Tarih Kurumunun adına çalışmalarını yapan şevket Aziz KANSU, Tahsin ÖZGÜÇ, Refik DURU vb. elde ettikleri bilgilere göre, Üst Paleolitik devirlere ait insanların endüstriyel ürünlerinden olan çakmaktaşı aletleri vs. bulunmuştur (43).

Isparta ili coĝrafyası ilk çağlarda, yani M.Ö. 1900-1200 tarihlerinde Hititlerin elinde kalmış, yine M.Ö. 1200-696 tarihleri arasında da Frigyalıların idari sınırları dahilinde kalmıştır. Ancak tarihi kalıntılarla bu hususlara dair bilgiler henüz elde edilememiştir.

Lidya devleti M.Ö. 587 yılında kurulmuş komşu devletlerle yapılan savaşların sonunda Kızılıрмаĝ'a kadar genişleyen topraklarının yanısıra, Pisidya üzerinde de kısmen bir egemenlik saĝlamıř olan **Kral Alyot**, Pisidya halkından vergi ve Lidya ordusuna belli bir oranda asker verilmesi şartıyla kendi iç idaresinde özerk hürriyeti vermiştir. M.Ö. 546 yılında da bu dönem kapanmıştır (44).

Pers Kralı Kurus'un M.Ö. 546 yılında Lidya Kralı Krezüs (Kroisos)'u yenmesi sonucu bütün pisidya arazisi Perslerin eline geçmiştir. Ancak bu döneme ait bir eser veya kalıntıya ulaşılmamıştır. Perslerin M.Ö. 546 yılından sonra yaklaşık yüzelli yıllık tarihi karanlık kalmış ve herhangi bir bilginin elde edilemediĝi tarihçiler tarafından ifade edilmiştir (45). Pisidyalılara ilk kez M.Ö. V. yy.'da rastlanmaktadır.

(39) George THOMSON; **Tarih Öncesi Ege**, C. 2, Çev. Celal Üster, İstanbul, 1991.

(40) THOMSON; **a.g.e.**, s. 125.

(41) THOMSON; **a.g.e.**, s. 78.

(42) A. Müfid MANSEL, **Ege ve Yunan Tarihi**, Ankara, 1971, s. 307.

(43) M. ř. GÜNALTAY, **a.g.e.**, s. 54.

(44) M. KIYICI; **a.g.e.**, s. 14.

(45) M. ÖZSAİT, **a.g.e.**, s. 119.

Büyük İskender Mekadonya Kralı olduğu M.Ö. 334 yılında Yunanistan'da eğemenliğini kurduktan sonra Anadolu'ya geğmiş ve pers kuvvetlerini de yenmiştir ⁽⁴⁶⁾. Daha sonra süratle güneye doğru akınlarına devam ederek Milas, Bodrum'mu, Antalya'yı ve çevresini aldıktan sonra, kuzey'e sagalossos (Ağlasun)'a gelerek bütün direnmelere rağmen burayı da ele geğirmiştir. Burada Kumandanlarından Nearkhos'u pisidya pamphilya bölgesine vali tayin ederek bilinen seferlerine devam etmiştir. Daha sonra Klikya'dan güney'e sarkarak Suriye, Filistin, Mısır'ı elegeçirip oradan da Irak, İran topraklarını eğemenliği altına aldıktan sonra Hindistan'a kadar ulaştı. Askerlerin yorgunluğu sebebiyle Babil'e yerleşmiş orada debdebe ve eğlence dolu günlerini geçirirken Büyük İskender, ateşli bir hastalığa yakalanıp 33 yaşında ölmüştür ⁽⁴⁷⁾.

Isparta'nın tarihinden bahsetmişken kısaca ilk çağların tarihlerini ve pisidya bölgesinin, bilhassa Isparta ili genelinde eski çağlarda geçen adlarını aşağıya çıkarmayı uygun gördük.

Üst paleolitik Dönem (Esiktaş)	: (İ.Ö. 35.000-12.000/10.000) yıllarıarası
Mezolitik Dönem (Ortataş)	: (İ.Ö. 12.000-9.000) yılları arası
Neolitik Dönem (Yenitaş)	: İ.Ö. 8.500-5.400 yılları arası
Kalkolitik Dönem (Bakırtaş)	: İ.Ö. 4.600-3.800 böl. ise İ.Ö. 3000-1800 yılları arası
Tunç çağı Kùltürleri	: İ.Ö. 3000-2600 yılları arası
Isparta'da Hititler Devri	: İ.Ö. 2000-1200 yılları arası
Isparta'da Frigler Devri	: İ.Ö. 1200-690 yılları arası
Isparda'da Lidyalılar Devri	: İ.Ö. 690-546 yılları arası
Isparda'da Persler Devri	: İ.Ö. 546-334 yılları arası
Isparta'da Büyük İskender Dönemi	: İ.Ö. 334-301 yılları arası
Isparta'da Bergama Krallığı Devri	: İ.Ö. 301-190 yılları arası
Isparta'da Selökidler Devri	: İ.Ö. 190-188 yılları arası
Isparta'da Roma İmparatorluğu Devri	: İ.Ö. 188-İ.S. III. YY. sonlarına kadar (184-305)
Isparta'da Bizans Dönemi Devri	: İ.S. 395-641 yılları arası
Isparta'da İslam Uygarlıkları Devri	: İ.S. 713 yılında Emeviler döneminde müslüman Arap orduları Isparta il topraklarına gelmiş ve Yalvaç'ı ele geçirmişlerdir. Ancak Bizans ordularının baskısına karşı duramayarak geri çekilmişlerdir. İ.s. 774'de Abbasiler devrinde Anadolu içlerine sık sık yapılan

(46) M. ÖZSAİT, a.g.e., s. 123.

(47) M. KIYILI, a.g.e., s. 15; M. ÖZSAİT, a.g.e., s. 127-128.

akınlarla Isparta topraklarını da ele geçirmişlerdir. Fakat İstanbul'dan takviye edilen Bizans kuvvetleri Isparta'yı tekrar müslüman Araplardan geri almışlardır (48). Bazı kaynaklarda Abbasilerin Ispartayı ele geçirmelerini 714 yılı olarak göstermişler ise de (49) bunun yanlış olduğu kanaatindeyiz.

2. Roma ve Bizans Döneminde Isparta

İ.S. II. yüzyılın sonlarına kadar Roma'nın egemenliği altında, kalan Galata, Likaoina, Pamfilya ve İsaoria gibi bölgelerle birlikte Pisidia bölgesinde Doğu Roma ülkesinin egemenliğinde kalmıştır. **Yalvaç ve Çevresi** birer Askeri kolini haline getirilmiştir. Roma İmparatorluğunun toprakları çok genişlemiş ve tek merkezden idaresi gittikçe güçleşmiştir. Çünkü Roma İmparatorluğunun hudutları Avrupa, Asya ve Afrika gibi kıtaları kapsıyordu. İmparator Teodesius sağlığında İmparatorluğunun iki oğlu, Arkadius ve Honorius arasında bölüştürerek Doğu ve Batı Roma şeklinde (M.S. 395) kendisi ölünce gerçekleşti.

Doğu Roma (Bizans)'yı Arkadius aldı, Batı Roma İmparatorluğu'nda Honorius almıştır. Bu itibarla bütün Anadolu toprakları gibi Pisidia Bölgesi ve dolayında Isparta yöresinde Doğu Roma (Bizans) sınırları içerisinde kalmıştır (50).

Bizans dönemine ait yörede henüz pek fazla bir kalıntı ve belge ele geçmemiştir. İmparator Herakleios (610-641) döneminde Bizans İmparatorluğu topraklarında bazı idari taksimatlar "**Tema**" veya "**Strategosluk**" adıyla yeni düzenlemeler yapmıştı. Isparta ilinin bulunduğu yöre, **Anatolikon Teması (Vilayeti)** içinde yer almıştı (51).

Isparta ve yöresinin eski tarihinden bahsetmişken, Antik Çağdan da kısaca bahsetmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Antik Çağ (M.Ö. 6 y.y. M.S. 3 y.y.) arasındaki Helenistik ve Roma uygarlıklarını kapsayan çağdır. Bu çağ M.Ö. 6. y.y. M.S. 3. y.y. Geç Antik çağ veya Erken Hristiyan Dönemi diye iki tasnifle belirtilerek tarih ilminde kullanılmaktadır. Bu sebeple Helenistik çağ, Antik çağın bulunduğu zaman dilimi içerisinde var kabul edilegelmiştir.

(48) **Yurt Ansiklopedisi**, C. 5, s. 3521.

(49) Zeki ARIKAN; XVI. YY.'da Isparta" Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, s.5, İstanbul, 1968, s. 74.

(50) UZUNÇARŞILI; **Kitabeler**, İstanbul, 929, s. 215.

(51) **Yurt Ansiklopedisi**, C. 5, s. 3521.

3. Selçuklular Döneminde Isparta

Isparta ve çevresi hem Emeviler zamanında (713-714) hem de Abbasiler zamanında (774) tarihinde olmak üzere müslüman Arap ordularının gelip aldıkları yerler olmuşsada vaki karşı saldırılara dayanamayarak geri çekilmişler ve bu yerler yine Bizans'a kalmıştır (52). 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu Türk boylarının iskan sahası oldu. Bir taraftan ardı arkası kesilmeyen Türk akınları, diğer taraftan Anadolu'ya süratle yapılan Türkmen göçleri, hem futuhatı kolaylaştırmış, hem de Anadolu'nun Türkleşmesini hızlandırmıştır.. Türk oymakları, Küçük Asya olarak da isimlendirilen Anadolu'nun batısını, ellerine geçirerek beyliklerini kurmuşlardır.

Isparta, Bizans toprakları içinde bulunduğu sıralarda da sürekli Türk akınlarının yapıldığı coğrafi bir alan olmuştur (53). Ancak Isparta'nın bulunduğu yer itibariyle fethi uzun süre mümkün olmamıştır. Anadolu Selçuklu Sultanı III. İzzeddin Kılıç Arslan zamanında (H. 601-1204 M. veya 1203 M.) tarihinde feth edildiği bilinmektedir (54). Anlaşıldığı kadarıyla Isparta ve çevresinin istilasını 1203 M. yılında iyice yoğunluk kazanmış ve 1204 M. tarihinde ise tamamen Türk hakimiyeti sağlanmıştır. Bu hakimiyet Eğridir, Uluborlu, Yalvaç, Isparta ve çevresinde olmuştur. Isparta il sınırları dahilindeki Atabey medresesi, Uluborlu'daki camii ve Eğridir'deki Han Kitabelerinin yapılış tarihleri, Isparta Ulu Cami'inin yapılış tarihlerinin daha önce yazılı olmasını Osman TURAN; Isparta merkezinin daha sonra fethedildiği görüşünü ileri sürmüştür (55). Bölgede yerleşen Haümid Bey ve oğlu İlyas Bey, Selçukluların uç beylerinden ve Selçuk emirlerindedir. Bu itibarla Isparta **Hamideli** olarak söylenegelmiştir (56).

Ancak 14. y.y.'a ait kaynaklarda Hamideli'inden bahsedilmemiştir. "Halbuki tarihçi Ebul-Fida'nın rivayetini nakleden Z. V. TOGAN, Rum ve İstanbul hududundaki ayrı teşekküllerin varlığından bahsederken verdiği bilgiler 1330 senelerine ait olup, bu bölgede Hamidoğullarının adlarından da bahsetmektedir" (57). Yine XIII. y.y. sonu ve XIV. y.y. başlarında Hamid beyliğinin, Antalya, Eğridir, Uluborlu ve çevresine sahip olduklarını, bu dönemde yapılan eserlerin kitabeleri de teyid etmektedir (58).

(52) Zeki ARIKAN; a.g.e., s. 74.

(53) UZUNÇARŞILI, Kitabeler, s. 215.

(54) UZUNÇARŞILI, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlular, Karakoyunlular Devletleri, Ankara, 1988, s. 62-63.

(55) Osman TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye, İst., s. 266-167.

(56) Z. V. TOGAN; Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1981, s. 338.

(57) Z. V. TOGAN; Umumi Türk Tarihine Giriş, s. 338.

(58) UZUNÇARŞILI, Kitabeler, s. 226; Claude CAHEN; Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, İstanbul, 1994, s. 298.

Anadolu Selçuklu Beyi ve emiri Hamid Bey'in vefatından bir asır sonratörünü **Dündar Bey (İlyas Bey'in oğludur)** tarafından dedesi Hamid Bey'in adıyla "**Hamid Beyliği**"ni kurmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti 13. y.y. sonlarında iyice zayıflamış ve ilhanilerin idaresi altına girince batı Anadolu hududundaki "uç" beyleri ve Türkmen aşiretleri de kendi durumlarını koruyabilmek için toparlanmağa ve bir idare kurmağa başlamışlardı. O devirde Hamid aşiretinin başında bulunan İlyas Oğlu Dündar Bey'in başkanlığında önceleri idari merkezi Borlu (Uluborlu), daha sonra Eğridir (Prostanna)'e taşımıştır. Bilinmesi gereken bu Beyliğin 14. y.y. başlarından önce kurulmuş olması hususudur.

Aktif bir Emir olan Dündar Bey, Akdeniz'e doğru Hamid beyliğinin sınırlarını genişleterek Gölhisar, Korkuteli (İstanos)'ni ve daha sonra pamfilya bölgesinin önemli şehri olan Antalya'yı (1301 M.) tarihinde elde ederek burayı kardeşi **Yunus Bey**'in idaresine vermiştir ⁽⁵⁹⁾.

Esasen Antalya ve çevresini **I. Gıyanüddin Keyhüsrev** ilk kez 603 H. 1206 M.) Frenklerden almış ve bu yöreyi Türkleştirmek için Teke aşiretini yerleştirmiştir. Antalya'yı selçukluların iç karışıklıklarını fırsat bilerek bir ara ele geçiren Kıbrıs Krallığı'ndan, **I. İzzeddin Keykavus** (1210 M.)'da geri almaya muvaffak olmuştur. Yaklaşık XIV. asrın hemen başlarında, Antalya Tekebeyi memleketin bazı yörelerini gezmeye çıkmış, bu boşluğu fırsat bilen Dündar bey, baskın neticesinde Antalya'yı almış ve kardeşi Yunus Bey'e bıraktığı daha önce belirtmişti ⁽⁶⁰⁾. Bundan sonra Antalya da Yunus Bey'in emrinde bulunan yerlere **Hamidoğulları Antalya kolu** olarak kaynaklarda söz edilmektedir.

Yunus Bey'den sonra Antalya'ya oğlu Mahmut Bey H. 719 1319 M. ve Yunus Bey'in diğer oğlu olan Sinanüddin Calis olarak da bilinen Hızır Bey'de Korkuteli (İstanos)'ne emirlik yapmışlardır ⁽⁶¹⁾.

Hamidoğulları Isparta kolu beyliğini temsil eden Dündar bey ilhanilerin hakimiyetini tanımış ve bundan dolayı da İlhanlılara yılda 4000 dinar vergi vermiştir. Hamidoğulları Beyliği'nin bu bağlılıkları 714 H. (1314 M.) senesine kadar da devam ettiğini görmekteyiz. Çünkü 1314 M. yılında Anadolu Türk beyliklerinin itaatlerini sağlamak ve başkaldıranları da emir altına almak gayesi ile Anadolu'ya gelen İlhanlı Beylerbeği **Emir Çoban**'a bağlılıklarını bildirmek üzere karargah'ına gelen Anadolu Türk Beyleri arasında Dündar Bey'de bulunmuştur ⁽⁶²⁾. Bu bağlılığı kuvvetlendirmek için yine (714 H. 1314

(59) **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 8, İstanbul, 1989, s. 562.

(60) **UZUNÇARŞILI; Anadolu Beylikleri**, s. 67.

(61) **UZUNÇARŞILI; a.g.e.**, s. 67.

(62) **İ. H. UZUNÇARŞILI; a.g.e.**, s. 62.

M.) aynı yılda "Sultan-ı âzam Gıyasüddünya-veddin Hüdabende mehmed" klişeli İlhan Sultanı adına felekâbâd (Eğridir)'de Dündar Bey gümüş sikke bastırmıştır.

Dündar Bey iki yıl sonra yani 1316 M.'da İlhan Olcayto'nun vefatı ile boşalan tahta, çok küçük olan oğlu Ebu Said'in geçmesi sebebiyle içerde başgösteren itaatsizlik ve karışıklıkları fırsat bilmiş; kendisini Sultanlığını ve Hamid Beyliği'nin de istiklalini ilân etmiştir. Bu tarihten hemen sonraları da beyliğin hudutlarını genişleterek Aydınoğulları, Saruhan ve Menteşoğulları Beylikleri'ni de kendisine tabi kılmıştır. Anadolu Beylikleri'nin İlhanlılar'dan ayrılma hareketleri üzerine Anadolu genel Valisi olan Demirtaş (Timurtaş)'ın diğer Türk Beylikleri'ne karşı başlattığı tedib hareketini Hamidoğlu Dündar Bey'e de yöneltmiştir.

Bu durumdan haber alan Dündar Bey, Antalya Bey'i olan yeğeni Mahmud Bey'in yanına kaçmış fakat Mahmud Bey'de Demirtaş'ın korkusundan veya Amcasına beslediği düşmanlıktan dolayı, amcası Dündar Bey'i kendi eliyle Demirtaş'a teslim etmiştir. Timurtaş, Dündar Bey'i hemen orada öldürmüştür ⁽⁶³⁾. Bu olay (724 H. 1324 M.) tarihinde olmuş, Hamidoğulları Eğridir Şubesine ait bulunan yerlere Timurtaş sahib olmuştur. Daha sonra Olcaytu'nun ölümü ile (1326 M.) yerine geçmiş olan oğlu Ebu Said'e isyan ederek Mısır Memluklu Sultanı Melik Nasır Mehmed'e sığınmak zorunda kalmıştır ⁽⁶⁴⁾. Hamidoğulları Antalya Bey'i olan Mahmud Bey'de bu Mısır memluk Sultanına sığınmış ve daha sonra affedilerek ülkesine geri gelmiştir ⁽⁶⁵⁾.

Hamidoğulları Antalya Bey'i olan Mahmud Bey'in kahireye kaçması ve orda da hapsedildiğinden, Antalya Beyliği'ne Korkuteli Bey'i olan kardeşi Sinanuddin Hızır Bey (1327 M.) geçmiştir.

İbn-i Batuta 1333 M. tarihinde Antalya'ya uğradığı sırada Hızır Bey'in Antalya Emiri olduğunu ve hasta olduğundan bahsetmektedir ⁽⁶⁶⁾. Mahmud Bey'in Mısır da affedildiğini ve Antalya'ya geri döndüğünü ve tekrar Antalya emiri olduğunu, UZUNÇARŞILI eserinin 64. sahifesindeki 1'nolu dipnotu ile Makrizi'nin kitab-ü s-sülük'üne atfederek bilgi vermektedir ⁽⁶⁷⁾.

Hamidoğulları, Antalya kolunu daha sonraları Hızır Bey'in oğlu Dadı Bey idare etmiş, fakat Kahire'de affedilen Mahmud Bey geri dönünce beyliğe tekrar geçtiği bazı kaynaklarda yazılı ise de daha kuvvetli ihtimalle Dadı

(63) UZUNÇARŞILI, a.g.e., s.

(64) Çetin VARLIK; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, s. 563.

(65) UZUNÇARŞILI; Anadolu Beylikleri; s. 67.

(66) İbn Batuta Seyahatnamesi, s. 7.

(67) UZUNÇARŞILI; Anadolu Beylikleri, s. 64.

Bey'in yerine Kahire'de hapsedilen Mahmud Bey'in Küçük diye bilinen oğlu Mehmed Bey 1373 M.'den önce emir olarak geçtiği anlaşılmaktadır. UZUNÇARŞILI, Antalya'daki Yivli Camii kitabesinde "Sultan-us-Sevâhil, emir-ul-kebir" diye bahsedilen **Emir Mübarizüddin Mehmed Bey** olduğunu ve 762 H (1361 M.) tarihinde Kıbrıs kralı Petro (pierre olarakta geçmektedir.)'nun işgal ettiği Antalya'yı onbir yıl sonra 774 H. (1373 M) tekrar geri aldığı bu kitabedeki kayıtlardan anlaşılmaktadır ⁽⁶⁸⁾. Onun vefatından sonrada Antalya Emiri olan Osman Bey, Hamidoğullarının en son emiri olarak görev yapmıştır.

Antalya Hamidoğulları şubelerini idare edenler sırasıyla Yunus Bey (İlyas Bey'in oğlu) diğer oğlu Mahmud Bey ve onun oğlu Mübarezeddin Mehmed Bey geçmiştir. Bundan sonra oğlu Ali Bey ve diğer oğlu Osman Bey en son idareyi ele almıştır. Osman Bey'in öldürülmesinden sonra da Hamidoğullarının bu koluda ortadan kalkarak Osmanlı Devleti'nin idaresine girmiştir.

Hamidoğulları Eğridir (felekâbâd adıyla da bilinir ki bu Dünder Bey'in feleküddin künyesine nisbetle söylemiştir.) kolu, Demirtaş'ın eline geçmişti. Ancak Demirtaş'ın da İlhanilerden korkup Memluk Sultanı Melik Nâsır Mehmed'in himayesine sığınması sırasında, Dünder Bey'in üç oğlundan en büyüğü olan Hızır Bey emirliğe sahip çıkarak Hamid Bey'liğini idare etmiş 730 H.-1330 M. tarihinde vefat etmiş yerine, Dünder Bey'in diğer oğlu olan Necmüddin İshak Bey geçmiştir. İshak Bey babasını öldüren Demirtaş'ı şikayet etmiş ve muhakemesi sonucunda idam ettirerek memleketine geri döndüğünü görmekteyiz ⁽⁶⁹⁾. İshak Bey'in babası sağ iken bir müddet Mısır'da kaldığını ve hacı olduğunu İbn-i Bâtuta seyahatnamesinde açıklamaktadır. Hamidoğulları Eğridir Emirliğine İshak Bey'in vefatından sonra Kardeşi Mehmed Bey'in oğlu Muzafferüddin Mustafa "**Emir-i Muazzam**" geçmiştir. Burdur'daki Muzafferiyeye Medresesi kitabesindeki bilgilerin (H. 745-1344 M.) anlaşılmaktadır. Böylece Muzafferrüddin Mustafa'nın emirliği de 1344 M. tarihinden önce olduğu da kesinlik kazanmaktadır.

XIV. asrın ortalarında Hamideli'nin Emirliği'ne Mustafa Bey'in oğlu Hüsamüddin İlyas Bey'in geçtiğini, Eğridir'de bulunan Baba Sultan türbesi kitabesindeki tarihi kayıtlardan (759 H. 1357 M.) öğrenmekteyiz ⁽⁷⁰⁾. İlyas Bey'in de vefat tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 1375 M. tarihinden önce olması gerekmektedir.

(68) UZUNÇARŞILI; a.g.e., s. 68; Türk Dünyası El Kitabı, C. 1, Ank., 992, s. 307, Büyük İslam Tarihi, C. , s. 567.

(69) UZUNÇARŞILI; Anadolu Beylikleri., s. 64.

(70) UZUNÇARŞILI; Kitabeler, s. 231-232.

Hamidoğulları Isparta koluna ait toprakları ve yerleşim yerlerini Karamanoğlu Alâüddin Bey ele geçirmiş, bu yüzden Hamid Bey'i Hüsamüddin İlyas Bey'le bir müddet çarpışmışlar. İlyas Bey bu mücadelesinde yenilerek Germiyanoglu Süleymanşah'ın desteğini alarak Karamanoğluna kaptırdığı yerleri geri almış, yerine oğlu Kemalüddin Hüseyin gelmiştir. (**Beyşehir, Seydişehir, Akşehir, Yalvaç ve Karağacı M. 1374'de 80.000 altın bedelinde Osmanlı hükümdarı Murat hüdevandigar'a satarken**) Hamid Beyliği'ne bağlı Eğridir, Uluborlu, Isparta, Gölhisar, Ağlasun ve diğer yerleri idaresinde bulundurmuştur (71). Bu yerlerin satışının, Hamid Bey'i Kemaleddin Hüseyin Bey ile Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayazıd arasında H. 784/1381-1382 M. tarihinde "satu-bazar" suretiyle Osmanlılara verildiğini kaydeden kaynaklarda bulunmaktadır (72). Fakat bu son verilen tarihleri yanlış olduğu kanaatindeyiz. Çünkü I. Murat'ın iktidar dönemi 1362-1389 M. yılları arasında olmuştur. Halbu ki Yıldırım Bayazıd'ın iktidar dönemi 1389-1402 yılları arasını kapsamaktadır. Dolayısıyla Hamid oğullarından seksenbin altına satın alınan Akşehir, Yalvaç, Beyşehir, Seydişehir ve Karaağaç I. Murad döneminde olması gerekir (73). Kemaleddin Hüseyin Bey, I. Kosova Meydan Muharebesinde oğlu Mustafa Bey'in kumandasında en ön safta çarpışan okçu kuvvetlerini Osmanlı ordusuna destek için göndermiştir. Sultan Murad'ın sağında bin akıncı yer almış, başlarında ise Hamidoğlu'nun Malkoçu, sol tarafta ise Hamitoğullarından Mustafa Çelebi yer almıştır

Kemalettin Hüseyin Bey 1391 M. tarihinde vefat etmiştir. Bazı tarihçiler Kemaleddin Hüseyin Bey'in bilinmeyen bir sebepten dolayı Yıldırım Bayazıd tarafından öldürüldüğü söylemektedir (74). Bu tarihten sonra Eğridir Hamid Beyliği'ni Mustafa Bey idare etmiştir. I. Murad Kosova savaşında şehid olunca, hükümdarlığa Yıldırım Bayazıd geçmiş ve kardeşi Yakub'u öldürtmüştü. Bu durumu fırsat bilen Anadolu Beyleri bağımsızlık için (Karamanoğlu Beyleri ve kadı Burhaneddin de dahil birlikte) Osmanlıya karşı anlaşdılar. Ancak Karamanoğlu Beyliği Osmanlı idaresine karşı mücadelede başarılı olamayınca Hamidoğullarına ait yerleri eline geçirmişti. Bu ittifakı bozan Yıldırım Bayazıd önce Karamanoğlunu yenmiş, onun elinde bulunan

(71) UZUNÇARŞILI; *Anadolu Beylikleri*, s. 65, *Türk Dünyası El Kitabı*, C 1, s. 307; Z.V. TOGAN; *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İst. 1981, s. 346; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 8, s. 564; Ali SEVİM, Yaşar YÜCEL, *Türkiye Tarihi, Fetih Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989, s. 296; Mustafa Nuri Paşa, *Netâic-ül-Vukuât*, C 1-2, Sadeleştiren: Neşat ÇAĞATAY, Ank. 1987, s. 7-8.

(72) Yaşar YÜCEL; *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. 1, Ankara, 1988, s. 71.

(73) E. Ziya KARAL; *Tarih, Lise III.*, Ankara, 1976, s. 39; Mustafa AKDAĞ; *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası-Celali İsyamları*, İst., 1995, s. 166.

(74) Yaşar YÜCEL, Ali SEVİM; *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, s. 296; UZUNÇARŞILI; *Anadolu Beylikleri*, s. 65.

Hamideli Beyliği'nin toprakları dahil tüm çevre beyliklerini idaresi altına almaya karar vererek 1390 M. yılında Yıldırım Bayazıd önce karamanoğlunun üzerine gitmiş onu etkisiz hale getirerek, sırasıyla Karamanoğlu'na ittifak eden Anadolu beylerinden Mentеше, Germiyan, Saruhan, Hamideli Beyleri ve kadı Burhaneddin'i itaati altına almayı başarmıştır. Hamideli'ni Antalya'da dahil Osmanlı topraklarına katarak oğlu İsa Çelebi'ye sancak olarak vermiştir (75).

4. Osmanlılar Döneminde Isparta

Isparta il toprakları I. Murad ve daha sonra Yıldırım Bayazıd devrinde 1390 M. tarihinden itibaren Osmanlıların idaresine girmiştir. Ankara Savaşında (1402) Yıldırım Bayazıd'ın Timur'a yenilmesi sonrasında Hamidoğullarından Osman Bey, Antalya, Korkuteli civarını Osmanlılardan geri almış ve Timur'a tabi olmuştur. Timur 1401-1402 yılları arasında Uluborlu ve Eğridir kalelerini ele geçirmiştir (76). Fakat daha sonraları Antalya, tekrar Hamidoğulları'nın elinden alınarak Osmanlı sancak beyine teslim edilmiş, burayı geri alamayan Osman Bey Korkuteli'ni Hamidoğulları Antalya kolu merkezi yapmıştır (77).

Osmanlı Hükümdarı Çelebi Sultan Mehmed'in vefatı ile yerine oğlu II. Murad geçmiştir. Bu sıralarda Osmanlı Beyliği ilk buhranlı ve hengameli günlerini geçirmektedir (826H. 1493 M.). Hamidoğlu Osman Bey Karamanoğlu II. Mehmet Bey'le anlaşarak Antalya'yı ele geçirmek istemişlerdi. Ancak bu durumu haber alan Antalya'daki Osmanlı Sancak Bey'i Hamza Bey, bu iki Bey'in kuvvetlerinin birleşmesine imkan tanımadan ani bir çıkışla Korkuteline baskın yaparak Osman bey'i öldürmüştür. Antalya'yı almak için gelen karamanoğlu mehmed Bey'de kaleden atılan bir gülle parçasının değmesi sonucu yaralanmış, daha sonra (826H.-1493M.) tarihinde vefat etmiştir.

Antalya'nın doğusunda Tekehisarı olarak bilinen sağlam kale ve etrafındaki yerleşim alanı, Antalya emiri Yunus Bey'in kölesi Zekariya'nın idaresi altında kalmışsa da, Hamidoğulları Beyliği'nin Antalya kolu da ortadan kalkınca o da ortadan kalkarak tarihe karışmıştır (78). Antalya Tekehisarı, Antalya'nın üç saat kadar doğu tarafına düşen, eski adıyla Perga veya Mortna olarak bilinmektedir. Afyon'da da hisar vardır. Ancak Karahisar veya Afyonkarahisarı denilerek birbirine karıştırılmaması sağlanmıştır.

(75) A. SEVİM, Y. YÜCEL; a.g.e., s. 298; Nevzat KÖSOĞLU; *Türk Dünyası ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, İstanbul, 1990, s. 126.

(76) Ali SEVİM, Yaşar YÜCEL, a.g.e., s. 298; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, *Anadolu Beylikleri*.

(77) Nizameddin Şâmî, *Zafername*; Çeviren: Necati Lugal, Ank. 1989, s. 321.

(78) Ali SEVİM, Yaşar YÜCEL; a.g.e., s. 298, UZUNÇARŞILI; *Anadolu Beylikleri*, s. 68.

Isparta, Osmanlılar zamanında Ege bölgesinde merkezi **Kütahya** olan Beyler beyliğine (Eyalet) bağlı 14 sancaktan (vilayet) birinin merkezi olmuştur. 1653'de ülkede **34 eyalet ve 320 sancak** bulunduğunu kaydeden kaynaklar olduğu gibi sancak sayısının **326 olduğunu** kaydeden tarihçiler de vardır ⁽⁷⁹⁾. Isparta henüz XIV.y.y. ortalarında Şehzâde şehri sancağı olmuştur ⁽⁸⁰⁾. Tanzimattan sonra Isparta, Konya (Eyaletine) vilayetine bağlı beş sancağından biri olmuştur. "Isparta" adı Cumhuriyet devrinin başlarına kadar yalnız şehir merkezi için kullanılmış, sancağa (Hamid ili" veya kısaca "Hamid" denilmiştir.

1891'de il merkezine "Hamid Abâd" denmişse de, bir müddet sonra vazgeçilmiştir. Cumhuriyet döneminde tüm mutasarrıflıklara "**İl = vilayet**" denince Isparta da il merkezi olmuştur. XIX. y.y. sonlarında şehirde 78 cami, 9 kilise, 8 medrese, 1 kütüphane'nin var olduğu kayıtlıdır ⁽⁸¹⁾.

1856 yılının verilerine dayanan 1273 yılı Devlet **Salnamelerine** göre kaza ve nahiyeler belirtirken, 17. Eyalet merkezi Karaman olup, livaları şunlardır;

Eyaletin Adı: Karaman

Livaları: 1. Hamid, 2. Burdur, 3. Teke, 4. Alaiyye, 5. İç-il, 6. Konya, 7. Niğde

Liva-ı Hamid: 14 Kazası mevcuttur ⁽⁸²⁾.

1. Isparta, nâm-ı diğer Hamid	9. Hoyran
2. Nevâhi-i Baulu	10. Uluborlu
3. Ağlasun	11. Keçiborlu
4. Nahiye-i İncir Pazarı	12. Afşar
5. Eğridir	13. Ağros
6. Barla	14. Gönen-i Hamid
7. Yalvaç	
8. Karaağaç-ı Yalvaç	

Ramsay, Hamid sancağının 6 şehri vardır derken; Akşehir, Beyşehir, Karaağaç, Yalvaç, Seydişehir ve Isparta merkezini göstermiştir ⁽⁸³⁾.

⁽⁷⁹⁾Tuncer BAYKARA; a.g.e., s. 98.

⁽⁸⁰⁾ Yusuf HALLAÇOĞLU; XIV. ve XVII. y.y.'da Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ank. 1995, s. 5.

⁽⁸¹⁾ **Vilayetlerimizin Tarihi**; Anonim, s. 29.

⁽⁸²⁾ BAYKARA; a.g.e., s. 238.

⁽⁸³⁾ W. M. RAMSAY; Küçük Asya'nın Tarihi Coğrafyası, s. 434.

XVI. yüzyılda Anadolu Sancaklarının sayısını belirten kaynaklarda ⁽⁸⁴⁾ sancak sayısının 141 adet olduğunu ve 11. sancak merkezi olan Hamid'e bağlı 13 kazasını saymaktadırlar.

XVI. y.y.'da Isparta'ya Bağlı Kazalar:

Sıra No	Kaza Adı	(İlk Adı Geçen meskun Merkezi Yeri)
1	Kaza-i Karağaç-ı Gölhisar	(Yatağan) → Şimdi Denizli İline Bağlı
	1. Nahiye-i Yavice	(Toğanlar)
2	Kaza-ı Gölhisar	(Gölhisar) → Şimdi Burdur İline Bağlı
	1. Nahiye-i Siroz ve Kemer	(Gebrem) → Şimdi Antalya İline Bağlı
	2. Nahiye-i Erle	(Beğler)
3	Kaza-i Burdur	(Burdur)
4	Kaza-i Kiçi-Borlu	(Kiçi-borlu)
5	Kaza-i Uluborlu	(Ulu-borlu)
6	Kaza-i Lavaç	(Yalvaç)
	1. Nahiye-i Karağaç	(Karağaç)
7	Kaza-ı Afşar	(Afşar)
8	Kaza-ı Eğirdir	(Eğridir)
9	1. Nahiye-i Anamus	(Yüreğir)
	2. Nahiye-i Yıva	(Beğdili) → Sütçüler ilçesinin köyü
	3. Nahiye-i kartas	(Uğrılı) → Sütçüler İlçesinin köyü
10	Kaza-ı Hoyran	(Kötid)
11	Kaza-ı Barla	(Barla) → Eğridir ilçesinin köyü
12	Kaza-ı Isborta	(Isbarta)
13	Kaza-ı Ağlasun	(Ramazan) → Burdur iline bağlıs

Osmanlılarda Vilayet Nizamnamesine göre sırasıyla 1867, 1877, 1892 ve 1903 Devlet Salnameleri'nde Isparta'nın aynen Konya Vilayetine bağlı sancak merkezi olarak bırakıldığı belirtilmektedir. 1919 yılında Isparta ve Burdur Konya ilinin üç sancağının birini temsil ettiğini görmekteyiz. Cumhuriyetin ilanından sonra, Isparta müstakil il merkezi olarak tanzim edilmiştir.

17. y.y.'da III. Selim zamanından itibaren Osmanlılarda toprak; Devletin denetiminden çıkarak, fiilen Beyler'in ve Yerli Nüfuzlu Aileler'in özel mülkiyetleri durumuna gelmiştir. 18. y.y. sonunda da her yörede olduğu gibi

(84) Tuncer BAYKARA; a.g.e., s. 175-176, 181-182.

Isparta'da "Yılanoğlu" ailesi bu özel imtiyazı elde ettiğini kayıtlarda görmekteyiz (85).

Osmanlı devleti'nin yıkılması, milli mücadele ve daha sonra Cumhuriyetin ilanından sonraki onlu yıllarda yeniden teşkilatlanmış, arazi taksimatında da yeni uygulamalar yapılmıştır.

5. Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Isparta

Milli mücadele yıllarında, Ege'de Yunan kuvvetlerinin işgal alanı olan İzmir, Aydın, Nazilli ve Afyon'a kadar ilerlediği sırada, Batı Akdeniz'de de İtalyanlar işgale başlamışlardı. İtalyanlar'ın Antalya, Muğla, Burdur ve bazı kazaları da dahil, işgal ettikleri yerler arasındadır.

Isparta ve ilçeleri İtalyanlar'ın işgal ettikleri yerlere çok yakın sınırlarda olduğundan, her an Isparta ilinin de işgal edilmesi sözkonusu olmuştur. Nitekim 24 Nisan 1919'da Konya İstasyonu'nu işgal eden İtalyanlar, 28 Haziran 1919'da da Burdur'u işgal etmişlerdir (86). Bu durumda da İtalyan kuvvetlerinin irtibatını engelleyen ve hakimiyet alanının bütünlüğünü bozan tek engel Ispartanın işgal edilmemiş olmasıdır. Bunu iyi tahkik eden İtalyanlar, Isparta halkının durumunu öğrenmek maksadıyla (çeşitli bahaneler adı altında Banka kurma, fabrika açma, imar kredisi vs.) siyasi adamlarını göndermişlerdir. Çünkü Burdur'u aynı şekilde işgal etmişlerdi. Isparta merkezinde 8.000 kişilik bir mitingle çok sert tepkiler ortaya konulunca gelen İtalyan heyeti, çareyi ili terk etmekte bulmuştur (87). Gerçi cazip İtalyan teklifleri bazı ileri gelen Ispartalı'ların kafasını çelmiş, işgale şiddetle karşı çıkan il müftüsü Hafız İbrahim'e karşı;

"Hafız! İtalyanlardan bize ne zarar var? memlekete bir çok iyilikler getirecekler, hastane açacaklar, bol paralı müesseseler yaparak memleketi yükseltecekler, çok ileri gidiyorsun, Yoksa Isparta sırf senden mi mesuldür?" şeklindeki konuşma cevaben hafız İbrahim: **"Evet benden mesuldür. Ecdadım bu memleketi tahta, bıçakla fethetmiş, ben de kılıcımla koruyacağım. kalkıp gitmeniz hakkınızda hayırlı olur."** demiştir (88). Bu tepkiler defalarca tertip edilen mitinglerle ve yüzlerce çekilen telgraflarla devam etmiş, sivil teşkilatlar kurulacak olan askeri birliklere destek sağlamıştır.

(85) Musa ÇADIRCI; *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Ankara, 1991, s. 12.

(86) Nuri KÖSTÜKLÜ; *Milli Mücadele de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara, 1990, s.27.

(87) Sıtkı AYDINEL; *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Ankara, 1993, s.17; KÖSTÜKLÜ; a.g.e., s. 29.

(88) KÖSTÜKLÜ; a.g.e., s. 30.

Isparta Sancağı Genelinde Kurulan Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri

1. Isparta Merkez Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
2. Eğridir Merkez Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
3. Keçiborlu Merkez Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
4. Uluborlu Merkez Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
5. Senirkent Merkez Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
6. Yalvaç Merkez Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
7. Sütçüler Merkez Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ⁽⁸⁹⁾

Yine aynı tarihlerin hemen sonlarında Yörenin korunması ve işgal kuvvetlerine karşı "**Kuvva-yı Milliye**" teşkilatları Egede, Güney bölgemizdeki çeşitli illerde kendiliğinden oluşturulduğu gibi Isparta ve çevresinde de;

- Isparta Mücahidleri
- Demirci Mehmet Efe kuvvetleri
- Demir alayı
- Çelikalayı gibi milli kuvvetlerin faaliyetleri de olmuştur ⁽⁹⁰⁾.

Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde yaptıkları mezalimlerin acı haberleri Isparta ve ilçelerine gelince, milli galeyandar iyice artmış, il müftüsü Hafız İbrahim "**Çocuklar! başka çare yok...silaha sarılmak lâzım. Cihad lazımdır. Cihad-ı fi sebili'llah lâzım.**" ve "**Allahu Ekber Azam-ı Kebîra, fî Sebillah cihâda, Nusret-i İlâhiye bizimledir.**" gibi dini ve heyecanlı konuşmalarıyla halkı sürekli uyarmışlardı ⁽⁹¹⁾. Ayrıca Denizli'de irşad için oluşturulan bir komisyon, Isparta ve Eğridir'deki çevre yerlere kadar gelmiştir. Bu komisyon üyelerinden biri de Ispartalı Haliloğlu Eyüp Ağa'dır ⁽⁹²⁾. Bu arada oluşturulan mahalli milli Heyet birlikleri, ordunun ikmal sorumluluğunu da üzerine almıştır ⁽⁹³⁾. Isparta ve çevresi 57. Tümenin ve 3. milli Tümenin sorumluluk alanı içerisine konulmuştur. Demirci Mehmet Efe'nin oluşturduğu Burdur milli alayı da, askerin yanında savunmaya yardımcı olmaya çalışmış, vuku bulan bazı ufak çete olaylarının tedibi ve bastırılması için de kullandırıldığını görüyoruz.

Milli mücadele yıllarında, Osmanlı ordusundan kalan ve Anadolu'da bulunan kuvvetlerin sayısının 50.000 kişi olduğunu ve bunların da üç ordu'ya bölünmüştür ⁽⁹⁴⁾.

(89) KÖSTÜKLÜ, a.g.e., s. 96-111.

(90) KÖSTÜKLÜ, a.g.e., s. 33-145.

(91) KÖSTÜKLÜ, a.g.e., s. 74.

(92) AYDINEL, a.g.e., s. 143-205.

(93) AYDINEL, a.g.e., s. 288-289.

(94) Enver ziya KARAL, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ankara, 1979, s. 32.

Isparta ve Uluborlu da oturan yerli Rum erkeklerin eli silah tutanları, İzmir'i işgal eden Yunan askerlerine ve çetelerine destek için (seyahat adı altında gizlice deniz sahillerine, oradan da İzmir'e kayıklarla giderek) Yunan kuvvetlerine katıldıkları ve Türk askerine, köylerine saldırı için en ön birlikler içerisinde yer aldıkları tesbit edilmiştir ⁽⁹⁵⁾.

Yunanlıların, işgal edebileceği ihtimali görülen Aydın ve çevre yörelerdeki Yerli Rumlar, Yunan kuvvetlerine destek vermemeleri için Denizli, Burdur ve Isparta'ya göndermişlerdir ⁽⁹⁶⁾.

Yıllar süren milli mücadeleler sonunda düşmanlar, geldikleri gibi geri dönmüşler ve mağlup olarak ülkemizi terke mecbur kalmışlardır. Bu süre zarfında Isparta ve çevresi işgal'e uğramadan Cumhuriyet'in bir ili olarak günümüze kadar varlığını korumuştur. Isparta sancağına H. 1308-1891 M. yılında (Hâmit âhât) adı verilmiş, bu ad 1346 H.-1927M. yılına kadar devam etmiş daha sonra bir kararla Isparta vilayeti adını almıştır ⁽⁹⁷⁾. Son yıllarda idari yönetimlerde yapılan düzenlemelerle bazı nahiye ve yerleşim merkezleri (Aksu, Yenişarademli ve Gönen) yeni ilçe merkezleri olarak teşkilatlandırılmıştır.

Isparta ilinin ilçeleri şunlardır;

1. Aksu	7. Şarkikarağaç
2. Atabey	8. Senirkent
3. Eğridir	9. Uluborlu
4. Gönen	10. Yalvaç
5. Gelendost	11. Yenişarbademli
6. Keçiborlu	

B-İSPARTA'YA BAĞLI İLÇELERİN KISA TARİHÇELERİ

1. Aksu İlçesi'nin Tarihçesi

Aksu ilçe toprakları, Isparta ilinin sınırları dahilinde iç kısımlarda yer almaktadır. Dolayısıyla ilin ve Aksu'nun çevresindeki yerleşim yerlerinin tarihini verirken, haliyle Aksu tarihi de anlaşılmaktadır. Aksu ilçesinin tarihi M. Ö. 2000'li yıllara kadar uzanmaktadır. Nitekim ilçe merkezinin yerleşim alanı dahilinde kalan Akçaşar mahallesinin bulunduğu alan Antik kent Tibriada şehri Arzava krallığına bağlı olan ve Pisidia bölgesinin önemli şehir merkezlerinden biri olarak bilinmektedir. Bu şehrin tarihi ise en az M.Ö. 2000

⁽⁹⁵⁾ Aydınel, a.g.e., s. 81.

⁽⁹⁶⁾ Aydınel, a.g.e., s. 188.

⁽⁹⁷⁾ Uzunçarşılı, Kitabeler, s. 216.

yıllarına gitmektedir. Isparta ve çevresinde yaşayan tüm toplulukların hakimiyet sahası içerisinde Aksu ilçesi de olmuştur. Aksu, ⁽⁹⁸⁾ bir bucak olarak Osmanlı döneminde de Eğridir'e bağlı bulunmuştur. Yenice bucağı adıyla bağlı bulunan Aksu 1953 yılında Yenice, Bucak, Mirehar ve Akcaşar köylerinin birleşmesi ile belde teşkilatı kurulmuş, ilçe merkezi statüsüne ise 04.07.1987 tarihinde kavuşmuştur ⁽⁹⁹⁾. İlçeye bağlı 15 köyü bulunmaktadır. Isparta ilçenin uzaklığı 62 km.dir.

İlçe merkez'inde bulunan mahalleler

1. Akcaşar, 2. Bahçeli, 3 Tepe, 4. Pazarcık, 5. Kurtuluş, 6. Çay, 7. Hürriyet, 8. İstiklal, 9. Orta adlarını taşıyan mahalleleri vardır.

2. Atabey İlçesi'nin Kısa Tarihçesi

Atabey ilçesi, Isparta'ya 22 km. uzaklığı bulunan ve ilin kuzeydoğu tarafında yer alan en yakın ilçelerinden biridir. Atabey yerleşim merkezi olarak ta M.Ö. 8-9. yüzyıllarından bu yana varlığı tesbit edilebilmiştir. İlk çağlarda Agros veya Argos olarak tanınan ilçe merkezinin bu adı (**Agrea veya Ağra**)'dan gelme olduğu tahmin edilmektedir. Kesinlik arzeden tarafı pisidya bölgesinde Akpia olarak bilindiği ve M.Ö. 334'de İskenderin burayı da Ağlasunla birlikte İmparatorluğuna kattığıdır. Daha sonrada M.Ö. 164'de Roma'lıların eline geçmiş ve bu dönemde ilçenin adı **Agrai** olarak bilinmiştir ⁽¹⁰⁰⁾. Roma İmparatorluğunun bölünmesi ile de ilçe haliyle Doğu Roma (Bizans) toprakları dahilinde kalmıştır. İlçenin, Türklerin eline geçmesi ancak Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmeleri ile olmuştur. İl toprakları uç beylerden Hamid Bey'in idaresinde olması sebebiyle Atabeyde, Hamideli yerleşim merkezlerinden birini oluşturmuştur. Türk tarihinde ilçe, her zaman önemli bir merkez olarak görülmüştür. Alaeddin Keykubat'ın ünlü Atabek'i (Kumandanı) Mübarezeddin Ertokuş bin Abdullah'ın buraya yaptırdığı Medrese ve inşa edilen cami'in varlığı bu görüşümüzün doğruluğunu ispatlamaktadır.

Atabey, 1280 M. tarihinde Eğridire bağlı kalmış ve yaklaşık bir asır sonrada Hamidoğullarının idaresi son bulunca da Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. H. 669-1270 M. tarihli Ertokuş vakfiyesi kayıtları Agros'da onüç mahallenin olduğunu yazmaktadır ⁽¹⁰¹⁾. Osmanlılar zamanında sekiz mahalle

(98) BÖCÜZADE, a.g.e., C.1, s. 60; Süleyman Sükûti YİĞİTBAŞI; Eğridir Felekabâd Tarihi, İstanbul 1972, 119, 144.

(99) Aksu Yıllığı, 1996, Isparta, s. 3.

(100) Isparta İl Yıllığı, 1973, s. 41.

(101) KIYICI, a.g.e., s. 33, 46-47.

daha ilave edilmiş, böylece ilçe merkezi yirmibir mahalleden meydana gelmiştir. O zamanki mahallerinin adları; 1. Cami Mahallesi, 2. Alaca, 3. Sökmen, 4. Zeyinettin, 5. Çeşme, 6. Yunûs Halife, 7. Pazar, 8. Otaç, 9. sinan, 10. Çakmakçı, 11. Akkoca, 12. Sehrap, 13. Zemyandır ilave edilenler; 14. Haraplar, 15. Koyaklar, 16. Gezirler, 17. Ebcem, 18. Çakıcı (veya Bıçakçı), 19. Emeti, 20. Paşa (veya Defterdar Mahallesi), 21. Altunba mahalleleridir.

Atabey, Hamid Sancağına bağlı bir nahiye merkezi durumunda iken, 09.05.1921 M./1340 H. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla adı Agros'tan çevrilerek **Atabey** olarak adlandırılmıştır. Bu adın ilçeye verilmesinin sebebi de; selçuklu Kumandanı (Atabek'i) Ertokuş'un adıyla bilinen Medrese'nin yanında medfun olmasıdır.

Isparta topraklarının Osmanlı devrindeki idari taksimata göre, önce Anadolu Eyaleti (kütahya'ya) bağlı 14 sancaktan biri olmuş, daha sonra Konya Vilayetine bağlı bir sancak haline getirilmiştir. Atabey, 1908 yılından bu güne kadar Belediyesi olan bir yerleşim merkezidir. İlçeye bağlı köyleri şunlardır. Bayat, Harmanören, İslamköy, Pembeli ve Kapıcak köyüdür. Afet sebebiyle Kapıcak köyü söndürülecek ve Atabey'in kuzey"inde Kapıcak Mahallesi olarak yeniden yerleşimi sağlanmaya çalışılmaktadır. 1990 nüfus sayımına göre ilçe merkezinin nüfusu 5010 köylerinin toplam nüfusu 2551'dir. toplam nüfusu ise 7561 kişidir.

Atabey ilçesinde günümüzde muhtarlığı bulunan mahalleler;

1. Onaç (Otaç), 2. Sinan, 3. Taşyol, 4. Yeni Mahalle, 5. Pazar, 6. Altunba, 8. Kapıcak Mahallesi, 9. Çeşme, 10. Gezirler, 11. Müftü Mahalleleridir.

Atabey, 1953 yılından itibaren teşkilatlı ilçe olmuş ise de, 01.04.1960 tarihinde ilçe haline getirilmiştir.

3. Eğridir İlçesi'nin Tarihçesi

XIV. asırdan bu tarafa yazılan seyahatnameler ve coğrafya kitaplarında Eğridirden bahsederken "Prostanna" veya "Eğridüz, "Eğirdün", "Eğirdül" veya "Felek Abâd" "Felekbar" gibi adlarla ilçe tanıtılmaktadır (102). Fakat verilen bilgilerin bir kısmının doğru olmadığı görülmüştür. Mesela İbn Batuta Seyahatnamesinde "Eğridir'in, yanbaşında tatlı sulu bir göl bulunmakta ve bu gölde dolaşan gemilerle iki günde Akşehir, Beyşehir ile öteki köy ve kasabalara gitmek mümkün olmaktadır." der (103). Halbuki Eğridir gölü

(102) UZUNÇARŞILI, Kitabeler, s. 225.

(103) İbn Batuta, Seyahatnamesinden Seçmeler, Hazırlayan: İsmet PARMAKSIZOĞLU, Ankara, 1981, s.8.

kıyısından Beyşehir'e doğru gidilince ara yerde Gelendost ve Şarkıkaraağaç ilçe toprakları geçildikten sonra Beyşehir'e ulaşabilmektedir. Akşehir'e ulaşım da bu göldeki gemiler vasıtasıyla yapılması imkansızdır. Tarihçi İ.H. UZUNÇARŞILI, bu çelişkili bilgileri şöyle değerlendirmektedir. "Bu gölün Akşehir ve Beyşehir ile münasebeti yoksa da seyyah (İbn Batuta)'nın bundan maksadı bu şehirlerle (Akşehir-Beyşehir), Eğridir'in ticari münasebetini beyan etmek istemiştir." der (104).

Eğridir ilçe tarihinden haber veren kaynakların tamamında; ilçeye yakın ve kuzey doğusuna düşen küçük (can) ada ve bugün Yeşilada olarak da bilinen (nis) adası ve kalesinden bahsetmektedirler (105). Eğridir gölünün kuzey tarafına (Hobran gölü) denilirken aynı gölün güney tarafına (ki büyük kısmını oluşturur) ise Eğridir gölü denilmektedir. Eğridir, Burdur, keşel gibi göllerin niteliklerini anlatan Prof. Dr. Günaltay şöyle demektedir; "bazısı tuzlu, bazısı da kalkerler arasından vuku bulan bir içi akıntısı sayesinde tatlı kalan göller, memlekete biraz gamlı bir zarefet vermektedir" (106). Eğridir gölü de suyu tatlı olan göllerden bir tanesidir.

Eğridir'in Eski söylenişi "Eğirdir" şeklindedir. Bizans döneminde Prostanna olarak adlandırılan bu kasaba aynı zamanda Hıristiyanlar için Dini bir pisikoposluk merkezi olmuştur.

Eğridir (İğridir) pisikoposluğu, prostanna ile birleştirilmiş olduğundan **Limnai Pisikoposluğu** adını aldığını beliren tarihçi Ramsay (107) ilk Bizans devirlerinde Limnai denilen batıdaki çifte Hoyran gölü ile Eğridir Gölü olabileceğini belirtmiştir.

İlçe merkezinin tarihi çok eskilere, Hititlere kadar gitmektedir. Yörede yapılan kazılarda Helenistik çağ ve Roma-Bizans dönemlerinde de, daima yerleşim merkezi olma özelliğini sürdürdüğü görülmektedir. Türklerin Anadolu'ya girmeleri ile Eğridir'in de feth edilen yerler arasındadır. Ancak ilk fetih tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İlçe kısa aralıklarla Bizans ve Türk idaresi tarafından el değiştirmişse de I. Kılıçarslan, buraları tekrar Türk topraklarına katmayı başarmıştır. 1243. M. tarihinde Moğul galibiyeti neticesinde Moğul idaresine giren Eğridir, Hamid Bey'in vefatından bir asır sonra beyliğin başına geçen Dünder Bey, burayı Hamidoğulları beyliğine

(104) UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 226.

(105) Nizameddin Şâmî, *Zafernâme*, Çev: Necati LUGAL, Ankara, 1987, s. 321.

(106) GÜNALTAY, *Şark II. Anadolu, En Eski Çağlardan Ahemeniş'ler İstilasına Kadar*, Ank. 1987, s. 39.

(107) Prof. Dr. W. M. RAMSAY, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çeviren: Mihri PEKTAŞ, İst., 1961, s. 463.

katmış, Beylik merkezini Uluborlu'dan, Eğridir (Felekabâd-Felekbar)'e nakletmiştir⁽¹⁰⁸⁾. Dündar Bey'in kendi künyesinde "Feleküddin" dir.

Eğridir, Hamidoğullarının Isparta kolunun idari merkezi olması, beyliğin ortadan kaldırıldığı 1381 yılına kadar devam etmiştir. XIX. y.y. sonlarında Eğridir de; 49 Cami, 2 kilise, 2 medrese, 1 kütüphane, 3 han, 4 hamam ve 150 dükkanın bulunduğunu düşünecek olursak tarihi seyri içerisinde ilçe hiçbir devirde önemini yitirmediği görülür.

Eğridir'in Isparta merkezine uzaklığı 34 km.'dir. Yirmiüç mahallesi bulunan ilçenin 1990 Genel Nüfus sayımına göre ilçe merkezi 5.828 kişi, köylerin 25.438 kişi olduğu ve toplam nüfusu 41.266 'dir. Coğrafi konumu, Eğridir gölünün burada bulunması, Eski kilise merkezlerinin burada olması, Selçuklu Camileri ve Medresesinin bulunması, ilçenin canlı kalmasına, gelişmesine sebep olmuştur. İlçeye bağlı 29 yerleşim yeri bulunmaktadır. Araştırmamızın ikinci bölümünde nüfusla ilgili ayrıntılı bilgiler verilecektir.

Eğridir İlçe Merkez'inde Bulunan Mahalleler şunlardır;

1. Ağa, 2. Bağlar, 3. Cami, 4. Demirkapı, 5. Hacı Şeyh, 6. Haman,
7. Göktaş, 8. İmaret, 9. İstasyon Plaj, 10. Kale, 11. Katip, 12. Kubbeli,
13. Kızılçubuk, 14. Konne Bucağı, 15. Menderes, 16. Pınarpazarı,
17. Poyraz, 18. Seydim, 19. Sekibağ, 20. Sanayi, 21. Yazla, 22. Yarım Ada, 23. Yeni Mahalledir.

4. Gelendost İlçesinin Tarihçesi

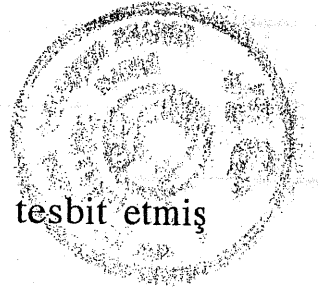
İlçenin adları sırasıyla; Miryo, Gelende - Gelendikos - Gelendosteli - Gelendost olmuştur⁽¹⁰⁹⁾.

Gelendost'un il merkezine uzaklığı 80 km. dir. Isparta ve Eğridir ilçesinin doğusunda yer almaktadır. Tarihte yerleşim merkezi olarak tutulduğuna dair herhangi bir belgeye ulaşılmamıştır. Ancak Türk beyliklerinin Karaağaç, Yalvaç, Eğridir gibi çevresinde yerleşim merkezlerinde oturduklarını düşünecek olursak; aynı coğrafyada bulunan, iklimi ve arazisinin tarıma elverişli olması buranın da mutlaka bir yerleşme merkezi olarak yurt edinildiğini göstermektedir. Gelendost'un önceleri Yalvaç ilçesine bağlı bir bucak iken, 1954 yılında ilçe merkezi haline getirilmiştir⁽¹¹⁰⁾. En son yapılan 1990 Genel Nüfus Sayımına göre ilçe merkezinin nüfusu 7338

(108) UZUNÇARŞILI, *Anadolu Beylikleri*, s. 62-63.

(109) Hüseyin ŞEKERCİOĞLU, *Gelendost Tarihi*, İstanbul, 1989, s. 18.

(110) *Isparta İl Yıllığı*, 1973, s. 46, ŞEKERCİOĞLU, a.g.e., İst. 1989, s. 22.

olduğu tespit edilmiştir ⁽¹¹¹⁾. İlçeye onüç köyün bağlı olduğunu tesbit etmiş bulunmaktayız.

Gelendost ilçesi'nin sınır komşuları, doğusunda Şarkikaraağaç, kuzeyinde Yalvaç ve Senirkent, batısında Eğridir, güneyinde ise Aksu ilçesi yer almaktadır. Bu ilçelere asfalt yollarla bağlıdır.

Gelendost İlçe Merkezindeki Mahalleler

1. Hüseyin Avnipaşa Mahallesi, 2. Muharrem (Mahralılar) Mahallesi, 3. Çay Mahallesi, 4. Orta Mahallesi, 5. Selçuk (Yaka) Mahallesi, 6. Madan Gazi Mahalleleri bulunmaktadır.

5. Gönen İlçesi'nin Tarihçesi

Gönen ilçe merkezi elde edilen tarihi kazı ve bulgulara göre çok eskilerden beri yerleşme alanı olarak muhafaza edildiğini ve Bizans döneminde "Konana" olarak adlandırıldığını görüyoruz ⁽¹¹²⁾. Gönen, Isparta'ya bağlı bir Bucak merkezi iken, 1987 yılında ilçe merkezi olarak teşkilatlandırıldı. İl merkezine 25 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Bu uzaklığıyla, Atabey ilçesi'nden sonra il merkezine en yakın ikinci ilçe durumundadır. Isparta'nın kuzey batı tarafına düşmektedir. 1990 Türkiye Genel nüfus sayımına göre ilçe merkezinin nüfusu 6053, bağlı bulunan 7 köyün nüfusu ise 5050 kişidir. İlçenin genel nüfusu ise 11.03 kişidir. 20 Mayıs 1990 tarihinde ilçe merkezi olarak teşkilatlanmıştır.

İlçe Merkezindeki Mahalleler

1. Kasap Mahallesi, 2. Pazar Mahallesi, 3. Musalla Mahallesi, 4. Alaca Mescid Mahallesi, 5. Cami Mahalleleridir.

6. Keçiborlu İlçesi'nin Tarihçesi

Isparta sancağından bahsederken kaynaklarda Keçiborlu'yu ⁽¹¹³⁾ "Konya Vilayeti Hamid'âbâd sancağına bağlı bir Nahiye" şeklinde belirtmektedirler.

Gerçi XVI. y.y. Anadolu sancaklarını kaydeden kaynaklarda da Hamideli sancağına bağlı 4. kaza olarak Keçiborlu geçmektedir. Keçiborlu, daha önceleri Kiçiborlu olarak da söylenegelmiştir ⁽¹¹⁴⁾. Burası da eski tarihlerden beri yerleşim merkezi olarak imar edilmiştir.

(111) D.İ.E., 1990, Türkiye Genel Nüfus İstatistiki Sonuçları, Ankara, 1990, s. 3-5.

(112) RAMSAY, a.g.e., s. 455.

(113) Ali CEVAT, Memâlik-i Osmaniyye'nin Coğrafya Lügatı, C. 1-4, İstanbul, 1313, s. 70-71, 653.

(114) BAYKARA, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı, Ankara, 1988, s. 81-182.

1300-1324 M. yılları arasında Keçiborlu'nun Gönen'e bağlı bir bucak olduğunu görmekteyiz ⁽¹¹⁵⁾. 1381 M. yılında Isparta ile birlikte Keçiborlu'da Osmanlı topraklarına dahil olmuştur. 1878 Osmanlı Rus muharebeleri sonucu Tuna boylarından gelen göçmenlerin bir kısmı ilçe merkezine, Kılıçköyü ve Senir kasabasına ikametleri sağlanmışsada, daha sonraki yıllarda ilçeye bağlı Yeşilyurt köyüne tamamı yerleşmiştir. En son Türkiye Genel Nüfus sayımına göre ilçe merkezinin 8955 kişi, köylerinin nüfusu ise 10811 kişi olduğu görülmektedir. İlçeye bağlı ondört yerleşim alanının bulunduğunu ve toplam ilçe genel nüfusunun ise 19766 kişidir Keçiborlu'nun, Isparta İl Merkezine uzaklığı ise 42 km. dir. Kükürt işletmeciliği, gülyağcılık, halıcılık ve elma, kiraz yetiştirilmesi ilçe nüfusunun geçimini sağlamaktadır.

İlçe Merkezinde Bulunan Mahalleler

1. Yenice Mahallesi, 2. Tuzla Mahallesi, 3. Hasanbey Mahallesi, 4. Cumhuriyet Mahallesi, 5. Orta Mahallesi, olmak üzere toplam beş mahallesi bulunmaktadır.

7. Senirkent İlçesi'nin Tarihçesi

Senirkent, Hamidâbâd sancağına bağlı bir nahiye merkezi olduğunu tarihçi Ali Cevat eserinde ⁽¹¹⁶⁾ belirtmektedir. Senirkent'in de eski çağlara kadar uzanan bir mazisi bulunmaktadır. Kuvvetli ihtimalle ilk kez Türkler tarafından yerleşime açılmış ve Uluborlu'ya bağlı bir bucak merkezi iken, 1951 yılında Uluborlu ilçesinden ayrılmış ve ilçe merkezine dönüştürülmüştür ⁽¹¹⁷⁾. Isparta'ya uzaklığı 77 km.dir. 1990 Genel Nüfus Sayımına göre, ilçe merkezinin nüfusu 10738, bağlı köylerin nüfusu 13650, olduğu ve genel nüfusu ise 24.388 kişidir ⁽¹¹⁸⁾.

İlçe Merkezindeki Mahalleler

1. Büyük Çeşme Mahallesi, 2. Cumhuriyet Mahallesi, 3. 16. Haziran Mahallesi, 4. Hamidiye Mahallesi, 5. Hıdır Çelebi, 6. Kıbrıs Mahallesi, 7. Pazar Mahallesi, 8. Taşmescid Mahallesi, 9. Turgutlar Mahallesi, 10. Süleyman Demirel, 11. Şeyhler Mahallesi, 12. Yayla Mahallesi, 13. Zafer Mahalleleri bulunmaktadır.

(115) Isparta İl Yıllığı, 1973, s. 47.

(116) Ali CEVAT, Memalik-i Osmaniye, s. 70-71.

(117) Isparta İl Yıllığı, 1973, s. 48.

(118) D.İ.E. 1990 Türkiye Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri, Ankara, Isparta İli İstatistikleri, s. 3.

8. Sütçüler İlçesi'nin Tarihçesi

Sütçüler İlçesi'nin, İlk Çağlarda yerleşim merkezi olup olmadığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Roma-Bizans döneminde bölgede yerleşimin yapıldığını ve Eğridir'e Yalvaç'a, Karaağaç'a bağlı birer nahiye olarak kaldığı ve o devirdeki adının da "**Pavlu**" olarak kayıtlara geçtiğini görmekteyiz ⁽¹¹⁹⁾. İlçe toprakları pisidya ile Panfilya idari bölgeleri arasında bir geçit merkezi olmuş ve Karabavlu'nun Helenistik çağdaki parlak dönemine rastlamaktadır. M.Ö. 334'de İskenderin idaresinde kalan ilçe toprakları, seletküslar ve Bergama krallığının idarisinde kalmıştır. M.Ö. 164 yılında Roma idaresine girmiş ve Roma'nın ikiye bölünmesiyle de Bizans toprakları içerisinde kalmıştır.

Sütçüler'in Türk idaresine geçiş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak çevre yerlerin Alaeddin Keykubatla beraber Bizanslılardan alındığı tahmin edilmektedir. Hamitoğulları Beyliği'nin idari sahasına, 1280m. yılından sonra girmiştir. Sütçüler'de diğer yerlerle beraber Osmanlı topraklarına katılmıştır. İlçe 1868'de Bucak Merkezi yapılmış, 1938 yılında da ilçe merkezine dönüştürülmüştür. 1990 Türkiye Genel Nüfus sayımına göre ilçe merkezi 4062, bağlı köylerin nüfusu ise 17.895 dir. Toplam genel nüfusu ise 21.957 kişidir. İlçe'ye bağlı yirmisekiz yerleşim merkezi bulunmaktadır ⁽¹²⁰⁾.

İlçe merkezindeki mahalleler

1. Erenler Mahallesi, 2. Yukarı Mahalle, 3. Cami Mahallesi dir.

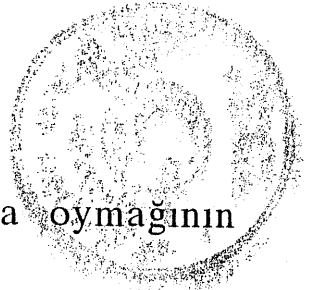
9. Şarkikarağaç İlçesi'nin Tarihçesi

Ispartanın doğu tarafında yer alan ilçe, ilden 120 km. uzaklıktadır ⁽¹²¹⁾. Karaağaç ilçesi sınırları dahilinde Antik Çağ'a ait herhangi bir kazı ve esere bugüne kadar rastlanmadığını tesbit etmekteyiz. Bu da, ilçenin Bizans'ın son dönemlerinde ve Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeleri ile meskun belde olmaya başladığını göstermektedir. Kaynaklarda "**Karaağaç'ı Yalvaç**" olarak gösterildiği sık sık görülmektedir. Hamidoğulları Beyliğinin sınırları dahilinde olduğu tarihi kaynaklarda belirtilmiştir. İlçede bulunan Selçuklu Devri eseri olan Cami-i Kebir'in kitabesi 682 H.-1266 M. tarihi göstermektedir. Bu cami'den daha da eski devirlere ait herhangi bir eser bulunmamaktadır. İlçe çevresinde bulunan diğer bazı yerlerde Helenistik

(119) Vital CUIINET, Tome Premier-TURQUIE D'ASIE GEOGRAPHIE ANMINISTRATIVE, C. 1, Paris, 1982, s. 801.

(120) D.İ.E. Türkiye Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, Isparta, s. 3.

(121) Isparta İl Yıllığı, 1973, s. 52.

dönemine ait kalıntılar ise mevcuttur. Yöreye Saçıkara oymağının yerleştirildiğini kaynaklar yazmaktadır.

Isparta'nın, Konya iline bağlı bir sancak olduğunu gösteren 1877 Konya Vilayeti Salnamesine göre; Isparta sancağının en kalabalık kazası Karağaç olduğunu ve nüfusunun da, o sıralarda 5.969 kişi olduğu belirtilmektedir (122). Uzun süre Yalvaç'a bağlı bir Bucak Merkezi olan Karağaç, Hamidoğulları idaresine 1280 M. yılında alınmıştır. 1380 M. yılında Hamidoğulları tarafından Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayazıt'a 80.000 altın karşılığı Seydişehir, Beyşehir, Akşehir, Yalvaç'la beraber satışının yapıldığını daha önce belirtmiştik (123).

Karağaç 7 Haziran 1309 tarihinde ilçe merkezi olarak teşkilatlanmıştır. Halen ilçe merkezine bağlı yirmi adet bağlı köy bulunmaktadır. Köylerin toplam nüfusu 26.740, ilçe merkezinin nüfusu 12.253 kişidir. İlçenin genel nüfusu ise 38.993 olarak 1990 nüfus sayımları istatistiki sonuçlarından anlaşılmaktadır (124).

10. Uluborlu İlçesi'nin Tarihçesi

Isparta il merkezine uzaklığı 67 km. olan Uluborlu, İl topraklarının en kuzey tarafına düşmektedir. Uluborlu oldukça eski bir tarihe sahiptir. Bölgede hakimiyetini sürdürmüş bulunan Etiler, Firikyalıları, Lidyalılar, İyonya ve Pisidya bölgesi içerisinde daha sonraları, Büyük İskender İmparatorluğunun parçalanmasıyla selefküslerin, Romalıların ve Bizanslıların hakimiyetine geçmiştir.

Pisidya bölgesinin kuzey-doğu sınırının üzerinde yer alan Apollonia (Borlu-Uluborlu) ve Yassıviran (Tymandos)'la birlikte pisidya arazısı içerisinde gösterilmiştir (125). M.Ö. III.-IV. bin yıl öncesine giden mazisi olduğu düşünülmektedir.

Uluborlu ilçesi de; Türklerin Anadolu'ya girmesinden sonra, 1074 de Selçuklu idaresine girmiş, daha sonra 1299 M. tarihinde Hamid beyliği topraklarına dahil edilmiştir. Uluborlu bir müdet Hamidoğulları'nın idari merkezi olmuş, daha sonra, Eğridir idari merkez olmuştur. Yıldırım Beyazıt'ın Şehzadeliği zamanında Isparta Kütahya'ya bağlı bir sancak merkezi iken, Uluborlu'da Isparta'nın ilçesi durumundadır. Konya Vilayetine bağlı iken de, Cumhuriyet döneminde de Uluborlu bir ilçe merkezi olarak varlığını aynen devam ettirmiştir (126).

(122) Yurt Ansiklopedisi, C. 8, s. 3524.

(123) UZUNÇARŞILI, Anadolu Beylikleri, s. 65.

(124) D.İ.E. 1990 Türkiye Genel Nüfus Sayımı İstatistik Sonuçları, s. 3.

(125) M. ÖZSAIT, a.g.e., s. 58.

(126) Isparta İl Yıllığı, 1973, s. 51.

Uluborlu ilçe merkezinin nüfusu, 10.072 kişi dir. Köylerin Nüfusu 1898 kişi olduğu, 1990 nüfus sayımları sonuçlarında görülmektedir.

İlçe Merkezine Bulunan Mahalleler

1. Zincirli, 2. Kabağağaç, 3. Köse Hasan, 4. Taş Köprü, 5. Musluk Pazar Mahalleleridir.

11. Yalvaç İlçesi'nin Tarihçesi

Pisidya'nın kuzey bölgesinde Frigya ile sınır olan başka bir Antik Kent olarakta Tarihçiler, Yalvaç'ı (**Antiokheia pisidya**) veya "**Pisidya Antiokheia**"'sı olduğunu belirtmektedirler (127).

Emeviler döneminde, Halife **Velid oğlu Abbas** kumandasında bir ordu'yu Bizans'a karşı savaşan Yezid'in askerlerine destek için göndermiştir. 709'da Mesleme ve Abbas Isauria'ya akın edip beş hisar'ı almışlarsa da (712-713)'te Yezid, Isauria'ya tekrar akın yaptığı zaman Halife Velid oğlu Abbas da emrindeki birliklerle Pisidia'daki Antakya'yı (Yalvaç'ı) ele geçirmiş ve buradan çok sayıda esirle birlikte geri döndüğü kaydedilmektedir (128). Ancak verilen tarihlerle ilgili kaynaklar arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Müslüman Arap orduları, Pisidia bölgesine iki cepheden girmişlerdir. Bunlardan birincisi: "Ereğli-Konya güzergahını takip ederek Lycaonia'ya kavuşan öncü kuvvetler, buradan da Pisidia ve Pirgia bölgelerine geçiyorlardı. İkinci güzergah ise; donanmanın desteği ile Isauria ve Pamphylia (Antalya) sahilleri boyunca, Göksu vadisindeki yollardan geçerek Pisidia ve Phrygia bölgelerine ulaşmaları ile olmuştur (129).

Yalvaç, Romalılar tarafından ele geçirilmişse de bilahare özerk bırakılmış, Selefki kralı Antiokhos III. Megas (M.Ö. 223-187)a karşı Bergama kralının Romalılarla birlikte bu Selefki kralına karşı Manisa'da savaşım yenmeleri (M.Ö. 188-189) sonucu, Dinar 'Apameia anlaşması sonucu Toroslara kadar olan bütün topraklar Romalılara bırakıldı. Ancak Romalılar buraları Yalvaç hariç, Bergama kralına bıraktılar. En son Bergama kralı Attalos vasiyetinde ölünce (M.Ö. 133) Pisidia bölgesi tekrar Roma egemenliğinin altına girmiştir. Daha sonraları M.Ö. 36-25 yılları arasında kısa süre ile bölge Galatia kralına bırakılmış ise de M.Ö. 25'de yönetimi tekrar ele alan Bergama kralı, **Yalvaç'ı bir askeri koloni haline getirmiştir**. Bazı kaynaklar bu tarihi M.Ö. 6. yıl olarak da belirtmektedir (130).

(127) M. ÖZSAIT, a.g.e., s. 59.

(128) Doç. Dr. Şahin UÇAR, Anadolu'da İslam-Bizans Mücadelesi, İst. 1982, s. 105.

(129) Ş. UÇAR, a.g.e., s. 62.

(130) M. KIYICI, a.g.e., s. 24-25.

Türkler'in, ilçe topraklarına gelmeden önceki tarihinde, bölgede sırasıyla Etiler Firikyalılar, Lidyalılar, Persler, Büyük İskender ve sonrasında da Asya Selefküslerinin, Roma ve Bizans İmparatorluklarının hakimiyetleri olmuştur.

İlçe topraklarına Oğuz boylarından Salur ve Emir boyuna mensub **Yalvaç Bey** yerleşerek yurt edindiğinden günümüze kadar ilçenin adı, kurucusundan dolayı Yalvaç olarak süregelmiştir. Yalvaç, Hamidoğulları toprakları içerisinde yer almış, ancak diğer yerler de olduğu gibi burasıda Osmanlı Beyliğinin idaresine bırakılmıştır ⁽¹³¹⁾. Isparta Sancağı ile beraber, Yalvaç ilçesinde Konya Vilayetine bağlanmış ve 1740 yılında da ilçe haline getirilmiştir. Bu durumunu Cumhuriyet döneminde de devam ettirmektedir. İlçeye bağlı otuzaltı köyü bulunmaktadır. köylerin nüfusu 57.025 kişidir. Yalvaç ilçe merkezinin 28.028 kişi olduğu 1990 nüfus sayımlarında tesbiti yapılmıştır. Isparta il merkezine uzaklığı ise 105 km. dir.

İlçe Merkezinde Bulunan Mahalleler

1. Abacılar Mahallesi	7. Kaş Camii Mahallesi	13. Görgü Orta Mahallesi
2. Dabaklar Mahallesi	8. Kızılca Mahallesi	14. Salur Mahallesi
3. Eski Mahalle	9. Müderris Mahallesi	15. Saray Mahallesi
4. Kaşa Aşağı Mahallesi	10. Leblebiciler Mahallesi	16. Sofular Mahallesi
5. Kaş Yukarı Mahallesi	11. Görgü Mahallesi	17. Pazar Aşağı Mahallesi
6. Kaş Hacıbey Mahallesi	12. Görgü Bayram Mah.	18. Pazar Yukarı Mahallesi

12. Yenişarbademli İlçesi'nin Tarihçesi

Pisidya'nın antik yerleşim merkezlerinden biri olup, güney'den kuzeye doğru polyetta (Bademli) yer almaktadır ⁽¹³²⁾. Pisidya bölgesinin güneydoğusuna düşen bu yerleşim alanı da Romalılar döneminden çok önceleri yerleşim merkezi olduğunu anlamaktayız.

Torosların yüksek bölgesinde yer alan ilçe merkezinin ulaşımı son yıllara kadar Şarkikaraağaç üzerinde yapılmakta idi. Son 10 yıl içerisinde Sütçüler ve Aksu-Eğridir istikametinde de ulaşım imkanı sağlanmıştır. Nüfus ve yerleşim yerleri çok azdır. Yenişarbademli 04.07.1987 tarih ve 3392 sayılı kanunla ilçe merkezine dönüştürülmüş ve Şarkikaraağaç ilçesinden ayrılmıştır.

İlçe merkezinin nüfusu 6199, toplam genel nüfusu 7323 kişidir.

Merkez İlçedeki Mahalleler

1. Yenice Mahallesi, 2. Pınarbaşı Mahallesi, 3. Gündoğdu Mahallesi, 4. Yeni Camii Mahallesi.

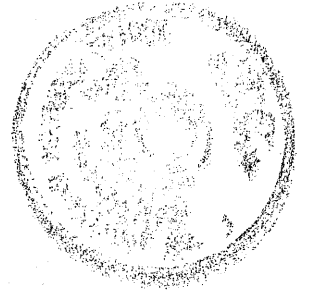
(131) Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 65.

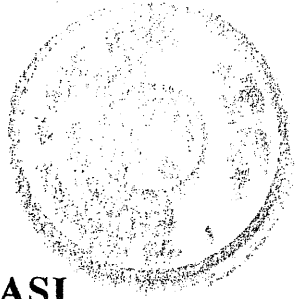
(132) M. Özsait, a.g.e., s. 58.

(DİE, TÜRKİYE GENEL NÜFUS SAYIM İSTATİSTİKLERİ)
(1980-1990- 01.07.1996 YILLARINA AİT)

S. No	İLÇENİN ADI	1980 Yılına Ait		1990 Yılına Ait		01.07.1996'e göre		
		Merkez	Köyler	Toplam	Merkez	Köyler	Toplam	Toplam
1	ISPARTA MERKEZ	86.475	23.497	109.972	112.117	20.944	133.061	99.830
2	AKSU	-	-	-	2.921	6.670	9.591	16.682
3	ATABEY	3.543	2.966	6.509	5.010	2.551	7.561	11.375
4	EGRIDIR	12.415	32.590	45.005	15.828	25.438	41.266	51.277
5	GELENDOST	5.628	14.885	20.513	7.338	15.401	22.739	31.996
6	GONEN	-	-	-	6.053	5.050	11.103	4.604
7	KEÇİBORLU	7.705	13.817	21.522	8.955	10.811	19.766	30.358
8	SENİRKENT	8.333	9.489	17.822	10.738	13.650	24.388	31.042
9	ŞARKIKARAAGAÇ	5.839	28.296	34.135	12.253	26.740	38.993	54.352
10	SUTÇULER	2.575	18.284	20.859	4.062	17.895	21.957	40.540
11	ULUBORLU	5.988	1.679	7.677	10.072	1.898	11.970	15.318
12	YALVAÇ	19.750	46.362	66.112	28.028	57.025	85.053	105.925
13	YENİŞARBADEMLİ	-	-	-	6.199	1.124	7.323	6.139
			TOPLAM	350.116		TOPLAM	434.771	TOPLAM 499.438

* İl nüfusunun genelinde 252.021 kadın, 247.134 erkek nüfusu bulunmaktadır.

II. BÖLÜM

ISPARTA İLİ'NİN GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI

XX. Yüzyıla Kadar Isparta İli'nin Nüfus Seyri

13 Mart 1891 tarihinde Hamidabad sancağının nüfusunu belirten Cuinet, Isparta'nın o zamanki kazalarını; Isparta merkez, Uluborlu, Eğridir ve Barla Nahiyesi, Karaağaç ve Avşar Nahiyesi ve Yalvaç'ı saymaktadır. Dinlere göre dağılımı şöyle göstermektedir.

Müslümanlar	174.377
Yunan Ortodoks	17.000
Ermeni Gregorien	600
Protestan	3
Yahudi	20
Toplam İl Nüfusu	192.000 ⁽¹³³⁾

Cumhuriyet döneminde de Isparta, nüfus artışı az olan illerimiz arasındadır. 1980'de 350.116 kişi olan il nüfusu, Türkiye nüfusunun % 8'ini oluşturmaktadır Ortalama nüfus artışı, 1975-1980 arası 16.3 olup, aynı yıllar arasında Türkiye Nüfus artışı ise 20.7 olduğu görülmektedir ⁽¹³⁴⁾.

1869 Konya Vilayet Salnamesi'ne Göre, Isparta Sancağı'nda Nüfusun Dağılımı İle Mahalle Sayıları

KAZA ADI	NAHİYESİNİN ADI	MAHALLE SAYISI	NÜFUSU
ISPARTA MERKEZ	-	41	11.560
EGRIDIR	-	42	5.395
	Ağros Nahiyesi	14	3.989
	Pavlu Nahiyesi	24	2.648
ULUBORLU	-	13	7.626
	Keçiborlu Nahiyesi	13	3.535
	Gönen Naheyise	6	813
KARAAĞAÇ	-	47	11.390
	Yalvaç ve İrle Nahiyeleri	40	3.689
	TOPLAM	240	50.645

(133) Vitali CUINET, a.g.e., C. 1, s. 847.

(134) Yurt Ansiklopedisi, C. 5, s. 3517, D.İ.E., 1980, Genel Nüfus Sayımı.

**1877 Konya Vilayeti Salnamesi'ne Göre Isparta Sancağın'daki
Hane, Köy Sayısı ve Toplam Nüfusu**

KAZA ADI	NAHIYE ADI	HANE SAYISI	KÖY SAYISI	TOPLAM NÜF
ISPARTA	-	4.274	12	13.152
YALVAÇ		3.674	22	10.300
KARAAĞAÇ		2.157	24	5.969
ULUBORLU		2.881	12	7.571
EĞRIDİR		5.245	164	17.631
	Keçiborlu Nahiyesi	960	12	3.559
	Gönen Naheyise	288	5	903
	Hoyran Nahiyesi	694	15	2.322
	Afşar Nahiyesi	1.011	14	3.528
	TOPLAM	21.184	280	64.935

**1892 Konya Vilayeti Salnamesi'ne Göre, Hamidabâd Sancağın'daki
Hane, Mahalle ve Köy Sayıları**

KAZA ADI	NAHIYE ADI	HANE SAYISI	MAH. SAYISI	TOPLAM NÜFUS
Hamidâbâd Merkez	-	6.657	41	27
Uluborlu Kazası		1.547	19	5
Eğridir Kazası		1.995	14	38
Karaağaç Kazası		4.361	7	46
Yalvaç Kazası		5.161	36	32
	Keçiborlu Nahiyesi	1.610	4	18
	Senirkent Nahiyesi	1.537	4	6
	Barla Nahiyesi	638	9	2
	Pavlu Nahiyesi	961	-	23
	TOPLAM	24.467	134	197

Fransız Araştırmacı Vital Cuinet, 1892'de Isparta merkez Kazasının 46 köyü, Uluborlu'nun; 11, Eğridir'in 63, Karaağaç'ın 46 ve Yalvaç'ın 33 olmak üzere, Hamidabâd sancağında toplam köy sayısını 199 olarak göstermektedir (135).

1831 Genel nüfus sayımına göre Hamid sancağındaki Müslüman Erkek sayısı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir. Ancak kadın sayısını bir misli fazlası olduğunu tahmini olarak belirtmekten başka da imkan bulunmadığını ayrıca belirtilmiştir (136).

1831 Genel Nüfus Sayımında Hamid Sancağı'nın Nüfus Durumu:

Isparta Merkez ve Kaza Köyleri	6.310	Badlu Nahiyesi	10.58 kişi
Eğridir Kazası	4.259	Pavlu (Sütçüler)	2038 kişi
Karaağaç Kazası	4.987	Gönen Nahiyesi	631 kişi
Afşar Kazası	2.258	Hoyran Nahiyesi	1060 kişi
Yalvaç Kazası	7.930	Keçiborlu Nahiyesi	1813 kişi
Uluborlu Kazası	4.960	Ağros Nahiyesi	2007 kişi

1882 Konya Viyaleti Salnamesi'ne Göre Isparta Sancağı'nın Genelinde Dinlere Göre Kadın-Erkek Sayısı

Kaza ve Nahiyeye Adı	Müslüman		Rum Ortodoks		Ermeni Gregoryan		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Isparta Merkezi	13.905	14.251	2.239	2.163	346	206	33.110
Uluborlu Kazası	3.409	3.472	464	468	-	-	7.813
Eğridir Kazası	4.915	4.339	175	178	-	-	9.607
Karaağaç Kazası	10.234	9.449	-	-	-	-	19.683
Yalvaç Kazası	11.981	12.247	-	-	-	-	24.228
Keçiborlu Kazası	4.527	4.505	-	-	-	-	9.032
Senirkent Kazası	4.262	4.523	-	-	-	-	8.785
Barla Kazası	1.134	1.066	402	361	-	-	2.963
Pavlu (Sütçüler)	2.858	2.858	-	-	-	-	5.440
TOPLAM	57.225	56.434	3.280	3.170	346	206	120.66
	(113.659)		(6.450)		(552)		1

(135) VITAL CUINET, a.g.e., C. 1, 1982, s. 801-802.

(136) Enver Ziya KARAL, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı, Ankara, 1943, s. 123-124, s. 20, 123, 124, Yurt Ansiklopedisi, C. 5, 3528.

1882-1893 yıllarına ait Konya İli Salnamelerinde Hamid Sancağı genelinde Dinlere göre nüfus dağılımı şöyledir;

Müslüman		Rum Ortodoks		Ermeni Gregoryan		Toplam
Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
60.858	62.439	3.308	3.372	300	319	130.596
(123.297)		(6.680)		(619)		130.596

1885-1914 yılları arasında Isparta kazasının dinlere göre dağılımı ise şöyledir.

Dinler	1885	1914
Müslüman	43.561	46.698
Rum Ortodoks	4.524	6.648
Ermeni Gregoryan	619	1.119
TOPLAM	48.704	54.465

A) GÜNÜMÜZDE ISPARTA İLİ'NİN GENEL İNANÇ DURUMU

Isparta Genelinde Nüfusun Mezheplere Göre Dağılımı

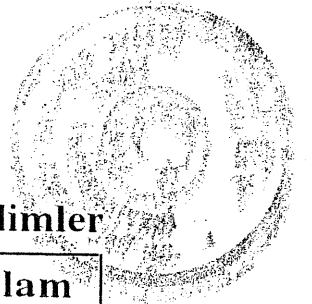
Mezhebin Adı	Toplam	Şafii	Oran	Bektaşî	Tahtacı	Abdal	Çingeneler
Sunni-Hanefî	488.076	-	% 97.73	-	-	-	-
Alevî	11.362	-	% 2.27	9.834	781	447	300

Isparta ili genelinde tarikatlar hakkında bilgiler verilirken yöredeki Bektaşî, Tahtacı Abdal ve Çingeneler hakkında da yeterli bilgiler ayrıca verilecektir.

Isparta-Eğridir İlçesinde Mülkiyet Edinen Gayri Müslimler

Milliyeti	Dini	Mülkiyetin Cinsi	Satın Alındığı Tarih	Düşünceler
F. Almanya	Hıristiyan	Ev	16.05.1989	
F. Almanya	Hıristiyan	Ev	27.11.1993	
F. Almanya	Hıristiyan	Tarla	24.11.1993	
F. Almanya	Hıristiyan	Ev	24.11.1993	
İngiliz	Hıristiyan	Bahçe	09.11.1988	
İngiliz	Hıristiyan	Ev	18.11.1989 (*)	

(*) Bu evi 27.09.1995 tarihinde bir Türk vatandaşına satmıştır.

Isparta Müftülüğünde Müslüman Olan Gayri Müslimler

Mezhebi	Katolik	Ortodoks	Protestan	Toplam
Sayısı	10 kişi	1 kişi	3 kişi	14 kişi

Milliyetleri: F. Almanya, Avusturya, Romanya, Hollanda, Yugoslavya ve bir kişi de T.C. vatandaşının ihtida ettiği tesbit edilmiştir.

B) GÜNÜMÜZDE ISPARTA İLİ'NİN İNANÇ YAPISI

1. Isparta Merkez İlçede

a) Müslümanlar:

Isparta ilçe merkezinde ve bağlı merkez köylerinde yapmış olduğumuz araştırmalarımız, hem resmi kuruluşlardan edinilen belgelere dayanılmış, hem de meskün vatandaşların muhtelif mezheplere mensup olanlarıyla bizzat yüz yüze görüşmeler yapılarak bilgiler toplanmıştır. İl merkezinde, yerli ve kayıtlı hiçbir gayri müslimin bulunmadığı tesbit edilmiştir. Yine halkımızın mezheb durumlarını, benimsedikleri tarikatları ve hürmet göstererek ziyaret ettikleri ziyaretgahların yerleri de tesbit edilmeye çalışıldı.

Sünni ve Alevi nüfusun varlığı en son üç aylık nüfus durumunu bildiren istatistiklere göre tespiti yapılmış ve yerleşim alanları adlarıyla birlikte gösterilmiştir.

Isparta Merkez İlçe'nin 1980-1996 yılları arası nüfus durumu:
(Merkez köyler hariç)

1980 | 1990 | 1996 | → 50.384 kadın, 49.446 erkek
86.475 | 112.117 | 99.830

Araştırmamızın sonuçlarına göre **Alevi Müslümanların sayıları ve yerleşim yerleri az olduğundan öncelikle bu mezhep mensupları hakkındaki bilgileri vereceğimizden geriye kalan yerleşim merkezleri ve nüfusun sunni müslümanlar olduğu anlaşılmalıdır.**

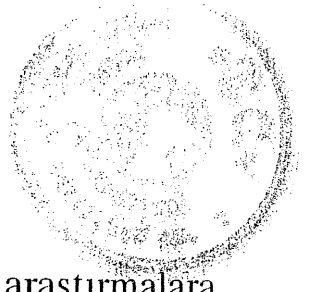

Aleviler'in Isparta Merkez İlçe ve Köylerinde Buldukları Yerleşim Yerleri			
Mahalle veya köyü	Tarikat Adı	Hane Sayısı	Nüfusu
Isparta Bağlar Mahallesi	Tahtacı Alevi	20	100 kişi
Bahçelievler Mahallesi	Tahtacı Alevi	10	50 kişi
" "	Bektaş Alevi	15	75 kişi
Çünür Mahallesi	Bektaş Alevi	100	500 kişi
Davraz Mahallesi	Tahtacı Alevi	10	50 kişi
Gülistan Mahallesi	Tahtacı Alevi	10	50 kişi
" "	Bektaş Alevi	15	75 kişi
Karaağaç Mahallesi	Abdal-Çingene	20	100 kişi
Karakavak Mahallesi	Abdal Çingene	50	225 kişi
Turan Mahallesi	Tahtacı Alevi	70	350 kişi
Zafer Mahallesi	Abdal Çingene	50	225 kişi
Yedişehitler Mahallesi	Tahtacı	15	75 kişi
" "	Bektaş	20	100 kişi
Aliköyü	Bektaş	196	980 kişi
" "	Sunni	84	420 kişi
Yakaören (İlavus) Köyü	Bektaş	231	1155 kişi
" "	Sunni	469	2345 kişi
Gölbaşı Köyü	Bektaş	62	251 kişi
" "	Sûnni	63	250 kişi
	TOPLAM	1968	7356 kişi

Bu sonuçlara göre Isparta Merkez ve Bağlı Köylerin, Toplam Genel Nüfusunun Sünni-Alevi Oranı ve Sayısı Şöyledir.

Isparta Merkezi ve Bağlı Köylerin Toplam Nüfusu	Alevi	Sunni
99.830	4.360	95.470
ORANI	% 4.37	% 95.63

b) Gayri Müslüm yerli vatandaşların olmadığı görülmüştür.

2. Aksu İlçesi'nde

a) **Müslümanlar:** İlçe merkezi ve köylerinde yaptığımız araştırmalara göre, müslüman mezheplerden sadece sünni-hanefi mezhebine mensup vatandaşlarımızın olduğu görülmüştür. İlçe sınırları dahilinde diğer sunni mezheplere (şafii-Maliki, Hanbeli) mensup kimse bulunmadığı gibi, Alevi, Bektaşî, Tahtacı veya Abdal-Çingene nüfusa da rastlanmamıştır. 01.07.1996 tarihi istatistik sonuçlara göre ilçe'nin genel nüfusu şöyledir.

İlçe Merkezi ve bağlı Köylerin Toplamı	Nüfusu	Alevi	(Hanefi) Sunni	Oranı
	16.982	-	16.682	% 100

b) Gayri Müslim: Yok

Aksu İlçesinin 1990 ve 1996 Genel nüfus durumu:

Yıllar	1990	1996 (1.7.1996)
Sayı	9.591 kişi	16.682 kişi

3. Atabey İlçesi'nde

a) Müslümanlar:

İlçe merkezinde ve bağlı tüm köylerinde yaptığımız araştırma ve çalışmalarımıza göre; Alevi mezheplere ait müslümanların hiç bulunmadığı ve ilçe nüfusunun tamamını Sünni-Hanefi Mezhebe mensup müslümanların oluşturduğu tesbit edilmiştir.

Atabey Merkez ve Bağlı Köylerindeki Mezhep ve Toplam Nüfus Durumu

1980	1990	1996	Alevi	Sunni	Oranı
6509	7.561	11.375	-	11.375	% 100

Atabey İlçe Merkezinde Bulunan Mahalle Adları

1. Altunbaş Mahallesi
2. Çeşme Mahallesi
3. Gezirler Mahallesi
4. Müftü Mahallesi
5. Onaç Mahallesi
6. Pazar Mahallesi
7. Sinan Mahallesi
8. Sökmen Mahallesi

b) **Gayri Müslimler:** İlçe nüfusuna kayıtlı yerli T.C. vatandaşlarından gayri müslim bulunmamaktadır. Ancak bir T.C. vatandaşı kadın, İngiliz vatandaşıyla evlenmiş, bir T.C. vatandaşı kadın da Malezya uyruklu erkekle evlenirken, bir erkek T.C. vatandaşı da İngiliz kadınla evlenmiştir. Bununla ilgili bilgiler şöyledir.

Adı Soyadı	Dini	Evlendiği Şahsın Adı Soyadı	Uyruğu	Dini	Mezhebi
Mine Yıldız BAYTU	İslâm	David Geoffrey Wodrulf	İngiliz	Hıristiyan	Katolik
Mehmet Serhat ALTAN	İslam	Ann Christine	İngiliz	Hıristiyan	Katolik
Olca Meltem BAYTU	İslam	Singan Aık	Malezya	Hıristiyan	Katolik

4. Eğridir İlçesinde

a) Müslümanlar

İlçe merkezinde ve köylerinde yaptığımız araştırmalara göre ilçeye bağlı Gökteş köyü'nün tamamı Abdal-Çingene vatandaşlarımızdan oluşmaktadır. İlçenin diğer tüm yerleşim merkezleri ve nüfusunu Sünni-Hanefi mezhebine mensup müslümanlar oluşturmaktadır. Eğridir merkezinde, mülkiyeti Yezidi olduklarını beyan eden dört hanenin bulunduğu; ancak bu hane sahiplerinin Mardin civarlarında yaşadıkları ve buraya mevsimlik olarak gelip-gittikleri de ifade edildi.

Eğridir İlçe Genelinde Mezheplere Göre Nüfus Dağılımı:

Alevi			Sünni	
Mezhebi	Hane Sayısı	Nüfusu	Mezhebi	Nüfusu
Abdal Alevi	100	250	Hanefi	50.060
Çingen	10	40		
% 1.00				% 99.00

b) Gayrimüslimler

İlçe nüfusuna kayıtlı gayri müslim bulunmamaktadır. Ancak Eğridir ilçesinde 1988-1995 yılları arasında mülkiyet edinen gayrimüslimler mevcuttur. Bununla ilgili bilgiler aşağıya çıkarılmıştır.

Mülkiyetin Cinsi	Edindiği Tarih	Milliyeti	Dini	Mezhebi
1 Adet Ev ve Bahçe	18.11.1988	İngiliz (*)	Hristiyan	Katolik
1 Adet Ev	16.05.1989	F. Alman	Hristiyan	Protestan
1 Adet Ev	09.11.1988	F. Alman	Hristiyan	Protestan
1 Adet Ev	27.11.1993	F. Alman	Hristiyan	Protestan
1 Tarla	24.11.1993	F. Alman	Hristiyan	Protestan
1 Adet Ev	24.11.1993	F. Alman	Hristiyan	Protestan

(*)Mülkiyet edinen İngiliz bu mülkiyeti 27.09.1995 tarihinde bir Türk vatandaşa satıldığına dair bilgiler daha önce verilmiştir.

Eğridir İlçe Merkezindeki Mahalleler

1. Ağa Mahallesi	9. İstasyon-plaj Mahallesi	17. Poyraz Mahallesi
2. Bağlar Mahallesi	10. Kale Mahallesi	18. Seydim Mahallesi
3. Cami Mahallesi	11. Katip Mahallesi	19. Sekibağ Mahallesi
4. Demirkapı Mahallesi	12. Kubbeli Mahallesi	20. Sanayi Mahallesi
5. Hacı Şeyh Mahallesi	13. Kızılcubuk Mahallesi	21. Sanayi Mahallesi
6. Hamam Mahallesi	14. Kanne Bucağı	22. Yeni Ada Mahallesi
7. Göктаş (Köy) Mahallesi	15. Menderes Mahallesi	23. Yeni Mahalle
8. İmaret Mahallesi	16. Pınarpazar Mahallesi	

5. Gelendost İlçesinde

a) Müslümanlar

Isparta'nın şirin ilçelerinden biri olan Gelendost'ta ve bağlı köylerinde Alevi mezhep mensupları yoktur. İlçenin genel nüfusunun tamamını Sunni-Hanefi müslümanlar oluşturmaktadır.

Buna göre mezhep dağılımı şöyledir.

Mezhebin Adı	Hane Sayısı	Nüfusu	Oranı
Sunni-Hanefi	7.999	31.996	% 100
Alevi	-	-	-

b) Gayri Müslümanlar

Gelendost ilçesi genelinde yaptığımız araştırmalar sonucunda gayri müslim nüfusun bulunmadığını tesbit etmekteyiz.

Gelendost İlçe Merkezindeki Mahalleler

1. Selçuk (Yaka) Mahallesi, 2. Aşağı Mahalle, 3. Orta Mahallesi,
4. Garaj Mahallesi

6. Gönen İlçesi'nde

Isparta'nın bir kasabası iken ilçe merkezi olarak teşkilatlandırıl olarak 20.05.1990'da ilçe merkezi olmuştur. Ancak ilçe olduğu tarihte bağlı köyler olarak belirlenen Gölbaşı, İğdecik, Koçtepe, Senirce köyleri Isparta merkeze bağlanırken; **Gümüştün (Baladız)** ve Güneykent köyleri de Keçiborlu ilçesine bağlanmıştır. Gönen ilçesine bağlı tek köy vardır. Bu köyde 160 kişilik nüfusa sahip olan **Kızılcık** köyüdür. Halkı sünnidir. İlçe ve köylerinde yaşayan müslüman halkın inanç durumu aşağıya çıkarılmıştır.

a) Müslümanlar

Sıra No	Mahalle Adı	Mezhebi	Hane Sayısı	Nüfusu
1	Kasap Mahallesi	Tahtacı	4	20 kişi
2	Pazar (Manastır) Mahallesi	Bektaş	20	100 kişi
3	Musalla Mahallesi	Bektaş	2	10 kişi
4	Alaca Mescid Mahallesi	Bektaş	2	10 kişi
5	Cami Mahallesi	Bektaş	-	-
		TOPLAM	28	140 kişi

Gönen ilçesinin 1990-1996 yılları arasındaki nüfus durumu aşağıya çıkartılmıştır. Bu nüfus, ilçe merkezi ve köyleri dahil ilçenin genel nüfusedir.

1990   1996 (01.07.1996 tarihi itibariyle)
11.103   4.604

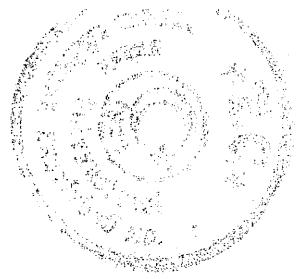
Gönen ilçesinde sunni mezhep'e mensup müslümanların tamamı Hanefi mezhebindedir.

Bu duruma göre ilçe nüfusunun mezheplere dağılımı şöyledir;

Mezhep Adı	Sayısı	Oranı (%)
Alevi-Bektaş	140	3.13
Sünni-Hanefi	4.464	96.87

b) Gayri Müslimler

İlçe nüfusuna kayıtlı yerli gayri müslim yoktur. Ancak Gönen nüfusuna bağlı T.C. vatandaşı Müslüman dört erkekten 3'ü F. Alman uyruklu kadınlarla, biri de Fransız uyruklu bir kızla evlendiği tesbit edilmiştir. Bu yabancı dört bayan da, Hıristiyan olup, T.C. vatandaşlığına kayıtlarını geçirmemişlerdir.

7. Keçiborlu İlçesi'nde

a) Müslümanlar

Keçiborlu ilçesi ve bağlı köylerinde yapılan araştırmalarımız ve çalışmalarımıza göre ilçe genelindeki mezhep durumları aşağıya çıkartılmıştır. 1990 nüfus sayımında Gönen ilçesine bağlı köyler olarak gösterilen "Gümüşgün" ve Güneykent köyleri 20.02.1993 tarihinde Resmi düzenlemelerle tekrar Keçiborlu ilçesine bağlanmıştır.

Keçiborlu İlçesi'nde Mezheplere Göre Nüfusun Dağılımı:

Yerleşim Yeri-Adı	Mezhebi	Nüfusu	Oranı
Gümüşgün köyü (Baladız)	Alevi-Bektaşî	910	% 2.83
Keçiborlu merkezi ve tüm diğer bağlı köyleri	Sunni-Hanefî	29.500	% 97.17
" " " " " " "	Gayri Müslim	-	-

b) Gayrimüslimler: İlçe nüfusuna kayıtlı gayrimüslim bulunmamaktadır.

İlçe merkezindeki Mahalleler;

1. Yenice Mahallesi, 2. Tuzla Mahallesi, 3. Hasanbey Mahallesi,
4. Cumhuriyet (Yıldıztepe) Mahallesi, 5. Orta Mahallesi

8. Senirkent İlçesi'nde

a) Müslümanlar:

Senirkent ilçesinde yaptığımız araştırmalar ve elde ettiğimiz bilgiler sonucu ilçe genelinde müslümanlardan başka gayri müslim hiç kimsenin bulunmamaktadır. İlçe nüfusunun bir kısmı iki yıl üst üste (995-1996 Temmuz aylarında) yaşadığı sel felaketi sebebiyle göç ettiğinden; ilçe merkezinde sürekli nüfus düşüşü gözlenmektedir. Nitekim alan araştırması yaptığımız 18.07.1996 tarihinde vaki olan sel baskınından sonra, Senirkent ilçe merkezinden **61 adet telefon abone sahibi**, Isparta il merkezine nakil için başvurduğu öğrenilmiştir. Biz en son 01.07.1996 tarihli istatistikî sonuçlara dayanarak nüfus durumunu vermekteyiz

Senirkent İlçe Merkezi'nin Nüfus Durumu:

<u>1980</u>	<u>1990</u>	<u>1996</u> (01.07.1996
17.822 kişi	24.388 kişi	31.042 kişi tarihine göre)

Bu genel bilgilerden sonra ilçe merkezinde ve köylerindeki inanç durumunu belirtelim

Senirkent'te Müslümanların Nüfusu ve Mezhepleri

Mezhep Adı	Yerleşim Yeri	Tarikatı	Hane Sayısı	Nüfusu	Oranı
Alevi-Bektaşî	Senirkent İlçe Merkezi	Bektaşî	100	500 kişi	
	Uluğbey Köyü	Bektaşî	500	2993 kişi	% 100
		Toplam	600 hane	3.493 kişi	% 11.25
Sünni-Hanefî		Toplam	5.510	27.549	% 88.75

b) **Gayrimüslimler:** İlçe nüfusuna kayıtlı Gayrimüslim bulunmamaktadır.

9. Sütçüler İlçesi'nde

a) Müslümanlar

Isparta iline bağlı ve coğrafi durumu, iskana müsait olmayan ilçelerinden biridir. İlçenin genel nüfusunun tamamını Sünni-Hanefî mezhebine mensup müslümanlar oluşturmaktadır. Alevî müslümanlara ve Gayrimüslim nüfus'a rastlanmamıştır. Bunun için de tek şema ile ilçenin dini durumu gösterilmiştir.

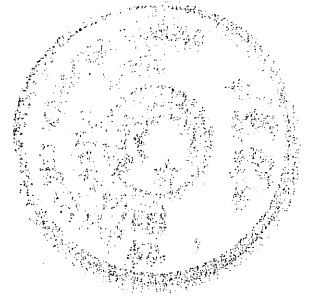
Sütçüler İlçe Merkezi ve Genelinde	Mezhep Adı	Nüfusu	Oranı
	Sünni-Hanefî	40.540	% 100
" " "	Alevî	-	-
" " "	Gayri müslim	-	-

Sütçülere, İngiliz uyruklu 2 katolik kadın evli olarak geldiği, ancak din ve vatandaşlık durumlarında, herhangi bir değişiklik yapılmadıkları da tespit edilmiştir..

10. Şarkikaraağaç İlçesi'nde

a) Müslümanlar

Şarkikaraağaç ilçe merkezinde ve bağlı tüm köylerinde oturan halkın tamamı sünnî ve Hanefî mezhebine bağlıdır. Başka mezheplere tabî olan müslümanlar bulunmamaktadır.

İlçede Müslümanların Mezheplere Göre Dağılımı:

Mezhep Adı	Nüfusu	Hane Sayısı	Oranı
Sunni-Hanefi	54.352	13.588	% 100
Alevi	-	-	-

b) Gayrimüslimler:

İlçe genelinde yaptığım araştırmalar ve incelemeler sonucunda ilçenin tüm yerleşim merkezleri de dahil, gayrimüslim nüfusun bulunmadığı görülmüştür.

11. Uluborlu İlçesi'nde

a) Müslümanlar:

Uluborlu ilçesinde de yaptığımız inceleme ve araştırmalarımız sonucunda ilçe nüfusunun genelinin sünni ve Hanefi mezhebine bağlı müslümanlardan oluşmaktadır. İlçeye ve köylerinde Alevi mezhebe bağlı müslümanlar bulunmadığı anlaşılmıştır.

İlçede Nüfusun Mezheplere Göre Dağılımı:

Uluborlu Genelinde	Mezhep Adı	Nüfusu	Oranı
Uluborlu Genelinde	Sunni-Hanefi	15.318	% 100
Uluborlu Genelinde	Alevi	-	-
Uluborlu Genelinde	Gayri Müslim	-	-

b) Gayrimüslimler: İlçe'ye kayıtlı Gayrimüslim bulunmamaktadır.

12. Yalvaç İlçesi'nde

a) Müslümanlar:

Isparta iline bağlı, nüfusu en fazla olan bir ilçesidir. **Yalvaç ilçe mekezinde ve Körküler ile Sağır köylerinden başka diğer tüm köy ve Bucak Merkezlerindeki halkı Sünni ve Hanefi mezhebine bağlı müslüman vatandaşlar oluşturmaktadır.**

Yalvaç'ta Alevilerin Bulunduğu Yerleşim Merkezleri:

Yerleşim Yerleri	Mezhebi	Hane Sayısı	Nüfusu	Oranı
Yalvaç-Merkez	Bektaşî-Alevî	10	50	% 1.7
Yalvaç-Sağırköy	Bektaşî-Alevî	15	60	% 12
Yalvaç-Sağırköy	Sunni-Hanefî	110	440	% 88
Yalvaç-Körküler	Bektaşî-Alevî	469	1.876	% 75
Yalvaç-Körküler	Sunni-Hanefî	156	624	% 25

Yalvaç İlçe Genelinde Mezheplere Göre Müslümanların Dağılımı

Mezhebin Adı	Toplam Nüfusu	Hane Sayısı	Oranı
Alevî-Bektaşî	5.363	1.340	% 5.00
Sunni-Hanefî	100.562	25.140	% 95

b) **Gayri Müslimler:** Yalvaç ilçe genelinde kayıtlı gayri müslimler bulunmamaktadır.

13. Yenişarbademli İlçesi'nde

a) Müslümanlar:

Isparta iline bağlı en son ilçe merkezi yapılan yerlerdendir. Yaptığımız araştırmalara göre, ilçe ve bağlı köylerinin tamamı Sunni-Hanefî mezhebine tabi müslümanlar oldukları anlaşılmıştır. Buna göre;

Yenişarbademli Toplam Nüfusu	Mezhep Adı	Nüfusu	Oranı
" " "	Sunni-Hanefî	6.139	% 100
" " "	Alevî	-	-
" " "	Gayri Müslim	-	-

b) **Gayrimüslimler:** İlçe nüfusuna kayıtlı Gayrimüslim tespit edilmemiştir.

Isparta Merkez İlçede Alevilerin Yerleşim Yerleri ve Hane Sayıları

Alevilerin; Isparta İli'nin bazı kazalarında, köylerinde ve il merkezinin bazı mahallelerinde toplandığı yapılan araştırmalar ve incelemeler neticesinde tespit edilmiştir. Buna göre; Isparta'ya bağlı onüç ilçe merkezinden sadece merkez ilçe, Eğridir, Gönen, Keçiborlu, Senirkent ve Yalvaç'da alevi müslüman nüfusu görülmüştür. Alevi yerleşim merkezleri, kolları, haneleri, nüfusları ve oranları tablolar ve haritalar üzerinde ayrı ayrı belirtilmiştir.

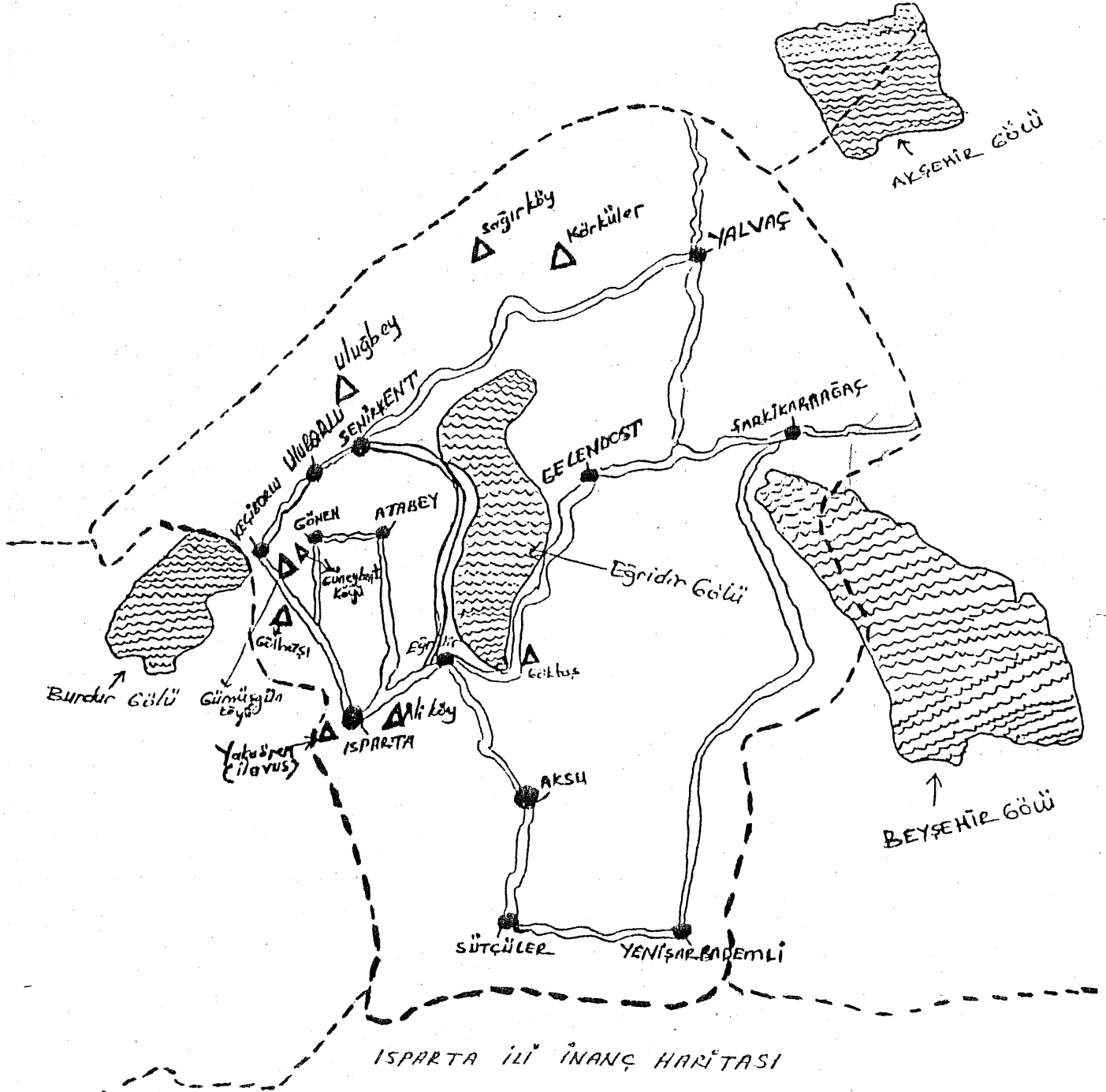
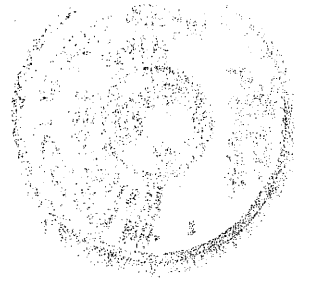
Yerleşim Yeri	Mezhebin Adı	Hane Sayısı	Nüfusu
Isparta Bağlar Mah.	Tahtacı Alevi	20	80
Isparta Bahçelievler Mah.	Bektaşî-Alevi	10	40
" " "	Tahtacı	10	40
Isparta Çüntür Mahallesi	Bektaşî-Alevi	100	300
Isparta Davraz Mahallesi	Tahtacı	10	40
Turan Mahallesi	Tahtacı	70	350
Zafer Mahallesi	Abdal-Çingene	50	150
Gülistan Mahallesi	Tahtacı	15	50
Karaağaç Mahallesi	Abdal-Çingene	20	80
Karakavak Mahallesi	Abdal-Çingene	50	300
Yedişhitler Mahallesi	Tahtacı	15	75
	TOPLAM	370	1.505

Isparta'ya Bağlı Köyler ve İlçelerdeki Alevi Yerleşim Yerleri

Yerleşim Yeri	Mezhebi	Sayısı	Oranı %
Yakaören Köyü	Alevi-Bektaşî	1.075	35
" "	Sünni-Hanefî	1.996	65
Gölbaşı Köyü	Alevi-Bektaşî	231	50
" "	Sünni-Hanefî	231	50
Aliköy	Alevi-Bektaşî	897	70
" "	Sünni-Hanef	285	30
Eğridir-Göktaş Köyü	Alevi-Abdal	182	85
" "	Alevi-Çingene	35	15
Gönen-Mağastır Mah.	Alevi-Bektaşî	100	-
Gönen-İğdecik	Alevi-Bektaşî	178	50
" "	Sünni-Hanefî	178	50
Keçiborlu-Gümüştün	Alevi-Bektaşî	585	80
" "	Alevi-Tahtacı	146	20
Keçiborlu-Güneykent	Alevi-Bektaşî	1.065	50
" "	Sünni-Hanefî	1.065	50
Senirkent-Merkez	Alevi-Bektaşî	500	4.66
Senirkent-Uluğbey	Alevi-Bektaşî	2.993	100
Yalvaç-Merkez	Alevi-Bektaşî	100	‰ 0.17
Yalvaç-Körküler	Alevi-Bektaşî	1.760	75
" "	Sünni-Hanefî	586	25
Sağırköy	Alevi-Bektaşî	60	12
" "	Sünni-Hanefî	440	88
Yalvaç'ta Toplam Alevi Sayısı 5.263 kişidir. İlçe'nin İlçe Nüfusunun %5'ini oluşturmaktadır.			

EK-1

- : İl sınırları
- ~~~~~ : Göller
- : İlçe merkezi
- △ : Müslüman Alevilerin buldukları köyler.
- == : Kara asfalt yol.

C. ISPARTA İL SINIRLARI DAHİLİNDEKİ GÜNÜMÜZ ZİYARET VE ADAK YERLERİ

a) Sünnilere Ait Ziyaretgahlar

1) Isparta Merkez Ve Çevre Köylerindeki Ziyaretgahların Adları:

1. Piri Efendi Sultan Türbesi - Sarıdere'deki su kaynağının yanındadır.
2. Halife Sultan Türbesi - Halife Sultan adı verilen mesire yerindedir.
3. Aldan Dede (Alâeddin Efendi) Türbesi - Adıyla anılan Alaeddin Mezarlağındadır.
4. Ayak Dedesi (Gök Veli Sultan) - Çelebiler Mahellisi Kavaklı Camii yanındadır.
5. Hızır Abdal Sultan Türbesi - Hızırbey mahallesindedir.
6. Muharrem Dede - Isparta'nın güneyinde, sidre tepesinin şehire bakan Yamaçdaki Sidre su membaı yanındadır.
7. Tez Murat Dede - Yenice Mahallesi mezarlağının kuzey doğusundadır.
8. Hüseyinbaş Dede ve Boylası - Yenice Mah., Isparta çayı üzerindeki köprü yakınında fabrikanın olduğu yerdedir.
9. İhlamur Dede - Doğanca Mahallesinde, Paşaoğlu Bahçesindeki İhlamur ağaçları altında bulunmaktadır.
10. Kan dedesi - Doğanca mahallesi su arığı kenarındadır.
11. Kocakulak tekkesi - Doğanca mahallesindedir. Su Arığı kenarında küçük bir kulübe yapılmıştır.
12. Arap Beşir dede - Yayla mahallesindedir.
13. Şeremet Dede - İskender mahallesindedir.
14. İncirli Dede - Karaağaç Mah. İncirli sokaktadır.
15. İsimsiz Dede - Ulu Cami'inin güney batısındadır.
16. Uyku Dede - Bey Mahallesinde, Bey Camii sokağının mercan sokağına açıldığı yerdir.
17. Kesikbaş - Isparta'nın kesikbaş mevkiindedir. Isparta çayı yakınında ve dört yolun tam ortasında bulunmaktadır.
18. Çınar ağacı - Emre mahallesindedir. Isparta çayının güney kenarında oldukça büyük bir çınar ağacıdır.
19. Çamlar - Dere mahallesinin güney tarafında Bezirgan pınarı yakınında bulunan yaşlı iki çam ağacıdır.
20. Andık Deresi - Dere mahallisinin güney tarafında içme sularının kaynaklarının bulunduğu Andık deresindedir.
21. Öküzbatı - Ispartanın güneyinde Sidre tepesinde büyük ağaçların bulunduğu mesire yeridir.

22. Yakup Dede - Çünür Mahallesi yaka tepesi üzerinde türbesi var.
23. İnçirli Dede - Çünür Mahallesi yaka tepesinin batı yamacındadır.
24. Kerim Dede - Çünür Mahallesinin içindedir.
25. Kurt Dede - Isparta'ya bağlı Diyadin köyünün yolu üzerindedir (137).
26. Yukarı tekke - Lavus Köyü Depbaşı Tepesinin güneye bakan yamacındadır.
27. Aşağı tekke - Lavus köyünde Gök Dere'nin güneye bakan yamacında, çayın kenarındadır.
28. Sağaşık Dede - Isparta Geyran köyü yakınında Antalya yolu üzerindedir (138).

2-Aksu İlçesindeki Ziyaretgahlar ve Adak Yerleri

1. Dedegöl dağı, Hüseyindedede ziyaretgahı olarak bilinen yer vardır. Aksu Yakaköy mezarlığı içerisinde kalmış ve bu mezarlıkta Horasan'dan gelen Musa Dede ve Hüseyin dede türbeleri bulunmaktadır. Pek çok Kerametler bu evliyarala ait anlatılmaktadır. burada Yağmur duası ve aş pişirilip dağıtılmaktadır. dilekler tutulmakta, askere giden gençler ve evlenecek kızlar da burada dua ederler.

2. Çobantaşı ziyaretgahı; Bilhassa evlenecek gençler ve genç evli çiftlerin sık uğradıkları bir yer olarak bilinmektedir.

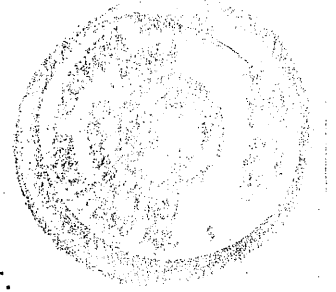
3. Dörtkardeşler: dört kardeşin eşkıyalarca aynı çam ağacının alıtında öldürülmeleri sonucu burada, bugün yaşları aynı boyda ve aynı kalınlıkta dört çam ağacı vardır. Burası da bir ziyaretgah olarak saygı gösterilmektedir.

3. Atebey Ziyaretgahları

1. Etokuş Türbesi
2. Halil bin Ahmed (Vezir kabri)
3. Osman Efendi dede - Panar Mahallesindedir.
4. Veli Efendi Dede - Müftü Mahallesindedir
5. Taşlı Dede - Çeşme mahallesi ile Gezinler mahallesi arasındadır.
6. Hızırlık (Hıdırlık) Dede - Huzurevi yakınındaki Hızırlık tepesi üzerindedir.
7. Hacı Ahmet Dede - Altunba Mahallesindedir. Bahçeler içinde bulunmaktadır.
8. Çayırılı Mescit - Geniş çayırılık mesire yeridir. Kuraklık

(137) Hikmet TANYU, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara, 1967, s. 216-217.

(138) Ekrem SARIKÇIOĞLU; Isparta ve Çevre Köylerindeki Günümüz Ziyaret ve Adat Yerleri, "Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi", C. 3), Ankara, 1979, s. 133-147.

olduğu zaman bu alanda yağmur duası yapılmaktadır.

9. Kabacaardıç Dede - Kabacaardıç tepesinde bulunmaktadır.

10. Çalica Dede - İslam Köy yakınındaki Çalica tepesi üzerindedir (139).

4. Eğridir İlçesindeki Ziyaretgahları

1. Baba Sultan - Yazla yolu ayrımındadır.

2. Eli Kepçeli - İnek denizi mevkiindedir.

3. Eflatun Dede - Ada da

4. Müslahaddin Dede - Ada'da

5. Devran Dede - Eğridir, Kale kapısının önündedir.

6. Murat Dede - adıyla bilinen Camii yanındadır.

7. Burcu Dede - Yazla da

8. Gül Dede - Eski demirciler mevkiindedir.

9. Şeyh Dede - Mehmet Çelebi Sultan, merkezde.

10. Karaca Ahmet - Barla-İlama yolunun kenarındadır.

11. Mehter, Seyyid, Peyk ve Çırac Gaziler - Barla da olup hal tercümeleri hakkında bilgi yoktur.

12. Süt Dede - Bedre çiftliğindedir. Hal tercümeleri hakkında bilgi yoktur.

5-Gelendost İlçesi'ndeki Ziyaretgahlar ve Adak Yerleri

Gelendost'un bilinen çok eski tarihi olmamakla beraber, bizanslarla yapılan MİRYOKAFOLAN savaşının burada yapıldığı, dolayısıyla halk arasında şehitlik tepesi olarak bilinen Gelendost-Bağılı arasında kalan hafif yüksekliği olan tepedir. Bayram günlerinde buralara hususi ziyaretler yapılmaktadır. Şehitler hürmetine dilek ve Niyazda bulunan insanlar dualarının kabul olunacağına inanmaktadırlar.

Gelendost'ta bulunan ziyaret ve adak yerleri;

1. Çelebi türbesi - ilçe mekezindedir.

2. Yan Ömer ve Beş Kardeş (Beş Ardıç) - İlçe'nin madenli köyü civarındadır. rivayete göre 1176 tarihinde miryokafolan savaşında bu beş kardeş şehid olmuş ve defnedilmiş, savaştan sonra ziyarete gelenlerin beş mezarda beş tane ardıç ağacının foşkırıldığını görmüşler ve buraya "Beş Ardıç" denilegelmiştir.

(139) Hikmet TANYU; Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara, 1967, s. 215, Mahmut KIYICI; a.g.e., s. 64.

3. Erenler, 4. Yusuf Dede, 5. Dayday, 6. Ali Zengin, 7. Hüseyin Ağalar, 8. sefer, 9. Kurban dede, 10. Çalıcı Dede gibi yatırlar olup buralara ziyaretler yapılmakta, dilekte bulunup, adaklar adanmaktadır.

6.Gönen İlçesi'ndeki Ziyaretgahlar Ve Adak Yerleri

1. Manastır mahallesinde, Yunus Emre Türbesi ve üç yatırın daha bulunduğu, buraya Sadadettin Tekkesi olarak berat verildiği kayıtlıdır. Kimileri Balım Sultan'ın ve Hacı Bektaş'ın başka muridleri de burada yatmaktadır, demektedirler. Burayı Seyyit Bali türbesi olarak da görmektedirler. (142).

7.Keçiborlu İlçesinde Ziyaretgahlar Ve Adak Yerleri

1. Yunus Emre Türbesi: Merkez Yenice Mahallesinde
2. Yunus Emre Türbesi: Keçiborlu-Güneykent köyünde
3. Sinan Dede Türbesi : Gümüşgün köyündedir.
4. Boylu Ali Yatır Türbesi: Yenitepe köyü yakınındadır. Bütün Keçiborlu ve köylerinin halkı burada topluca yağmur duasına çıkmakta, topluca yemekler yenilmektedir. Ayrıca adak vs. kurbanlar kesilmektedir.
5. Ahmet Tekke ve Garip Tekke yatırları vardır.

8-Sütçüler İlçesindeki Ziyaretgahlar ve Adak Yerleri

Sütçülerde, eskiden beri yerleşim merkezinde fazla nüfus yoğunluğunun olmadığı göz önünde bulunduracak olursak, Burada ziyaretgahların fazla olmayışı da mantıklı görülmektedir. Tesbit edebildiğimiz ziyaret ve kutsal bilinen yerler şöyledir;

1. Hoca İlyas Türbesi
2. Şih Muslihiddin Türbesi (Şihlar köyü içerisinde)
3. Melikeler mevkiinde de ziyaret edilen bir yatır olup, adı belli değildir.

9.Uluborlu İlçesi'nde Bulunan Ziyaretgahlar ve Adak Yerleri

1. Uluborlu Hamidbeyliğinin ilk yerleşim yeri olması sebebiyle buraya başlangıçta çok önem verilmiştir. Şite buradaki yatırların ve ziyaretgahlarında tari io dönemlere kadar uzandığını görmekteyiz (140).

(142) Böcüzade Süleyman Sami, **Isparta Tarihi**, (Hazırlayan Dr. Suat SEREN), İst. 1983, C. 1, s. 129.

(140) Böcüzade Süleyman, a.g.e., C. 1, s. 130.

Uluborlu Ahi Bahaeddin Cami'inin içinde 4 yatır bulunmaktadır. Eğridir'de medfun Şeyh Mehmet Çelebi'nin yazılı olduğunu Böcüzade açıklamaktadır (*).

2. Efendi Sultan ve beş zatin türbeleri de Uluborlu merkez mezarlık yerinde vardır. Bunların biri Eğridir'deki Şeyh mehmed Çelebi'nin Halifesi (Hacı Halife) olduğu, bir diğer zatin da (Hüsameddin Efendi) olduklarını belirten Böcüzade, H. 1000-1612 M.yılında vefat ettiklerine dair bilgilerin Mehmed Çelebi Menakıbında yazılı olduğunu belitmiştir (141).

Efendi Sultan'ın Tarikat Şeyhi olduğunu, yapılan düğünlere gelerek şereflendirdiğine inanılmaktadır.

10. Ş. Karaağaç İlçesi'ndeki Ziyaretgahlar Ve Adak Yerleri

1. Karaağaç Muratbağı (Zengibar) Yatır kavak denilen mevkiide bir taşın üzerindeki ayak izinin Hz. Ali R.A. ait olduğunu, Toprak renginin at tersin'e benzediğinden bunun da "düldül" ait olduğuna inanılır.

-Bez bağlama

-Yağmur duasına çıkma

-Çocukları olmayanların burada bir müddet kalmaktadır.

2. Murat Bağında-dedemüstü mevkiindeki tepede üç şehitten birisi burada diğeri yaka mevkiinde bir diğeri köyün girişindedir.

-Her bayram namazından sonra ziyareti yapılır.

-Çocukları olmayanlar vs. bu kabirleri ziyaret eder.

3. Ağa mezarlığında kerametini Mustafa Efendi Türbesi var. Hac da bulunan babasına Terayağ, süt ve undan yapılan sıcak helvayı (Haşmerim) sıcak bir şekilde ikram etmesi ile tanınmaktadır. Evliya olarak Mısırlılar ailesinden (sülalelerinden) bir zat olması muhtemeldir. Yakup Hoca'nında bu ailelerden olduğu ve vebadan o gün ölecek insan sayısını haber vermesidir.

Kablumağayı bağevinin duvarına çamurla sıvayarak hapseden köylüye, onun yaptığını hiç görmeden niçin öyle yaptın? demesi bir kerameti olarak anlatılmaktadır. Tarikat ve maneviyat hakkında bir tarikat Ehl-i şöyle söyledi:

"30-40 yıl öncesinde Tarikatlar ve Müridler daha az iken, şimdi her ikisinde de artış olduğunu fakat şimdiki tarikat mensuplarında aşk ve samimiyetin daha az olduğunu itiraf etmemiz gerekir." diyerek bu konudaki görüşlerini tarafımıza açıklayarak o yıllarda baskı korku vardı, şimdi ise

(* Halil Hamit Paşa Kütüphanesinde 1305 numaralı Münakıp kaydına göre Uluborlu Ahi Şemseddin tekkesinde (Ahi Bahaeddin Camii şimdi Eski mahallede mevcut değil.) Yatan 7 kişinin adlarını şöylece belirtmektedir.

1. Hacı Halife, 2. Hüsameddin Efendi, 3. Hacı Mustafa Halifeoğlu mehmet, 4. Uluborlu'dan Abdullah Dede, 5. Uluborlu'dan Molla Mehmet (Isparta İl Yıllığı, 1983, s. 144).

(141) Böcüzade; a.g.e., C. 1, s. 130.

serbestlik ve hürriyet vardır. Buna karşılık durumumuz ortadadır diyerek" açıklamalar yapmıştır.

4. Aslandoğmuş köyünde sıcak suyun yerden çıktığı ve üzerine hamam yapılan bu yerde her türlü gaye ile adale kesilmektedir.

5. Başdeğirmen (Uğras) köyünde dedeler Uluyaşlı Ağaçlar var. Düğünlerde, hamam günü buraya gidilip dilekte bulunur, mum yakılır, dallara yapıştırılır, abdest alınır ve namaz kılınır.

-Bolvadin mevkiinde de Adak kurbanları kesilmektedir. burada da eskide çok büyük ağaçların olduğu söylenmektedir.

6. Murat Bağı kuzey batısında ki fındıkçılık alanının tekin olmadığı, kesilmesi, yakılması pek iyi sonuçlar vermediği inancı hakimdir.

7. Köprü köyü cuma cami'sinin batısında bir yatır olup mübarek gün ve gecelerde ziyaret edilmektedir.

8. Sıtma Dede: Yanıbaşında bulunan kuyunun suyundan yıkanan çocukların ve insanların bu dertten kurtulduğuna 84 yaşında olan iki şahıs "şahit olduk" dediler. Türbe Şarkikaraağaç Eski Hükümet Konağının hemen arka tarafına düşmektedir. Isparta'da, sıtma dede adıyla bir ziyaretgah olduğu da bilinmektedir.

9. SİLİNDİ-Kızıldağ orman deposunun üstünde bir Yatır vardır. Burada adak kurbanlar kesilmektedir. Yağmur duası için burada kurbanlar kesilir, yemekler ikram edilir ve dua yapılır.

10. Pürçük'lü Dede toprak mahsulleri ofisi yanında ve Isparta yolu üzerindedir. Mübarek gün ve geceleri çok ziyaret edeni vardır. Kabrin yanındaki büyük yaşlı söğüt ağacına bez bağlayanların olduğu ve gece mum yakanlarında olduğu söylenir.

11. **Arap mezarlığı** olarak bilinen çevre yolunun yanında bir yatır yatmaktadır. Çocuğu olmayanlar, aydeş, zayıf çocuklar için "Ya ölsün, ya Yaşasın" denilerek hasta çocuk 10-15 dk. bu mezarın üzerine birkılır. Burada kurbanlar kesilir ve herkese orada dağıtılmaktadır. Yedikardeşler, Mısırlı evi, Kızıldağ cumhurevi Ağa Kabristanı da dahil toplam 16. yatırın varlığı tesbit edilmiştir.

11. Yalvaç İlçesi'ndeki Ziyaretgahlar Ve Adak Yerleri

Yalvaç ilçesi tarihinde, Coğrafi konumu hem Bizanslılar için, hem de Müslüman Emevi-Abbasi ve nihayet Türkler için çok büyük öneme haiz görülmüştür. Savunma hattı ve bölgeye hakimiyeti sağlayacak yer olarak düşünülmüş elde edilmesi önem kazanmıştır. Buraya Emevi ve Abbasi orduları içerisinde muhtemelen, Sahabelerden ve Tabiin dediğimiz ikinci Neslin cihad

faaliyetlerine iştiraki olmuştur. Bu konuda da, ilçe halkından rivayet halinde söylene gelen haberler vardır. Bu haberlerin kaynağı bilhassa Ehl-i keşf ve mutasavvıf şahsiyetlerin sözleri, yörede ikamet edenlerin rüyalarında gördükleri zatların kendileri ile konuşmaları oldukça şayi halde halkı tesir ve inanmaya sevk etmiştir. İlçe sınırları içerisinde ve şarkikaraağaç ilçesinde yaptığımız çalışmalar ve araştırmamızda, dikkatimizi çeken husus; bu her iki yerde de "**Arap mezarlığı**" olarak bilinen ve ziyaret edilen, kabri nesilden nesile muhafaza ve hürmet gören yerlerin olmasıdır.

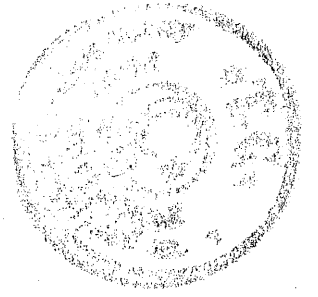
Isparta ve bağlı ilçelerinde evliyaların, mübarek makamların çok olduğunu kayde eden Böküzade "Adı ve yeri belli olan 360 kadar, belli olmayan bin kadar evliya-veya kutsal kişi veya büyük adam-varıdır." demektedir (143). Yalvaç'ta sorup araştırdığımız ve halkın inandığı yerlere beton mezarlıklar yapılmış ve ..... zatın ziyaret makamı-ziyaretgahıdır şeklinde de levhalar asılmıştır. Bu mezarlar hem sahabeden büyük şahsiyetlere ait olduğunu gördük, hem de tasavvuf'da meşhur şeyhlerden bazılarının adlarıyla da karşılaştık. Dolayısıyla aşağıda vereceğimiz ziyaretgahlar ve yatırlardaki isimleri okuyunca az önce yaptığımız açıklamalar nazari dikkate alınmalıdır.

İlçe sınırlarında tesbit edebildiğimiz ziyaretgahlar şunlardır;

1. Seyyit Sultan Emir Ahmet türbesi-Merkezde büyük Çınar'ın Yanında 20 m. mesafededir (*).
2. Doğan Baba
3. Mehmet Celalettin
4. Aşık Sultan
5. Işıklı dede-Höyükli köyündedir.
6. Koyungözü Baba - Genceli köyü
7. Şeyh Mustafa- Hastane yanındadır.
8. Şeyh Hasan - Leblebiciler mezarlığında
9. Şeyh Hüsrev Dede - Kaş mahallesinde, Ebul Kasım ve Bişr-i Hâfi Hz.leri, bunun muridleri olduğu söylendi.
10. Şeyh İsmail - Salur'a giden yolun kenarında
11. Kutgi Dede ve Araş Şah ile beraber 12 müridi - Eski mahallede
12. Yusuf Musa Dede - Tabaklar mevkiinde
13. Şeyh Muhyettin (Alim) Dede - Eski Yağcılar Yolu üzerinde,
14. Maksut Baba - Kaş Aşağı mahallede

(143) BÖCÜZADE, Isparta Tarihi, C. 1, s. 134.

(*) Bu türbenin ziyarete açılması için Sultan Murad, bu işlere bakan nazırı Osman Bey'e "Padişah'ın hayrına" bir türbe yapmasını istemiştir. Türbede ölüm tarihi 1325 gösterilirken, yapılmış tarihi 1624 olarak kaydedildiği kitabesinin orijinalinde var olduğu ilçe yöneticilerine ellerindeki bilgilere göre bizi bilgilendirmişlerdir.

15. Şeyh Resul Efendi, Salur yolunda
16. Mustafa Haznevi, Salur yolunda
17. Düzgün Baba, Salur içinde
18. Sinan-ül Tehür-Derviş Mehmed Türbesi Yalvaç merkezinde, - Dal Mehmet'in evinin yanındadır.
19. Şehid İbn-i Rabia (Hasan)
20. Şeyh Sıddık Müderris - Hisarardı Köyünde, Cami'inin yanında
21. Şükrü Derviş - Kızılca Barıdinler önü
22. Höyükli kasabası sınırları içerisinde **Arap mezarlığı** adıyla bir türbe bulunmaktadır. Buradaki ağaçlara çaput bağlama, adak kurbanları kesilmektedir. hemen yakınındaki Tepecik türbesinin yanında, yağmur duasına çıkılmaktadır. **Burayı daha çok ağlayan ve Adeş hastalığı bulunan çocukları** getirmektedirler.
23. Dedeçam kasabasında; kadı Cemal Gaffar tekkeci türbesi ziyaret edilmektedir. burada dileklerin olması için kurbanlar kesilmektedir.
Dedeçam -Maşatta mevkiinde de tekke ve türbe bulunmaktadır. Her yıl burada etli pilav gelenlere dağıtılmakta Yağmur duası yapılmaktadır. Bu türbeye dilekte bulunup, mum yakılır. Sonra türbesinin mezar taşına sert bir cisimle hafifçe vurulur. Ufalanan bu tozlar bir mendil içerisine konulur ve kişi üzerinde taşır, veya oturduğu evin etrafına serper. Süt vermeyen inek vs. hayvanın yemine karıştırılır. Ayrıca uğursuzlukların ortadan kaldırılmasına vesile olunacağına inanılmaktadır.
24. Bağkonak kabasında, su gözü türbesi vardır. Burada her yıl Ekim ayının ilk pazar günü halk toplanır, suyun içerisine madeni para atılır, Mum dikilir, ağaçlara bezler bağlanır, adaklarını yapacaklar, adak hayvanlarını topluca keserler. Burada pişirilen etler, pilavla birlikte çevre köylerden, ilçe merkezinden gelen herkese ikram edilmektedir. Kesilen hayvanların çokluğunun sebebi, herkes adağını buraya ve bu güne saklamasından kaynaklanmaktadır.
25. Yalvaç-Hisarardı, Boğaz mevkiindeki adsız türbenin hemen Yanıbaşındaki derekenarında Yağmur duası yapıldığı ve hiç bulut yokken, yaz ortasında bol Rahmetin yağdığını; yaşları 60-70 civarındaki yöre halkı nakletmektedirler. Bu vesile ile buraya hürmet ve ta'zim gösterilmektedir.
26. Yalvaç'ın tahminen 20 km. doğusunda, tepelerin arkasında ve iki tepenin arasına düşen Ardıçlar mezarlığı bulunmaktadır. Buraya Nazilli deresi mevkii de denilmektedir. Türbe mezar taşında "Merhum Husum Oğlu Hacı muhammed Ezagli Osman Bey'in Ruhuna El-Fatiha" yazılıdır. Baştarafındaki mezartaşının üstünde, taştan bir sarık bulunup, alt kısmında 13 kez, en üstte ise

32 dolama taşla yapılmıştır. Alim ve Şehid olduğu rivayet edilmektedir. Mezar taşına 1193 tarihi düşürülmüştür. Civarında 30-40 kadar başka mezarlarda bulunmaktadır. 19.08.1996 günü, Hisar ardı köyünde oturan Ümit KORKMAZ adlı vatandaşla birlikte buraya gittik. Bu vatandaşımız türbe ile ilgili şu garip olayları nakletti.

- "Bu mezarlık içerisinde koyunlarını otlatan çoban'ın sürüsünden yarısı telef oldu."

- "Mezarlıkta bulunan çok yaşlı ardıç ağaçlarını kesmek isteyen şahsın evi yanmıştır. mezarlıklara dokunanlar yirmi dört saat içerisinde mutlaka korkutulur ve burada aldıkları şeyleri geri getirinceye kadar da bu hal deva etmektedir."

Mezar taşındaki sarıklı taşı eve götüren Ümit KORKMAZ'ın evindeki tavukların tamamının başları ters dönmüş ve tamamı ölmüştür. Bu sarıklı taş ertesi gün derhal yerine götürülmüş böylece gariplikler son bulmuştur. Bu olaya tüm Hisarardı köyü halkı şahit olduklarını ifade etmişlerdir.

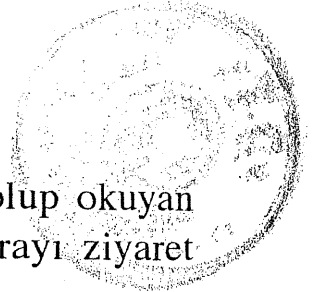
27. Nuhud Dede Türbesi: Kızılca-Müderriş mevki arasında. Yalvaç ilçesinin doğu tarafına düşen bu ziyaretgahda da yağmur duasına çıkılır. Toprağının rengi kızıl olan bu türbenin toprağından, çamur yapılarak çıban vs. yaralara sürülüp şifa bulunacağına inanılmaktadır. Kurban kesilir, kesenin ya alınca, yada ayağına veya arabası için kesmişse, arabanın tekerine, kaportasına hafifçe sürülmesi adet haline gelmiştir.

28. Nebi Dede Türbesi: Ayvalık köyünde bulunan bu türbeye bakım ve onarım vs. yapılmazsa bu köye bir felaketin uğrayacağı inancı vardır. Çocuk sahibi olmayanlar, adak adayanlar ve yağmur duası için halk buraya gitmektedir.

29. Höyükli-Akhisar köyleri arasındaki yol üzerinde, Abdes kuyusu yanında "Arap Mezarlığı" olarak bilinen ziyaretgah vardır. Buraya adak adama sıkça görülmektedir. Rivayetler ve yöre halkı inanışlarına göre; "Yağmur yağmadığı zaman bu mezarlıkta yatan mübarek şahsın geceleri elinde fenerle gezerken görenlerin olduğu ve o gece mutlaka yağmurun da yağdığını sınıadıklarını söylemişlerdir.

30. Baba Geçti türbesi: Yukarıkaşıkara köyünün kuzey tarafına düşen dağın tepesindedir.

31. Bağlarbaşı köyünün ortasında da bir türbe vardır. Bilhassa kadınlar buraya zsiyareti çokca yapmaktadırlar. Etrafının temizliğine bir farizayı ifa eder gibi hassasiyet göstermektedirler.

32. Şeyh Sıddık Türbesi: Hizarardı köyü camii yanında olup okuyan çocukların zihinlerinin açılması ve başarılı olabilmeleri için burayı ziyaret etmektedirler.

33. Yalvaç ilçe merkezinde halkın bir çoğunda hakim olan inanışa göre 127 ashab-ı kiramın ziyaret makamlarının bulunduğu, iki nebi'nin burada Kuşkulu mezarlığında medfun olduğudur. İlçe'nin "Yala-vaç" elçi manasına gelen adının yıllar öncesinde Hacca giden birine Medine'de bir şahsın söylediğini ve "Türkiye'de-Yavaç'da iki Nebi yatmaktadır." haberini vermiştir. Daha sonraları kerametine inandıkları ve Ehl-i keşf'in işaretleri ile yukarıdaki tüm sahâbilerin Makamlarının burada olduğunu söylemeleri sonucu, buralara levhalar asılmış ve büyük bir tazim gösterilmiştir.

34. Aşık Dede türbesi, Çetince köyü Tekke mevkiindedir. Yağmur duasına çıkılmakta ve kurbanlar kesilip yemekler ikram edilmektedir. Halk arasında şayi olan inanışa göre, tesbitini yaptığımız sahibilerin ziyaret makamlarının adları şöyledir.

Osman bin Affan Hz.'leri, Musab bin Ümery, Said ibn-i Muaz, Selahaddin-i Eyyubi, Umeyr İbn-i Ebi Vakkas, Abdullah b. Cahş ve Sabit bin sa'lebi (R.A.).

Alan araştırması yaptığım Isparta ilinde "Arap Mezarlıkları" adını taşıyan yerlere sadece Yalvaç ve Şarkikaraağaç ilçelerinde olduğunu gördüm. 664-774H. yılları arasında sürekli olarak müslüman Arap ordularının buraya kadar geldiklerini ⁽¹⁴⁴⁾ düşünecek olursak; muhtemelen Yalvaç'ın fethinde hem sahabiler, hem de pek çok müslüman Araplar'ın Şehid düşmesi söz konusu olabilir. Arap mezarlıkları olarak nesilden nesile zikredilen bu yerler de onlara ait olsa gerektir. **Ancak bu konuda elimizde herhangi bir belge bulunmamaktadır.**

Isparta il merkezi'nde ve ilçelerinde çok sayıda ziyaret yerleri, türbeler ve adak yerleri vardır. Bilhassa kadınlar tarafından, buralara ziyaretler yapılmaktadır. Bu türbe ve yatırlara sözlü veya yazılı adaklar adanmaktadır. Bir kağıda dileğini yazıp türbeye bırakmak, türbenin etrafında dönmek, bez bağlamak, kadınların mevlid okutmaları oldukça yaygın haldedir. Dilekte bulunanların bir kısmı sahib olmak istediği arabanın veya evin modelini bir kağıda çizim ziyaretgah'a bıraktıklarına da şahid olunmuştur. Ziyaretlerin çevreler'i kutsal sayıldığı görülmüştür. Bu saygı, Eski Türk **Ata Kültünden** veya **Tabiat kültünden** kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü adak yeri,

(144) Şahin UÇAR, Anadolu'da İslam-Bizan Mücadelesi, İst. 1990, s. 78.

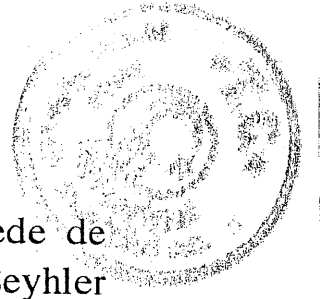
ziyaretgahı olmayan ilçe ve çevresi yok gibidir. Son yıllarda yapılan vaaz ve inşaatlardan dolayı bez bağlama, türbeye yatma vs. durumların azaldığı söylenmiştir. Bu konuda daha geniş bilgiler araştırılarak elde edilebilir. Isparta ili ziyaret ve adak yerleri hakkında kısaca bahsedilmiştir.

b) Alevilere Ait Ziyaretgahlar (Senir Kent-Körküler-Gönen-Yakaören ve Gümüşgün Köylerinde)

Isparta ili genelinde pek çok ziyaretgah, türbe ve adak yerleri mevcuttur. bu ziyaretgahların bazılarında hem sunni vatandaşlarımız, hem de alevi vatandaşlarımız gitmektedirler. Alevilerin, özellikle gittikleri ziyaretgahlar, merkez ilçe sınırları içerisinde pek fazla yoktur. Şunu ifade edebiliriz ki; alevi toplumunda ziyaret yerleri büyük önem taşımaktadır. Bilhassa başta Hacı Bektaş-ı Veli türbesi, Balım Sultan, İstanbul'da Karaca Ahmet Türbesi, Zeynep Kamil Hastanesi karşısında Acemler Camisi, Seyyit Nizam Türbesi, Sümbül Efendi, İzmir'de Hamza Baba türbesi, Ankara'da Haydar Sultan Türbesi, Antalya'da Pir Abdal Musa Türbesi ve Hacı Bektaş'da Kesikbaş Türbelerini sayabiliriz. Bu ziyaretgahlar, yurdun her yerinde bulunan Aleviler tarafından ziyaret edilmektedir (145).

Isparta ilçelerinde Tesbit edebildiğimiz Alevi ziyaretgahları

Türbenin Adı	Bulunduğu yer
1. Veli Dede	Senirkent-Uluğbey'de
2. Şah Ahmet Sultan	Senirkent Şeyhler Mahallesi
3. Bali Sultan	" " "
4. Kutup İbrahim Dede	" " "
5. Sefer Dede (Nesimî)	" " "
	" " " (Rivayete göre; Battal Gazi, Kralı'nın Uluborlu kralının kızıyla evlenmiş ve bu kızıdan doğan oğludur.)
6. Beşir-i Ebşîr	
7. Şah İsmail Efendi (Erenlerden)	Senirkent-Turgutlar Mahallesi (Rivayete göre; kabrini kazmak isteyen muhtarın, yüzüne kan fışkırmış ve dertlere uğrayarak o halde ölmüştür.)
8. Elperek Küçük Mustafa	Senirkent, Orta Mahallededir

9. Âh Ali "Ahî Ali Dede"

"Ahali" (Ağıllı Çeşme Yanı) dede de söylenmektedir. Senirkent Şeyhler Mahallesindedir.

Senirkente Turgutlar Mahallesindedir. "Nakşi Şeyhi olduğu bilinmektedir. Senirkent'e gelmesinden sonra, buradaki Bektaşilerin % 70'i kendisine mürid olmuş ve sunnileştirdiğini Bektaşi Dedesi Ali Niyazi SEFE üzümlere anlatmıştır"(*).

10 Dağıstanlı Şeyhî

11. Bolat Dede

Senirkent-Yassı Viran arasındadır.

Senirkent Devlet Hastanesinin bahçesindedir. Dr. Faik BİDAS'a gece görüldüğü için, kabrini düzenlediği söylendi.

12. Karadede (Kırlı Dede)

13. Zekariyya Sultan (Veyîs) Türbesi

Yassıveren, Ayazmana'da dır.

Senirkent, Yassıören köyünde, "rivayete göre, nehri geçerken boğulacağını sanan biri "baba ğark oluyorsun" demiş, fakat boğulmadan karşıya geçmiştir. Bu ad, bundan kalmıştır." denilmektedir.

14. Baba Ğarkın

15. Evlek Dede

Yassıveren-Garip köyü arasındadır

16. Gelincik Ana

Senirkent, Gelincik tepesinin tam zirvesindedir

17. Şah İsmail Baba Türbesi

Isparta Yakaören (İlavus köyünde)dedir.

18. Şah Mehmet Türbesi

Yalvaç-Körküler köyündedir.

19. Saadettin Tekkesi, Yunus Emre Türbesi

Gönen Manastır mahallesindedir.

20. Aslan Dede Türbesi

Isparta, Yakaören köyündedir.

21. Sinan Dede

Keçiborlu - Gümüşgün köyündedir.

(*). İnanışa göre Evliya'nın kabri üzerinde Leylek Yuva Yapmaz denilmektedir. Ancak bu Dağıstanlı olarak bilinen şahsın kabrinin üzerinde önceden leylek yuva yapmıştır. Fakat Türbe yıkıldıktan sonra tekrar yapılmış ve şimdiki halde ise leylek yuvası bulunmamaktadır. bunu da anlatan A. Niyazi Dededir. Kanaatimize göre bu hikaye de Bektaşilerce ortaya atılmıştır. Buna sebep de Bektaşi insanların, nakşi tarikatına kayması ve sunnileşmiş olması olsa gerek. Diye anlatırken aşağıda Evliya'larla ilgili şiirinde bu Dağıstanlı Şeyhi saymamıştır.

**Senirkent'te Bulunan Türbeleri Ali Niyazi Dede Mısralarla
Şöyle Anlatmaktadır.**

1) Dervişler Giyer şal ile aba Harmanı savuran Yaba Uluğbey'de <u>Veli baba</u> Gel derdime derman eyle,	2) Küme Karaağaç Hoş oturur Ancak eksikler yetirir <u>Gelincikde</u> misk bitirir Gel derdime derman eyle,
3) Gelincikde sözdük bade Hak erenleri yede yede Güremede <u>Evlek dede</u> Gel derdime derman eyle	4) Mevlam Yaratmışdır Adem Aç gözünü be hey adam Ayazmana'da <u>Zekeriyya Sultan</u> Gel derdime derman eyle
5) Değirmen suları argın Felek döndürmede çarkın Yassı viran da <u>Baba Ğarkın</u> Gel derdime derman eyle	6) Değirmen suları dereden Engeller kalksın aradan Cümleyi yoktan var eden Gel derdime derman eyle
7) Engel altında öğlen geçtik <u>Karadede'de</u> Himmete ulaştık <u>Hasan dede'de</u> bayrak açtık Gel derdime derman eyle	8) Meydanda olur odam Hüdamdan gelir gıdam <u>Şeyh Ahmet'le</u> , <u>Kutup Dedem</u> Gel derdime derman eyle
9) Remz-i kemter etme ağrı Ali, Muhammed'in yarı Doksan bin Horasan piri Gel derdime derman eyle	

Ali Niyazi SEFER (*)
Senirkent / 03.08.1996.

(*) Ali Niyazi SEFER; Babası Hüseyin Dede olup, Hıdır dede sulâlesinden gelmektedir. Bu Hıdır dede'nin rehberi Manisa'da imiş, oğlu araaya ginidnce ona uğramamasını söyler. Çünkü Rehber yanlış iş işlemiş. Fakat oğlu bilmez ve onun eline düşer, o anda cem toplantısını idare eten Hıdır Dede, "Başındaki tacı yere vurmuş ve oğlumun (HÜSEYİN) kırkını kırkına kat" demiş. Ertesi gün Manisa'daki bu oğlunun ölüm haberi Senirkent'e gelmiş. Bu da Hıdır Dede'nin emiş bir kişi olduğu ve keramet göstermekte olduğu A.N. SEFER (Alevi Bektaşî Dedesi) tarafından anlatıldı.

D) ISPARTA İLİ GENELİNDE MEVCUT CEMAAT VE TARİKATLAR

Alan araştırmaları süresince yaptığımız taramalar, araştırmalar ve elde ettiğimiz bilgilerin sonucunda kanaatimiz şudur: İl genelinde oturan halkın büyük kısmı tarikatlara ve cemaatlere yakın ilgi beslemektedir. Oldukça fazla miktarda insan (**onbin kişi civarındadır**) doğrudan bir cemaatin veya tarikatın üyesi durumundadır. Üyeler, tarikat'ının veya Cemaati'nin menfaati için aktif görev ve sorumluluk duygusu beslemektedirler. Isparta ilinde Tarikatlar da; mezhep mensuplarının sunni-alevi olgusu doğrultusunda farklılıklar göstermektedir. Bu zaviyeden hareketle tarikatları a) Sunni tarikatlar, b) Alevi tarikatlar, olarak ayrı ayrı mütalaa etmemiz gerekmektedir.

a) Sunni Tarikatlar (tesbitini yapabildiklerimiz)

1. Nakşiler ve kolları
2. Kadiriler ve kolları
3. Nurcular ve kolları

b) Alevi Tarikatlar

1. Bektaşi alevileri
2. Tahtacı alevileri
3. Abdal ve Çingen alevileri

a) Sunni Tarikatlar: Sunni tarikatların Türkiye'de var olanlarının hemen hemen tamamının, il genelinde temsilcileri ve mensuplarının bulunduğunu ifade etmek yanlış sayılmaz kanaatindeyiz. Tarikatların, hem Nakşi, hem de Kadiri kollarına ait (kadın temsilcilerinin) de olduğu tespit edilmiştir.

İl genelinde, tarikat temsilciliği görevi verilenlerin tamamına yakın oranı esnaf ve sanatkar işleri ile meşgul olan "**Serbest Meslek Erbabı**" dediğimiz şahıslar oluşturmaktadır. İleride tarikat adlarını temsilcilerinin adlarını ve meşgul oldukları mesleklerini verirken bu teşhisimizin doğruluğu daha da net görülecektir.

Isparta ilindeki tarikatların hiçbirinin başında tarikatın şeyhi olarak bilinen şahıslar bulunmamaktadır. Yine ilde Ehl-i tarik olarak bilinen "**Mürid**" mensupların içerisinde çok değişik mesleklere mensup kişiler bulunmaktadır. İşçi-memur, öğretmen, esnaf, teknik eleman ve din görevlisi

şahısların bulunduğunu görmekteyiz. Kadınlar tamamına yakını ise ev hanımı kadınların oluşturmaktadır.

Tarikatların faaliyetleri cuma gecelerinde, mübarek gün ve gecelerin akşam saatlerinde olmaktadır. Tarikat cemaatlerinin çoğu, kendilerine ait vakıflar kurmuşlardır. Maddi imkanlarını takviye etmek, üyelerine yardım sağlamak, yeni üyelerini bulmak, her kesimden, her türlü ayni ve nakdi yardımı alabilmek için, vakıf kurma hedefi güdüldüğü gibi; yazılı broşür, dergi, kitap, kaset vb. yayınlar yoluyla da, toplama mesaj verdikleri de vakıflaşmada bir hedef olarak seçilmiştir.

Tarikat ve cemaatlere mensup vakıfların çok önemli saydıkları bir diğer hedefi de; orta ve yüksek öğrenim gören öğrencileri, kazanmak ve hizmeti onlara sunmaktır. Şunu belirtmek çok yerinde olacaktır. Yapılacak her türlü hayır ve imkanlarda, ilk önce mensuplarını faydalandırmak felsefesi esas alınmıştır. Hiç bir harcamanın rastgele yapılmadığı kanaatindeyiz. Aynı tarikata mensup olanlar yekdiğerini "ihvan" kardeş olarak tanır, "kardeşimiz, abimiz" şeklinde de çağrıldıklarına şahit olduk.

"Mürid" olarak tanımladığımız üyelerin, temsilcilerine bağlılığı tam bir teslimiyet ve itaat şeklindedir. Üyeler, söylenenlere inanmak gereği ile beraber, bunların propagandasını yapmak mesuliyetini de taşımaktadırlar. Bilgi edinmek için kendileri ile görüştüğümüz temsilcilerin bazıları bilgi vermekten imtina ederken, bazıları da "biz bostanlarda kuş, hayvan vs.'i korkutmak için dikilen ağaç ve bezle örtülmüş (insan kuklası) korkuluklar gibiyiz" diyerek mütavazilik gösterdikleri intibağını vermişlerdir.

Yine bu tarikatlar ve cemaatlerin vakıflaşmaları, mülkiyetler, şirketler, okullar, pansiyonlar ve yurtlar yaptırımlarıyla, Türkiye'de büyük bir güç olarak kendilerini hissettirmek, Parlamento da temsilci buldurmak, hem de hükümetlere arzu ettiklerini yaptırma imkanını elde edebilmek hedefi de güdüldüğü kanaatindeyiz.

Her cemaat ve tarikatın üyeleri, kendi aralarında müşterek arzeden davranışlar sergilemektedirler. Konuşma sözcüklerinde de kalıplaşmış müşterek ifadeleri kullanma alışkanlığı olduğu da izlenmiştir. İbadet esnasında kılık-kıyafette "sarı ve küllah" renk ve biçim benzerliği sağlanmasına itina edildiği görülmüştür.

Cemaat ve tarikatlar'ın toplum üzerindeki tesirlerini değerlendirecek olursak:

- Bu etkileşime katkıda bulunan faktörlerin varlığını hesaba katmak icap eder. Bu faktörler:

1. Tarikatın bilhassa pîr'i veya şeyhi olan en son şahsın durumu,

2. Topluma verilmek istenen mesaj, arz-talep durumu,
3. Tarikatın veya kurucusunun bölgede yaşaması veya yakınlık uzaklık durumu
4. Propagandası, tanıtımı veya reklamının anlaşılır şekilde topluma duyurulması
5. Yöre'nin ihtiyaçları esas alınarak, hizmet imkanlarını sağlamak, daha geniş kitleleri kendilerine bağlamak, bilhassa orta ve yüksek tahsil durumundaki öğrencilere sağlanan yurtlar, pansiyonlarla (üçer, beşer kişilik evler kiralama) cazip hale gelmektedir.

6. Maddi imkanların fazlalığı da, etkileyici faktörlerdendir. Isparta il merkezinde ve ilçelerinde en fazla etkinliği sağlayan cemaatin "Nurcular" olarak bilinen Bediüzzaman Said-i Nursî grubu olduğu kanaatindeyiz. Bu da, bilhassa Said-i Nursî'nin sürgün hayatı yaşadığı Eğridir-"Barla" ve Isparta'da ki evinde uzun süre kalması ve burada talebelerine (on kişidir) Risaleleri yazdırmasının çok tesiri olmuştur. Zira bu İlk Nur Talebeleri, Isparta ve çevresindeki ailelere mensup kişilerdir. Elbette bunlardan bazıları, Bediüzzaman Said-i Nursî'i başka yerlerde önceden tanımışlar ve bağlanmışlardır.

Bunlardan Hürev ALTINBAŞAK, Sait ÖZTÜRK, Galip KESKİN, Ali İHSAN ve Tahsin TOLA, Şeyh Adil TÜRKÖĞLU, Ali Osman KARAHAN ve daha pek çok okumuş insan, bu Risalelerin yayılmasında ve anlaşılmasında emekleri olmuştur. Yine Said-i Nursî merhumun Naaşı'nın Isparta'ya getirilmesi ve defnedilmesi de, Isparta'yı Nurcular için merkez saymaya yönelik çalışmalar yapmaya sevk etmiştir.

Isparta ve çevresinde tarikatlara girme "ehl-i tarik" olma hevesi, kimilerinde keramet görmek ve tatmin olmak, kimileri evliyalara ait menkıbeleri okumak veya dinlemek suretiyle bir tarikata girmek arzusu doğduğunu ifade eden salikleri olmuştur. Elbette menfaatleri için, riya için ve daha başka artniyyetlerle her cemaatin ve tarikatın içine girenler olabileceği gibi, siyasi menfaatlerine alet etmek için de bu gibi topluluklara bilerek, yön vermek vs. için katılanlar da olacaktır.

Isparta ilinde, pek çok hayır ve hizmet için, kurulmuş, kuruluşlar mevcuttur. Yukarıda da işaret ettiğim gibi, bu kuruluşların mensup oldukları bir tarikatı veya cemaati mutlaka vardır. bazen bir cemaatin üç kadar değişik adlarla kurulmuş dernekleri veya vakıflarının olduğunu gördük. Aynı şekilde Türkiye'nin başka illerinde (İzmir, İstanbul, Ankara) kurulan genel merkezlerin buralarda da şubeleri bulunmaktadır.

Tarikatlar ve cemaatlerin etkinliği sonucu üyelerin kendileri, belli iş yerlerinde veya ticarethanelerde alış-verişlerini yapmalarına sebep olmaktadır. Tabiidir ki cemaatlere ait olan bu ticarethaneler, üyeleri veya sempatisi olmayan diğer vatandaşlara da açıktır. Herkese satış yapılmaktadır.

İl merkezinde ve ilçelerinde, her ay cemaatler arası temsilciler seviyesinde mutad toplantılar, istişareler ve fikir alış-verişleri yapmak maksadıyla bir araya gelinmektedir. Bu gibi toplanlar; cemaatler arasındaki yakınlaşmaları, karşılıklı saygı ve sevgiyi, hem Yöneticileri düzeyinde, hem de Mensupları arasında hoş görüyü sağlamaktadır. Aynı zamanda birbirileri aleyhine söz, menfi tavır, propaganda, yayın vb. yapmamayı esas almaktadır.

Isparta ilinde bulunan cemaat ve tarikat adları, yöneticileri ile beraber, intisab edilen şeyhin adı, oturduğu il merkezi hakkındaki bilgilerden verilenler veya elde edilebilenler aşağıya çıkartılmıştır.

Tarikatın Adı	İsparta Temsilcisinin Adı	Tarikat Temsilcisinin Mesleği	Tarikat Şeyhinin Adı	Şeyhin Bulunduğu İl	Tarikata Ait Kuruluşların Adı
Nakşi-Erkek	İsmail ÇETİN	Emekli Din görevlisi	M. Raşid Erol ve babası	Adıyaman-Kahta	Dilara yayımları-yayın evi dergah ve yurt
"	Meksen TÜRKKAHRAMAN	Dişçi	Mahmut Efendi	İstanbul	"
"	Zeki BAKKAL	Mağaza Sahibi	Ramazan oğlu Sami Efendi	İstanbul	"
"	Mehmet ARTAN	İş Adanı	Mahmut Efendi	İstanbul	Hayırlar Vakfı Kuran Kursu Pans. ve Cami
"	Mehmet DOLMACI	Mak. Müh. Oto. Last. Bayii	Esat COŞAN Efendi	İst. ve Ankara	Hak yol vakfı, Akra Radyo
"	Kemal GENÇTÜRK	Lokantacı	M. Zahid KOTKU	İstanbul	Dergah
"	Hasan TAV	Mobilyacı	Ömer ÖNGÜT Efendi	Düzce	Hakkat Vakfı
Nakşi-Kadın	Zarife DEVELİ ve Eşi Nuri DEVELİ	Ev H. ve Kantarcı	Bilgi verilmedi	Bilgi verilmekten kaçındı	Dergah ev
Nakşi-Erkek	Ahmet ÖZBILEK	TEK Sayış memuru	Abdülhak EROL	Adıyaman-Kahta	Adalet Kültür Eğitim Vakfı ve Kız Kuran Kursu
"	Fevfik UYSAL	Emekli imam	Musa TOPBAŞ Efendi	İstanbul	Dergah ev
"	Recep BAĞCI	Em. Öğr.	Abdülhak EROL	Adıyaman-Kahta	Ev
"	Ahmet YURT	Serbest	Süleyman Hilmi TUNAHAHAN (ve Kemal KAÇAR)	İstanbul	Yurtlar Pansiyonlar
Nakşi-Mevlevi Kadın	Adı verilmedi	Ev Hanımı	İlgin Ofis Müdürlüğü Vefat	Konya-İlgin	Tahsil çağ. Öğrenci. Yardım Derneği
Nak. Mev. Erkek	Mücahit KENDİR	Kavafiye	Nurullah YÜCEL	Adana	Kurs ve Okul Talebelerine Yrd. Der.
Nakşi Kadın	Adı verilmedi	Ev Hanımı	Nuri KILCI	Konya	Fakir ve Müh. Yardım Derneği
Nakşi-Erkek	Yusuf TEKER	Çiftçi	İbrahim Efendi	Denizli	Dergah
Uşaklı cerrahiler	Ali İŞGÖREN	Kadıyıcı	Hacı Eşref AKHAN	İzmir	Dergah
Kadiri Ahsen Kolu	Hasan AYYILDIZ	Terzi	Hülmî Baba	Caziantep	Dergah

Tarikatın Adı	İsparta Temsilcisinin Adı	Tarikata Temsilcisinin Mesleği	Tarikat Şeyhinin Adı	Şeyhin Bulunduğu İl	Tarikata Ait Kuruluşların Adı
Kadri Kolu	Mehmet YİĞİT	Esnaf	HasarBURGAY	Ankara	dergah
Kadri Kolu	Mehmet ŞENCAN	Öğretmen	Haydar BAŞ	Trabzon	İlmi Araştırmalar Vakfı, İcmal Öğüt Dergileri Mesaj Radyo ve Tv. Pansiyon
Kadri Kolu	Arif USTA	Oto tamircisi	Galip KUŞÇU	Ankara	Dergah
Kadri Kadın	Gülray AKSU Anne	Ev Hanımı	Fevzi Baba	Adana-Konya	Dergah
Kad. Erkek	Musa ŞAHİN	Em. İmam	Hasan HAFİT	Van-Erciş	Dergahl
Nurcular	Ali Osman KARAHAN	İmam-Hatip	Said-i Nursi	Isparta-Yalvaç	Yurtlar, Evler ve Dergah
Nurcular	Ali İhsan TOLA	Emekli İmam	Said-i Nursi	İsparta-Senirken	Yurtlar, evler
Okuyucular	Bayram YÜKSEL (Abi)	Manifaturacı	Said-i Nursi	İsparta-	Yurtlar, evler
Okuyucu ve Yazıcılar	Vakıf Yöneticileri		Fetullah GÜLEN	İzmir	Akyazılı ve Hüsrev Altınbaşak vakfları, Özel Altınbaşak Koleji, Yurtlar, Akdeniz Yapı Elemanları Fabrikası, Evler, STV, Zaman Gazetesi, Sızıntı ve Zafer Dergileri, Yurt dışında ki kolejler
Nurcu Yazıcılar	Vakıf Yöneticileri	Serbest Meslek	Hüsrev ALTINBAŞAK	Isparta	Hayrat Vakfı, Mekke Kültür Eğitim Vakfı, Mekke Pazarı Ticaret Hanesi, Evler ve Dergah
Nurcu Yazıcılar (Kahtaniler)	Abdurrahman SÖZBİR	Serbest çift seb	Halil DEMİR	Konya	Evler tarlalar Kamyon taksi , minibus ve Traktörler
Rufailer	Nazike ERİK ve Seyfettin TAŞ	Emekli Edb.- Mobilyacı	Fespi edilemedi.	İstanbul	Dergah

Nurcular, hizmet anlayışı veya risaleleri farklı farklı yorumlamalardan dolayı ayrı ayrı cemaatlere ayrılmışlardır. Bu ayrılan kolların cemaatleri her ilçede veya diğer illerde faaliyetleri için dersaheneler ve Pansiyonlar bulunmaktadır. Dolayısıyla her yerde aynı metodla faaliyetleri yürütülmektedir.

Yazıcılar: Risaleleri gece-gündüz hiç ara vermeden sürekli yazma prensiplerine bağlı devam etmektedir ve Risaleler Eski Arap harfleri ile mi?, Yoksa latin harfleri ile mi yazılacak? hususunda kendi aralarında "**Yazıcılar**" olarak bilinen farklı kolları oluşmuştur.

Okuyucular: Hem eski yazı ile okuyanları olduğu gibi, latin harfleriyle de okuyanları vardır. Bu konuda da hangi harflerle okunmalıdır hususunda ayrılan kolları olmuştur.

Kurtoğlu Okuyucuları: Sürekli üç-beş saat kadar arka arkaya okuma prensibini esas alanlardır. Başka hiçbir kaynak, Kur'an, Hadis vs. de dahil, okumamaktadırlar.

Nurcular, zaman yayıncılık STV Yeni Asya Gazetesi ve çeşitli Vakfılarla hizmet veren kolları vardır. Fethullah GÜLEN hocanın grubu "**Akyazılı**" vakfı yöneticileri daha çok talebelere genç nesile sahip çıkma, ilme yönelik bir çalışma içerisinde dirler. Isparta ilinde Gölcük dershanesi vardır. Bu Dershanenin bazı büyük ilçe merkezlerinde (Yalvaç-Karaağaç-Eğridir-Senirkent-Uluborlu ve Keçiborlu) gibi yerlerde şubeleri açılmıştır. Bunlara ilaveten her ilçede öğrenci yurtları öğrenci evleri bulunmaktadır. **Isparta Özel Altınbaşak Anadolu Koleji, Hüsrev Altınbaşak Vakfı** erkek, kız öğrenci Yurtlarının bulunması, faaliyetleri hakkında geniş bilgiler vermektedir. Bu hizmetlere ilaveten, Yurt dışında özel kolejlerde değişik ülkelerde vardır. Mekke Kültür ve Eğitim Vakfı, Hayrat Vakfı gibi kuruluşların faaliyetleri il'de önemli yer tutmaktadır.

Isparta ili genelinde, cemaat ve tarikatların fıkhi mes'elelerde toplum üzerinde etkili oldukları söylenemez. Örf adet ve geleneklerin etkinliği ise, aşikardır. Ancak denilebilir ki, cemaat ve tarikatlar, toplumda ferdi ahlak, davranış ve örgütlenmelerde, hayr yapma ve toplama hususlarında etkinlikleri ileri düzeydedir.

Tarikatlarda bilhassa nakşi kolları, toplum üzerinde etkili olmaktadır. Süleyman Hilmi TUNAHAN'ın talebeleri olarak bilinen ve kısaca "**Süleymancılar**" diye bilinen Nakşi kolu, iki-üç ilçesi hariç (tabey, Sütçüler,

Gelendost, Gönen ve Yenişarbademli) tüm ilçelerde yurt ve pansiyonları mevcuttur. Kuruluşu diğer Kollarına nazaran daha önceden başlamış ve toplumun **Fetret Dönemi** yaşadığı kırklı ve sonraki yıllarda dini baskılardan dolayı adeta dine kur'ana susamış olması sebebiyle halkın, bu cemaate iltifat etmesini sağlamıştır. Dolayısıyla mensupları, sempatipleri ve maddi imkanları nurculardan sonra en fazla bulunan cemaat durumundadır.

Şunu da belirtelim ki nurcular, bazı metod ve risaleleri farklı yorumlamalarından dolayı en az dokuz gruba ayrılmışlardır. Bunların içerisinde, Fethullan Gülen grubunun etkinlikleri oldukça fazladır. Diğer nurcu grupların pek fazla etkinliğinden söz edilemez. Nurcu olduklarını söyleyen Kahtaniler hakkında ayrıca bilgi vermemiz de gerekmektedir.

Kahtâniler: Nurcuların yızıcı kollarından biri olarak ortaya çıkan bu topluluk, kendilerini "**Biz Nurcuyuz**" şeklinde tanımlamaktadırlar. Bu cemaatin prensiplerini Kürt Halil DEMİR adlı şahsın belirlediği ve halen Konya il merkezinde, Eski Garaj mevkiindeki dergahında faaliyetlerini sürdürmektedir. Kahtâniler, Isparta'nın Ş. Karaağaç ilçesine bağlı **Çiçekpınarı kasabasında, Konya il merkezinde ve Yunak ilçesinde faaliyetleri ve varlıkları bulunmaktadır.**

Kahtaniler, Mehdinin yardımcısı olduğu. Açıklamasında bulunan cemaatin lideri, "Kahtanileri imanı olanlar imanlarıyla ancak sezebilecekler ve gayri meşru şeyleri Kahtani olanlar, ferasetleriyle kaldıracaklardır. Bunun beş alameti olacaktır. **1.** Adı var, söylenmez, **2.** Zahiridir yazamayız, **3.** Alenidir gösteremeyiz ....." diğer ikisini hatırlayamadı. **Kahtaninin yapacağı işler:**

- İmanı kuvvetlendirecek
- Maddiyatı ıslah edecek
- İsâvî Ruhânilerle ittifak edip, küfrü ortadan kaldıracak

Bu topluluğ'un inancına göre; "Hz. Ebu Bekir (r.a.), Benikahdan kabilesindedir Kahtan (Yani mehdinin yardımcısı)'da bu kabileden biri olacak ve Allah tarafından gönderilecektir. Mehdi ise, Âl-i Resûl sülalesinden gelir." gelecektir.

Komün hayatı yaşadıkları çiçekpınarı dergahında, yaptığımız özel görüşmede bize; Hz. Peygamberi'in Medine Hayatını esas aldıklarını söylemişlerdir. Bu kişiler evli olup, onüç hanelik bir topluluktur. Evler tek katlı ve etrafı duvarlarla çevrili olan birkaç tarlalık (tahminen 20.000 m²'lik) alan içerisinde çevre mahallelerle, halkla, cami, okul vs. ile irtibatları bulunmamaktadır. Üç, dört eşi olanları vardır. kendi aralarında kız alıp verme

olmaktadır. Düğünlerde, bir yüzük, bir çift küpeden başka takı asla takmazlar ve fazlasını haram saymaktadırlar. Bir hafta içerisinde beş düğün yaptıklarını söyleyen Komün Reisi **Abdurrahman SÖZBİR**, "Bu mülkiyetin tamamı ölen abisi Ramazan SÖZBİR'den, kendisinin üzerine geçtiğini ve Resmîyette bana ait görünürse de biz bir aile gibiyiz. Müşterek eker, toplar, satar ve harcarız. Hiç kimseden ne yiyecek, ne içecek şeyler almayız, yemeyiz, devletin bankasından, okulundan, camiinden faydalanmayız, **HARAMDIR**. Burası bizim ikametgahımızdır. Elde ettiğimiz sebze ve meyveleri pazarlarda satar, ortaklaşa da harcarız." dedi.

Kahtaniler, Çocuklarına Arap harfleriyle eski yazıyı öğrettiklerini, ilk, orta ve lise okullarını dışarıdan bitirip, diploma aldıklarını ifade etmişlerdir. Aralarında Üniversite'yi okuyan hiç kimse bulunmadığı gibi, ilim sahibi şahsiyetlere de rastlayamadık.

Cemaat Reisi Abdurrahman SÖZBİR "**Bizim aramızda hiç bir memur üye olamaz, kadınlarımızı dergahın dışında hiç bir işe, düğünlere, sünnetlere vs. götürmeyiz. Erkeklerimiz de kahvehanelere vs. asla gitmezler. Harama çok dikkat etmek prensibimizdir. Bundan dolayıdır ki; "Başkasına ikram ettiğimiz halde, kimseden hiçbirşey almayız."** Bilgisine baş vurduğumuz üyeler: "**Cuma Beş vaktin farzları içinde Bayram namazları, ve Teravîh namazları için dergahımızın dışında herhangi bir camide gidip namaz kılmayız**" demektedir.

Eşlerini boşayıp bir diğer üyesine terk etme, Mute Nikahı, müşterek mülkiyet edinme gibi adetlerinin olduğunu ifade eden Yalvaç'tan Hafız Ali Osman KARAHAN (Bediüzzaman Said-i Nursi'nin daha sonra da Hüsrev ALTINBAŞAK ve Galip KESKİN'in talebesidir.) "**Risali-i Nur'un Mehdiyi arama, bulma gibi bir meselesi yoktur. Bu kahtaniler grubu başta ihlaslı ve samimi çalışıyorlardı, Ancak, kürt Halil denilen şahıs ortaya çıktı ve bunları sapıttı. Allah islah etsin.**" şeklinde açılmalarda bulundu.

Çiçekpınarı'ndaki bu topluluğun toplam nüfusu Ağustos 1996 başı itibarıyla 93 kişi oldukları tesbit edilmiştir. Kazançlarının büyük kısmını Konya'ya aktarmaktadırlar. Hareketlerini beğenmedikleri üyelerini kovmakta ve bir daha aralarına almamaktadırlar.

Dergahlarına ait kamyonet, münibüs, taksi ve traktörler de bulunmaktadır. Kendileri ile görüşmeye gittiğimiz halde, hiç bir kadın üye ile görüşmemize izin verilmediği gibi, genç erkek çocuklarıyla da görüşmemiz olamadı. sadece dört üyesi ile görüştük ve bize hizmeti de, sohbeti de, bu kişiler sonuna kadar yapmışlardır. Kahtanilerin hakkında yöre halkı pek fazla

birşey bilmediği gibi, aile hayatlarına dair çok korkunç şeyler anlatmışlardır. Jandarma Karakol arşivinde bilgiler almak istedik. İlçe Jandarma arşivinde "Süleymancıların bir koludur." Şeklinde kayıtlar görülmüştür. İlçe M.E.Md., Lise Müdürü ve iki öğretmen arkadaşla birlikte bu ziyareti gerçekleştirdik. Gidenler, o kasabadan ve ilçeden olmalarına rağmen "İlk kez buraya girebildik" dediler.

Kahtaniler hakkında ilçe M. Eğ. Md. Ramazan KORKMAZ ve Ş. Karaağaç Lisesi Müdürü Ramazan GÜRDAL, Sanat Okulu Din Kültürü ve Ahlak bilgisi öğretmeni Ramazan ÇELİK; "Bunlar 8-10 yıl öncesinde çok daha kapalı bir hayat yaşıyorlardı. Pazar yerine sebze, tahıl, meyve satışı yapmazlardı. Şimdi pazarda ettiklerini satmaya çalışıyorlar" şeklinde ortak görüş beyan etmişlerdir.

Özetlersek; Nurcuların kahtani dedikleri bu cemaati; kapalı, komün hayatı yaşayan bir topluluktur. Yaşayış tarzları, Risale-i Nur anlayışları; diğer tüm nur talebelirinin kollarından farklılık göstermektedir. Her geçen gün, küçülmeye mahkumdur. İlme ve mantığa uymayan felsefeleri, susmaya ve yok olmaya doğru gidecektir.

Netice: Isparta ili genelinde Cemaat ve Tarikatlar; Halkın üzerinde bir hayli etkili olmakta ve te'sirlerde bulunmaktadır. Halk'da, tarikatlara girdikleri için müsbet yönüyle;

-İbadetlerini eksiksiz ifa etme gayretindedirler.

-Birlik ve beraberlik örneği sergilemektedirler.

-Kötü alışkanlıklarını terketmeyi, (kahvehaneler, birahaneler ve sefih hayattan uzaklaşmalarını) sağlamaktadır.

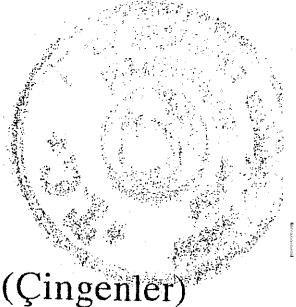
-Ahlâk ve fazilete, Tasavvuf ve meşayihlerine dair, bilgiler edinmektedirler.

-Hayır kuruluşları kurma ve geliştirmeyi öğrenmektedirler.

Ancak; milli mevzularda; (Devlete, millete, tarihe, dile kültüre, orduya) ait bilgiler vermek ve bu değerlere sevgiyi, şuur noktasına taşıma duygusu yerine, cemaat menfaati, sevgisi ve prensipleri verilmektedir.

"Zahitçe yaşamak güzeldir. Fakat zahidliği meslek edinmek o kadar kötü ve çirkindir."

Tarikatlar Türk toplumunda Kolinizatör dervişlerin görevini gördükçe milletemiz güçlenecektir, Aksi halde, Türk milleti zayıflayacak ve münzevileşecektir.

b) Alevi Tarikatlar ve Cemaatler

Isparta ili genelinde Alevi-Bektaşî-Tahtacı ve Abdalların (Çingenler) buldukları yerler ve hane sayıları şöyledir.

1) Isparta Merkezinde:

Isparta Merkezde	Hane Sayısı	Fert Sayısı	Tarikat Adı
Çünür Mahallesi	100 hane	300 kişi	Bektaşî
Davraz Mahallesi	10 hane	40 kişi	Tahtacı
Yedişehitler Mahallesi	15 hane	75 kişi	Tahtacı
Bağlar Mahallesi	20 hane	80 kişi	Tahtacı
Gülîstan Mahallesi	15 hane	50 kişi	Tahtacı
Turan Mahallesi	70 hane	350 kişi	Tahtacı
Karakavak Mahallesi	50 hane	150 kişi 150 kişi	Abdal Çingene
D e r e g ü m ü Yolu üzerinde	50 hane	75 kişi 75 kişi	Abdal Çingene
Karaağaç Mahallesi	20 hane	40 kişi 40 kişi	Abdal Çingene
Bahçelievler Mahallesi	20 hane	40 kişi 40 kişi	Bektaşî Tahtacı
TOPLAM	370	1505	

Merkeze Bağlı Köyler:

- Yakaören (İlavus) 3/1'si Alevi-Bektaşîdir. 231 hane ve 1155 kişidir.
- Aliköy 3/2'si Alevi-Bektaşîdir. 96 hane ve 980 kişidir.
- Gölbaşı %50 Bektaşî-Alevi, %50 Sunnidir. Nufusu 462 kişidir.

2) Gönen İlçesi:

Manastır Mahallesi 28 hane 100 kişi alevi-bektaşîdir

3) Senirkent İlçesi:

İlçe merkezinde 100 hane 500 kişi bektaşî-alevidir.

Uluğbey köyü % 100'ü Bektaşî-Alevidir. 2993 kişidir.

4) **Yalvaç İlçesi:** İlçe merkezinde 10 hane, 50 kişi Alevi-Bektaşidir.
Körküler köyü % 75'i, 1760 kişi Bektaşi-Alevidir.
Sağırlar Köyü %8'i yani 15 hane 67 kişi Bektaşi-Alevidir.

5) **Keçiborlu İlçesi:**

Gümüşgün (Baladız) Köyü % 100'ü, 731 kişi Alevi- Bektaşidir.

Gölbaşı köyü % 50, 231 Bektaşi-alevi,

6) **Eğridir İlçesi:**

Göktaşı köyünde % 100'ünü Abdal-Çingenler oluşturmaktadır. 85 hane 217 kişi mevcuttur.

Isparta ilinin genelinde tüm Alevi-Bektaşi-Tahtacı, Abdallar ve Çingenler arasında benzerlikler, ilişkiler her yönüyle göze çarpmaktadır. Isparta Alevileri, tahtacıları ve bektaşileri arasında beş vakit namazını kılan, Ramazan ayında otuz gün oruç tutanları bulunduğu gibi, hem alevilerden, hem de tahtacılarından, Hacca gidenlerin olduğunu da görmekteyiz. Mesela, 1994 yılında Isparta Çünür mahallesindeki alevilerden **Abidin EZGİN** adlı vatandaşımız hac farızasını yapanlardandır. Tahtacılarından da dört-beş kişinin hac ibadeti yerine getirdiklerini öğrenmiş bulunuyoruz.

Çünür mahallesi alevilerinden atmış yaşın üzerinde olduklarını tahmin ettiğimiz beş-altı şahıs, her gün beş vakit namazlarını, Cuma ve Bayram Namazlarını düzenli kıldıkları bilinmektedir. Yine bu mahalledeki alevilerden otuz-kırk kişi kadarı da her yıl Ramazan ayı orucunu tutmaktadırlar. Cuma Namazlarını da kıldıklarını söylemişlerdir. Bayram Namazlarını (Kurban ve Ramazan) ise yüz kişi civarında alevi vatandaşlarımızın kılmaktadır.

Isparta ili merkezindeki diğer mahallelerinde, merkeze bağlı köylerinde ve ilçelerinde bulunan, tüm yerleşim alanlarındaki alevilerin ve tahtacıların % 5-7'si yukarda örnek olarak açıkladığımız Çünür Mahallesindeki aleviler gibi Namaz kılar, oruçlarını da tutarlar.

Aleviler ve tahtacıların % 90'ı Muharrem orucunu, Hadırellez ve Aşure oruçlarını tutmaktadırlar. Muharrem ayında tutulan oruçta kesinlikle su içilmez ancak bunun yerine sulu diğer içecek türünden şeyler içilir yiyilir. Tavşan etini genellikle yemezler. Yiyenlerin oranı ise % 2 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Isparta alevileri ve Tahtacıları, sunni mezhebe mensup müslümanlar'la evlilikleri bir hayli fazladır. bu oranda küçümsenemeyecek seviyededir. Edindiğimiz bilgilere göre, Isparta'da Mezhepler ve Tarikatlar arasındaki yaklaşımlar, kaynaşmalar gün geçtikçe daha da artmakta ve pekişmektedir.

Isparta alevileri arasında, Hacı Bektaş'a ziyarete gidip gelenleri bir hayli fazladır. Aynı zamanda, Elmalı, Tekke köyü Abdal Musa türbesine de sık sık ziyaretler yapılmaktadır. bu yöredeki Bektaşiler ve tahtacılar arasında ziyaretgahlar oldukça büyük önem taşır. Kurban adamak, sadaka dağıtmak, ziyaretgahlara bez bağlamak, para bırakmak, pişirilmiş yağlı ekmek ikram etmek en çok yaptıkları şeylerdir.

Alevi Bektaşilerin, tahtacıların ve Abdalların % 98'i Hz. Muhammed'in Peygamberliği'ni kabul ederken, % 2 civarındaki bir kesimi Hz. Ali'nin Peygamber olduğuna inanmaktadırlar. Bu inkar durumunu sorduğumuz Alevi ve tahtacıların çoğunluğu "onlar cahildirler, bilmedikleri için Hz. Ali Peygamberdir demektedir" şeklinde cevap vermişlerdir.

"Hiçbir Alevi-bektaşî, Tahtacı ve Abdal'ın, Ömer, Osman, Muaviye, Yezid Zübeyr, Talha adlarını koyamayacağını" söylemişlerdir. Çünkü bu adları koymak "HARAM"dır kanaatindedirler. Tahtacı ve Alevilerin bir kısmı sunni mezhebe mensup olanlara "Yezidiler" diye bahs etmektedirler. Tahminen bu şekilde sunnileri itham eden alevilerin % 10'unu teşkil etmektedir. Ancak böyle konuşan alevileri ve tahtacıları yine kendileri de tasvib etmemektedirler.

Tüm aleviler, tahtacılar ve abdallar, erkek çocuklarını sünnet ettirirler. Cenazelerini kendi içlerinden birileri yıkarken, cenaze namazlarını ise cami imamlarına kıldırırmaktadırlar.

Alevi-Bektaşilerin % 90'ı resmi nikah ile beraber dini nikah da yapmaktadır. Tahtacı ve Abdalların % 100'ü sadece Resmi nikah yapmaktadırlar.

Gusul boy abdestini hem Bektaşî-Alevileri arasında hem de Tahtacı alevileri arasında yapanları veya yapmayanları varken, abdal ve çingenler arasında ise Gusul boy abdesti yok denecek durumdadır.

Geyik avlamak ve vurmak aleviler arasında büyük günah sayılmaktadır. Bu hususda, Abdal Musa ile ilgili şu hikaye tahtacı olduğunu ifade eden Desinatör Hamza ÇELİKEL tarafından şu şekilde anlatıldı.

"Alanya Kralının oğlu, birgün ava çıkmış ve bir geyik'e okunu atarak yaralamış, kaçan geyiği kovalamıştır. Takip sonunda Abdal Musa'nın cem toplantısını yaptığı eve geyiğin girdiğini gören kralın oğlu da arkasından içeri girmiştir. Abdal Musa'dan yaraladığı geyiği istemiş.

-Abdal Musa da, kendi koltuğunun altındaki kanlı oku çıkarmış kralın oğluna uzatmış, "bunu istiyorsan al" demiş. Bu hali gören kralın oğlu ve etrafındaki Hıristiyanlar hep beraber Abdal Musa'ya tabi olmuşlar, Cemevi toplantısına katılmışlardır".

Alevi-tahtacı ve Abdalların inanışlarında rivayetler, hikayeler, efsaneler ve sözlü anlatımlar oldukça yaygın olup, büyük yer tutmaktadır. bununla beraber cem toplantılarında, semah oyunları ve törenlerinin icrası esnasında şu kitaplardan bölümlerin okunduğunu da söylemektedirler.

- İmam-ı Cafer buyruğu
- Tam Hüsniye
- Ehl-i Beyt Davası
- On iki imamlarımız
- Hz. Hasan ve Hüseyin menkıbeleri
- Makalât
- Alevilikle ilgili diğer eserler, nefesler, deyişler vs.

Alevi-tahtacı-Bektaşî'lerin vazgeçilmez prensiplerinin "**Eline, Beline, Diline/İşine, Aşına, Eşine, sahib ol**" emirleridir. Bundan dolayı da, evlilikler tek kadınla olmaktadır ve zina yapılmamaktadır denildi.

Peşkirlenme: Evlilik dışı gayri meşru ilişkilerde bulunmamaktadır. Evliler bu prensibe uymak zorundadır.

Alevi dedeleri: Yemekli toplantıların sonunda okudukları duaya "**Hayırlı verelim**" derler. Yapılan bu dua vesilesiyle; Hızır bereketinin bu haneye geleceğine ve evin şereflendiğine inanmaktadırlar. Isparta yöresine Seyit Dede ve Pirlerin Hacı Bektaş'tan, İzmir'den, Seyitgazi ve Ankara'dan gelmektedir. Yakaören, Aliköy, Yalvaç/körküler, Sağır bektaşileri Hacı Bektaş koluna bağlı iken; Gönen, Keçiborlu, Senirkent bektaşileri de seyyitgazi İzmir ve Ankara'daki kollara tabi bulunmaktadırlar.

Cemevleri: Uluğbey, Yakaören, Aliköy, Körküler ve Gümüşgün köylerinde sadece bulunmaktadır. "Cemevi toplantılarına, tahtacıların çağrıldığını ve katıldıklarını söyleyen Alevi Bektaşî şahıslar, oysa tahtacılar kendi Cem toplantılarına Alevi-Bektaşîleri çağırılmamaktadırlar" şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Aleviliğin İran'da bütün kollarıyla "**ŞİA**" adını alırken, Anadolu Türkleri arasında ise Kızılbaşlar-Bektaşîler-Tahtacılar ve Abdallar olarak bilinmektedir.⁽¹⁴⁶⁾ Aynı kaynaktan da ifade edildiği gibi "**Türk olmayan yerlerde Kızılbaşlık, Bektaşîlik yoktur, Bu bir Türk tarikatıdır**"

Isparta alevilerinin (Bektaşî ve Tahtacıların) tamamında, tek eşle evlenme câri olup, bir kez evlendikten sonra da bu evlilik ömürboyu devam

(146) Mustafa KOÇ, Tüm Yönleriyle Isparta, s. 57-60, 1982-Isparta.

eder, asla boşanmazlar. Şayet iki eşle evlilik yapan olursa bunu asla hoş karşılamazlar.

Aleviler arasında bağlılık, işbirliği, sahiplenme, itaat esastır. Eline, Beline, Diline bağlı olmak kuralları gereği olduğu için cem toplantılarında, semah törenlerinde vs. de kadınlarıyla işte, aşta, eğlence'de birlikte olmakda hiç bir sakınca görmemektedirler.

Isparta ili genelinde yaptığımız alan çalışması esnasında bilgilerine başvurduğumuz tüm Bektaşî ve tahtacı alevilerden duyduğumuz husus şu olmuştur.

"Bizim içimizde (Bektaşai-Tahtacı aleviler) dilenciler asla olamaz." yine şarap, saz, raks, dans "haram" sayılmamaktadır. Kimi içerek Muhammed muhabbeti, kimi Ali Muhabbeti kimi de Ehl-i Beyt ve on iki imam muhabbetin de bulunur.

İçki Ehline Helal, namahremine haramdır" düşüncesindedirler.

Semah oyunlarında tahtacılar içki içmediklerini, ancak düğünlerde bol içki içtiklerini halde kavga-döğüş kesinlikle yapmazlar. Halbuki Abdallar (Çingenler) de düğünlerde bol içki içme kavga-döğüş yapılı ki, bu bir gelenek halini almıştır. Sonunda kendi aralarında barışarak işi tatlıya bağlarlar.

Bektaşî ve Tahtacılar; Abdal ve Çingenelerle karşılaştırılmasını yapmak istesek:

-Bektaşî-Tahtacı alevilerinin temizliğe önem vermektedirler ve ticaretle, yerleşik iş yeri esnaflığını yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar.

-Abdallar; üst, baş, çevre temizliğine önem vermemektedirler. Asla sabit esnaf anlayışı Ticaretiyle, hayvancılık ve tarımla uğraşmazlar. Seyyar, insan sırtında bohçacılık (tuhafiye), sepet, çanta vb. eşyaları örmek ve satmaktadırlar. Çalgıların her türlü icra edilirken, elek, kalbur yapımı ve satımı, yüzük, bilezik yapımı ve satımı ile uğraşırlar. "**Abdal ve çingenelerde pazu olmaz**" sözüyle Abdal ve Çingenler ayak işleri ile meşgul olduklarını, kolay geçim sağlayan işlerde uğraştıkları anlatılmaktadır.

Bol içki içme, sefih yaşayış ve aileler arısı kız kaçırma çok sık görülmektedir. Düğün-bayram demeden, kendi aralarında eğlencenin her türlü kadınlı-erkekli şekliyle yaygındır.

Abdal ve Çingene olarak bilinenlerin bilhassa kadınları mahalleleri, köyleri gezerek fal bakma, taşıdıkları kuş ve tavşan'a talih çekirme yoluyla para kazanmak önemli yer tutmaktadır. Çalma, çırpma ve her yoldan hırsızlık çok yaygındır. Bu topluluk arasında hiç namaz kılana, oruç, hac, zekat vb. ibadetleri yapanlara tesadüf edilmediği gibi, yapanlar da var diyen olmadı. Isparta ili genelinde, mezhep durumları hakkında bilgi verirken, hangi

yerleşim yerinde, hangi mezhep mensuplarının bulunduğunu, hane ve nüfus durumlarını imkanlarımız dahilinde elimizdeki verilere dayanarak; hem il merkezinde, hem de ilçeler ve köylerinde nerelerde ikamet ettiklerini EK-1'de gösterilmiştir.

Isparta genelindeki Alevilerin % 80'ini Bektaşî Tarikatı mensupları oluşturmaktadır. Geriye kalan % 20'lik bölümün % 10'unu tahtacılar, % 7'sini Abdallar, % 3'ünü Çingenler oluşturmaktadır. Yörede yaptığımız tüm çalışmaların sonucunda da edindiğimiz kanaat, Isparta ve çevresinde bulunan Bektaşîler, tahtacılar, Abdal ve Çingeneler de dahil Türklerden meydana gelmiştir. Zaten Bektaşîliğin bulunması da bu düşüncemizi ispatlayan bir delildir.

Alevi tarikatlarında; Allah-Mahammed-Ali sevgisi ve Ehl-i Beyt, oniki İmam ondört Masum, onyeddi kemerbest, Hacı Bektaş-i Veli ve Halifelerini kutsallıkta, takip edilecek silsile olarak görmektedirler.

Ehl-i Beyt mensuplarını; Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Selman-ı Fârisi den meydana gelenleri kabul ederler ⁽¹⁴⁷⁾.

Bir cem töreninde oniki hizmet sunulurken, bu hizmetlerin her biri Ehl-i Beytten birisinin adına temsilen yapılmaktadır. Bu görevler şunlardır ⁽¹⁴⁸⁾ ;

Cem Toplantısında 12 Hizmet ve Temsilcileri

Görevinin Adı	Bu görevin ilk Temsilcisi
1. Tarıkçı	Hz. Hasan (r.a.)
2. Ferraş	Hz. Hüseyin (r.a.)
3. Berber	Muhammed Hanefî
4. Zâkir	Abdussamed
5. Sofracı	-?
6. İbrikdar	Selman-ı Fârisi
7. Saki	Tayyib
8. Meydancı	Abdulmain
9. Gözcü	Abdülkerim
10. Pervane	Abdullah
11. Çırağcı	Ali Ekber
12. Kapıcı	Abdül Celil

(147) Abdülbaki, Gölpınarlı, a.g.e., s. ?

(148) SÖZENGİL; Tarih Boyunca Alevilik, İstanbul, 1991, s. 98; Giray ERCENK, "Kumluca Tahtacılarında Yağmur Duası", (Birinci Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (TAHTACILAR) Sempozyumu Bildirileri, 26-27 Nisan 1993, Antalya, s. 45-53.

Alevilerce Bilinen 14 Masum ve 17 Kemerbest Zatlar

1. Muhammed Ekber	1. Selmân-ı Farisi
2. Abdullah	2. Muhammed b. Ebubekir
3. Abdullah	3. Malik-i Ezder
4. Kasım	4. Muhammed bin Yaser
5. Hüseyin	5. Veysel Karani
6. Kasım	6. Huzeyme bin Haris
7. Ali Aftar	7. Abdullah
8. Ali Asğari	8. Abdullah
9. Yahya el-Hâdi	9. Ebul Tehane
10. Salih	10. Abriş-Şeyhani
11. Tayyib	11. Udbe (Ukbe) bin Ebi Vakkas
12. Cafer-i Tahir	12. Muhamed bin Huzeyme
13. Cafer	13. Kamber Ali
14. Kasım	14. Murtefi
	15. Sacid bin Kaysı
	16. Abdullah bin Afdal

Bu bilgileri aldığımız alevi dedeleri, ayrıca Hacı Bektaş-ı Veli'nin hem müridi ve hem de halifeleri oldukları şahısları sırasıyla şöyle belirtmişlerdir.

1. Halife Abdal Musa	5. veya 6. Şah Almed Dede
2. Halife Balım Sultan	7. Halife, Kutup İbrahim Dede
3. veya 4. Veli Dede	8. Halife Sefer Dede

Bu gün rehber, daha sonra müşid ve Dede olanların bu sulale den süzülüp gelen nesillerden olduğunu ayrıca belirtilmişti. Nitekim Senirkent ilçe merkezinde ikamet eden Ali Niyazi SEFER dede Nesebihi Hacı Bektaş-ı Veli'nin sekiz Halifesi Sefer Dede'ye kadar uzandığına dair **Dedelik seceresini** bize göstermiştir.

Isparta Çevresinde Bulunan Dedeler

Adı Soyadı	Mesleği	Hizmet Ettiği Yer
1. Hüseyin AKSU	Emekli Asb.	Aliköy
Raşit DEDE	Çiftçi	Aliköy
3. Zeynel DEDE	"	Yakaören
4. Turan DEDE	"	Yakaören
5. Hüseyin SÖNMEZ	"	Yakaören (İlavus)
6. Ali Niyazi SEFER	"	Senirkent Merkezde
7. Veysel ÖZDEN	"	Senirkent Merkezde
8. Mehmet SEZER	"	Senirkent Merkezde
9. Mehmet TURAN	"	Senirkent Merkezde
10. Vekil Mürşid Halil DEDE	"	Uluğbey-Senirkent
11. Mehmet Halil DEDE	"	Uluğbey-Senirkent
12. Derviş Hüseyin Türkistan	"	Uluğbey-Senirkent
13. Hakkı KARAHAN	"	Uluğbey-Senirkent
14. Mustafa DEDE	"	Uluğbey-Senirkent
15. Kazım DEDE	"	Uluğbey-Senirkent
16. Cıvaz Mehmet DEDE	"	Uluğbey-Senirkent
17. Hacı Veli DEDE	"	Uluğbey-Senirkent
18. Ali ŞAHİN	"	Körküler
19. Durmuş DEDE	"	Gümüşgün Köyü

Isparta ili ve ilçelerinde dedelerin bulunmadığı alevi yerleşim merkezlerinde, rehberlere görev verilir. Ancak bu yerlere Rehberlerin bağlı oldukları dedeleri irşad için da'vet edildiğinde gelmektedir. Isparta il genelindeki Dedeleri Eskişehir Seyyit Gazi'de oturan Battalgazi'nin soyundan gelen **Hakkı AYDOĞDU** ve Ankara'da oturan, Hacı Bektaş soyundan gelen, **Seydi GÜVENÇ** görevlendirmektedir. Bu iki seyyide **Pir** denilmektedir. **Pirler**, alevi toplumu üzerinde adeta, bir **müfettiş** gibidirler. Gittiğimiz yerlerde de bu iç hiyerarşiyi gördük. Her evli çift'in bir müsaibi ve her mahallenin bir Rehberi vardır. Rehberler Dedelere bağlıdırlar. Bütün dedeler, seyyitler tarafından görevlendirilir. **Hacı Bektaş-ı Veli Kültür ve Dayanışma Dernekleri** de, Alevilik üzerine sosyal faaliyetlerde bulunmayı, semah ekiplerini organize etmeyi, festivallerle, belirli toplantılarla üyelerine

kaynak tanıtımı yapmayı, sorulacak sorulara cevaplar verdiklerini yürütmekte olduklarını Isparta şubesi başkanı Ali ÇETİNKAYA özet olarak belirtmiştir.

Alevi toplumunda Bektaşiliğe girecek şahsın, belli bir yaşa ve olgunluğa eriştikten sonra "müsaib, Rehber ve Şahitlerinin yanında" cem törenine katılır. Bu sırada ikrarda "söz verme" bulunur. "**İkrar vermeyen bağımsız hayvan gibidir, sorumsuzdur.**" bu ikrarda bulunma, Cem törenine başlamadan önce olması gerekir.

Cem toplantısında, mun yakılması Nûr: 35. ayetin emri gereği olduğunu ifade eden dede; ".....Allah Göklerin ve yerin Nurudur ...." demiştir. "Cem toplantısında mumun sönmemesine çok dikkat edilir. Kimin evinde sönerse ona, büyük cezalar verilir. Ayakta dikilir, bir başka Cem toplantısı hazırlar, tekrar Kurbanını kesmek mecburiyetindedir." Talip'in senede bir kurban kesmesi veya durumuna göre, iki, üç, dört, veya beş. yılda bir bu kurbanını keser.

-Cem törenine başlamadan önce, törene katılanların tamamı ayrı ayrı öne çıkar, dede'nin huzurunda; "**Benden gücenen, darılan, incinen varsa dile gelsin, Hakkın Hak'dan talep etsin.**" der.

-Töreni idare eden dede: -"Bunun bir eksigi, kusuru var mı? Allah rızası için dile gelin der." der. Kul ve komşuluk haklarının olup olmadığı veya haklının hakkını alıp verme işi edep ve erkana girmeden önce haledilmesi şarttır.

Alevilerde Kurban,

Alevilerde de Her yıl kurban bayramında yılda bir kez kurban kesenleri olmaktadır. Ancak bu sayı çok düşük seviyededir. Buna mukabil her alevi evi yılda bir veya mali durumuna göre iki-üç fakir komşu bir araya gelerek bir veya beş5 yıl içerisinde Kurban keser. Cem toplantısına katılanlara pişirilen etler ve yemekler ikram edilmektedir.

Kesilecek kurban çeşitleri:

1. Sorgu-Yıl Kurbanı: Kurban kesen şahıs komşularına "Şu gün kurban kesip hesap vereceğim" diye önceden duyurur ve hazırlıklarını ona göre yapar.

2. Dar Kurbanı: Aileden birinin vefatı, veya aileye uğrayan felaket ve musibetlerden dolayı, o evin kesip pişirerek ikram ettiği kurbandır.

3. İkrar Kurbanı: Tarikata bağlananın ilk kez kestirdiği kurbandır. Bunların dışında mum sönmesi sebebiyle ceza olarak tekrar kurban kesmeside bu çeşit kurbanlardan sayılır.

4. Adak Kurbanı: Bilhassa adak adadığı şeyin yerine gelmesiyle veya dileğinin kabülü için ziyaretgahlarda kesilip dağıtılan kurbanlardır.

Bilgilerine baş vurduğumuz alevi dedeleri, kesilen kurbanlık hayvanların keçi-koyun cinsinden olduğunu ve büyükbaş hayvandan kurban kemediklerini de ifade etmişlerdir. Ancak **Tahtacı alevileri Horuz'u kurban olarak kestiklerini ifade ettiler.** Bütün törenler ve ibadetlerden önce ve sonrasında niyazda bulunmak geleneği birlikte yapılır. **Niyazi** kimi bir diğerinin dizine, kimi omuzuna, kimi de yüzüne yapmaktadır.

Isparta Alevilerinde Oruç: Yöre Alevilerinden Bektaşî ve tahtacı olanları Muharrem ayı içerisinde 10 güne kadar Muharrem orucunu Ehl-i Beyt-e, kerbelâ'da Şehid olan Hz. Hüseyin (r.a.) ve barebarinde bulunanları, şehid edenlerin zulmünü kınamak, acılarını hissetmek ve paylaşmak gayesi ile tutarlar. **Bu itibarla bu oruçla aç-susuz kalmak değil, zalimleri kınamak prensibi ve niyyeti güdülmektedir.** Bilhassa yedi-on Muharrem günleri çok önemlidir. Sağlık, iş durumu, yaş faktörlerine göre tutulan orucun günleri farklılık göstermektedir. Bu konuda **Ali Niyazi Dede** "Muharrem orucu iş güç ve ve sıcak mevsime denk gelince halk tarlada çalışıyor. Ben diyorum ki, su içme ihtiyacı doğduğu zaman sabr edip, bir süre şehit olanları düşünerek su içmemek de oruç sayılır. Oruç mutlaka aç-susuz kalmakla olmaz. Asıl oruç verilen ikrarda durmaktır. **İkrarında duran; eline, beline, diline / işine, aşına, eşine sahip olan orucunu tutmuş, namazını kılmış, abdestini almış sayılır**" şeklinde konuya yaklaşmaktadır. Bu Muharrem günlerinde "asla düğün yapmayız, eşlerimize yaklaşmayız, traş olmayız, su içmeyiz, fakat karışimli mayiler içeriz, etli yemekler, hayvani yağ, kaymak yemeyiz." diyen Niyazi Dede Bektaşî aleviliğini "**Demirden Leblebidir, ateşten gömlektir. Yiye bilirsen ye, giye bilirsen giy,**" diyerek Bektaşîce yaşamanın çok meşakkatli bir yol olduğunu anlatmaya çalıştı. Çünkü "**İkrar Hakkadır. Arınmış Bektaşinin alınmış abdesti, kılınmış namazı, tutulmuş oruç vardır.**" diyerek konu ile ilgili düşüncelerini anlattı. bu konuda orada bulunan Afyon-Şuhuttan gelen bir dede az yemek, az konuşmak, az uyumak biz bektâşilerde yoktur. Çünkü;

-Rıza Lokması olan yerde çok yerim

-Hak Sohbeti olan yerde çok konuşurum

-Cahillerin Meclisinde uyudukça uyuyasım gelir. Dusturuna uyarız.

Cem Töreni ve Semah: Semah dönüşü ve hareketleri hem Bektaşî alevilerinde, hem de Tahtacı alevilerinde vardır. Nitekim bilgi almak üzere bulunduğum Senirkent-Uluğbey'de 3-4 Ağustos 996 tarihinde "Veli Baba Sultan, Aşıklar Gecesi ve Pilav festivali şölenine Hem Bektaşî, Hem de Tahtacı sema ekipleri kendilerine has oyunlarını sergilemişlerdi. Sema dönülürken, kibleye karşı sırt dönülmez, eller ve kollar omuzdan yukarı kaldırılmaz" prensibine çok dikkat edilir. Cem toplantılarında mutlaka saz, söz (Nefes) dua ve ayakta halka namazı yapılır. Dede diz üstünde durarak cem'den önce dua okur. Bu vaziyette duruşa "**Dardurma**" denilmektedir. Törene katılan diğerleri ve kadınlar ise ayak ta dururlar. Cem toplantısına katılanlara hitaben mürşid;

-Yolu iyi olmayan var mı? Varsa söylemek mecburiyetindedir. Eğer o söylemezse, bilenler söyler. Mürşid'de onu cemde kovar. Yedi yıl hiç kimse onunla konuşmaz, selam vermez. Tevbe edilinceye kadar affedilmez. Onu pir dahi affedemez. **Hüseyin AKSU Dede** söz alarak: "Zinakarlığın temizliği yoktur. Deryalara girerek yıkansa dahi temizlenemez." derken bu gibilere "**Düşük**" demektedirler ve o kişi "**tebarra**" olmuştur. Yani toplumdan dışlanmıştıdır.

Isparta ve çevresinde konuştuğumuz alevi Bektaşîlerin ve Tahtacıların ortak ifadeleri "**Bektaşîlikte kin yoktur. Kinin içimizde yeri olmaz, çünkü biz insan sevgisi ile doluyuz, niyazımız insanadır, insan bizim kiblegahımızdır. Bundan dolayıdır ki cem ayınlarında yere secde ederken insana karşı yaparız.**" şeklinde sözler söylemişlerdir. Ancak ilk üç halife olan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman (r.a.) başta olmak üzere Muaviye ve taraftarı olan sahabelere düşmanlık beslemeyi, aleviliğin mutlak vecibesi olarak görmektedirler. Hatta bazı Bektaşî ve tahtacı alevilerden, sunni mezhebe mensup müslümanlar için "Yezidler" ifadesini kullandıklarına da şahid olduk. Söylediğimiz sözleri tasdik edici bulduklarında "**eyvallah**" derken, içlerinden birileri bir konu hakkında konuştuğunda da "**Ümmetine Hak gelsin, ümmetin bol olsun**" gibi hem dua, hem de konuşanı tasdik edercesine söylemektedirler.

Cem töreni Alevi toplumunun kimliğini kazandıran, alevi olmak için hem okulu, hem de belgesi hükmündedir. Cemin çok yönlü icrası vardır. Alevilerin hayat tarzını belirler, üyelerini yargılar, barıştıırır, denetler, ahlaki

olgunluğa eriştirmeyi gaye edenir ve aleviler arasında kardeşliği sağlayan, yardımlaşmayı uygulayan bir tören olarak karşımıza çıkmaktadır (149).

Tahtacılar:

Yurdumuzun değişik bölgelerinde yaşayan bu Türkmenler: Ağaçeri, tahtacı gibi adlarla bilinmektedir. Bu adı almaları, tahtacıların kültürel yapılarındaki ağaç, orman kültüründen gelen bir tarihi kimlik olarak verilmişlerdir. Tahtacı, ağaçeri kavramları genelde "Dağlık ve Orman içlerine yerleşmiş Türkmen boylarına devamlı yaptıkları Orman ve ağaç işçiliğinden dolayı verilmiş gibi görünmektedir (150). Tahtacıları üç ayrı yöreye göre ele alan eserde; 1. Antalya-Burdur-Isparta Yöresi tahtacıları, 2. İzmir Naldöken Türkmenleri, 3. Balıkesir, Çanakkale İl sınırları içerisinde bulunan Kazdağı Tahtacı Türkmenleri olarak ayırmaktadır. (151). Alan çalışmamız dahilinde olan Isparta ilindeki Tahtacı aileleride dahil; **Türkiye'de 200.000 kişi kadar tahtacı olduğu ve Anadolunun, Akdeniz, Ege, Batı Anadolu Bölgelerine yerleşmişlerdir** (152). Isparta ilinde, Tahtacı Türkmenlerinin yerleştikleri yerlerden biridir.

Isparta ilindeki tahtacı alevileri aydınlatan şahsa **Mürebbi** daniilmektedir. Cem törenlerinde ve Abdal Musa halka namazı ayakta bu mürebbinin yönetiminde yapılmaktadır. Dedeleri ise, İzmir Narlıdere den gelip gittiği ifade edilmiştir. Ayrıca Akdeniz Üniversitenide öğretim görevlisi **Derviş Efildi'nin** tahtacı topluluğu aydınlatmak için görev ve sorumluluk yüklendiği de bilinmektedir. Tahtacılar arasında da itikadi saplantılar, tıpkı diğer alevi cemaatlerinde görülen hususlarda olmaktadır. Bu şüphe ve yanlış inanışları şöyle sıralamak mümkündür.

-Kur'an-ı Kerimin Cem'inde Ehl- Beyt-e ait 476 ayetin çıkarıldığı ve dolayısıyla Kur'an ayetlerinde eksiklik olduğu,

-İçki ve çeşitlerinin haram olmadığı hususları

-Bazılarınca Hz. Ali (r.a.)'ye vahiy gelmesi gerektiği ve dolayısıyla Peygamber olduğu inancı,

-Sahabelerin bir kısmına düşmanlık beslemek, zalimlikle suçlamak ve lanet getirme

-Kurbanlık olarak tahtacıların arasında geçerli olan Horoz'un kurban yapılması,

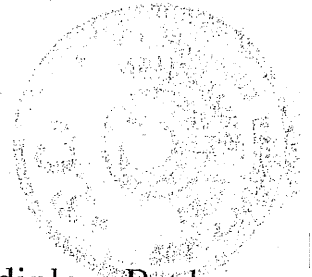
-Farz ibadetlerden Namaz'ın gece vakitlerinde olduğu gündüz namazlarının Kur'an-ı Kerim'de vakitlerinin bulunmadığı hususlarıdır.

(149) Prof. Dr. Fuat BOZKURT; Tahtacı Gelenekleri ve Buyruk Arasındaki Koşutluklar, "TAHTACILAR, Seminer Kongre Bildirileri, 26-27 Nisan 1993, Antalya", s. 31-36.

(150) Doç. Dr. Atilla ERDEN, Tahtacılar, a.g.e., "Tahtacıların Günümüz Kültürel Yapılarından İzlenimler", s. 53-66.

(151) Erden, a.g.e., s. 53

(152) Mustafa KOÇ; Tüm Yönleriyle Isparta, Isparta, s. 58.

SONUÇ

Yeryüzündeki dinlerin farklı şekillerde tasnifleri; Hak dinler, Batıl dinler, ilahi dinler, Beşeri dinler veya semavi dinler, ilkel kabile dinleri olarak yapılmıştır. İlahi dinler de kendi aralarında aslı bozulmamış ilahi din (İslamiyet), aslı bozulmuş tahrif edilmiş (eklemeler, çıkarmalar ve değiştirmeler yapılmış) ilahi dinler (Yahudilik ve Hristiyanlık gibi) şeklinde de sınıflandırılmıştır. Ayrıca Asya-Avrupa ve Afrika dinleri gibi kıtalara göre de tasnif yapanları da vardır.

Coğrafi mekanlar insanlık tarihi ile beraber, aynı maziye sahiptirler. Coğrafi yerler, birer alan çalışması şeklinde incelemeye çalışıldığı zaman; öncelikle o yerin tarihi, adı, yaşayan toplumlari, bu toplumların sahip oldukları inançları, ibadet yerleri, ziyaret ve adak yerleri ele alınmaktadır. Farklı din mensupları veya aynı dinin farklı mezhep mensuplarını tanımakla beraber, farklı yorumlardan dolayı oluşan cemaat ve tarikatları da incelemeye tabi tutmak gerekmektedir.

Bu çalışma ve araştırmamızla kendi insanımızı, yurdumuzun şirin bir ilinin inanç coğrafyasını tahlile çalıştık.

Araştırmamızın **Birinci Bölümünde**; çağlar boyunca bölgede kimlerin yaşadıklarını, nereleri, hangi adlarla yerleşim yeri olarak kurduklarını, bu yerleşim yerlerinden hangilerinin Isparta il sınırları dahilinde kaldığını, bunlardan nerelerin, bugün de yerleşim merkezi olarak muhafazasının yapıldığına dair bilgiler verilmiştir. Milli mücadele yılları ve cumhuriyetin kuruluşuna kadar sondaj türü (**il merkezi ve ilçelerden bazılarının**) nüfus durumları, din ve milliyetleri bakımından sayıları verilmiştir. İlin Tarihinden Cumhuriyet dönemine doğru Gayri müslim nüfusun gittikçe azaldığı görülmektedir. buna mukabil il genelinde, Türk nüfusunda ise artış süre gelmiştir. Hristiyan gayri müslimlerin, buradan, İstanbul'a ve Avrupa ülkelerine göç etmelerinin **en başında**, ekonomik sebepler yol açtığı bilinmektedir. Daha çok imkan iş, teknoloji, ticaret vs. bu göç'ü hızlandırmış hatta kamçulamıştır.

Isparta Eğridi, Uluborlu ve bu yerleşim merkezlerinin çevresinde oturan gayrimüslimler ile müslüman Türk halkı arasında oldukça iyi ilişkiler olmuştur. Karşılıklı hoşgörü, Ticaret ilişkileri görülmüş, ancak Milli Mücadele yıllarında Yunanlıların, İzmir ve Ege'yi işgale gelmeleri yerli Rum ve Ermeni vatandaşların bilhassa genç ve maceracı erkekleri, Deniz Sahillerine ulaşarak, oradan bulabildikleri tekne, kayık vs. ile İzmir'e gitmişler ve Yunan birliklerinin en ön saflarında Türk halkı ve ordusuna karşı saldırıya geçmişler, katliamlarda bulunmuşlardır. Yerli Rum ve Ermenilerin yaptıkları ihanetler,

Isparta vs. yerlerde yaşayan Hristiyanları endişe ve telaşa düşürmüştür. Savaş bitince de suçluluk psikolojisi içerisinde buralardan başka ülkelere kendi iradeleri ile göç etmeye karar verdiklerini görmekteyiz. Bugün il toprakları içerisinde gayri müslimlerin bulunmayışının **ikinci sebebi** de bu olduğu kanaatindeyim.

Araştırmamızın **ikinci bölümünde** incelediğimiz husus ilin inanç coğrafyası olurken, inançlardan bilhassa ziyaretgahlarda görülen ve İslam terbiyesine uymayan hususlarından bir kısmına yukarıda bahsetmiş olduğumuz Hristiyan dinine mensup insanlardan geçtiği görülmüştür. bunlara örnek olarak da türbelerde mum yakma gösterilebilir. Yine Eski Türklerdeki Ağa, Ata, Dağ kütlerinin hala süregeldiğini, türbe ve adak yerlerinde korunan yaşlı ardıç, söğüt ağaçlarına bez bağlama, dilekleri için yapılan şeyler, türbe'den medet umma, yatacın geceleri gezip görünmesine inanma bu kabilden şeylerdir. Isparta il genelinde halkın dine Saygısı çoktur. Ancak cemaat ve tarikatlar arasında rekabet türünden bir yarışın olduğu izlenmiştir. Tarikatlara üye olmak için herhangi bir şart, hal, duru aranmamaktadır. Üyelerine genellikle kendi Şeyh, Üstad, hocalarının eserlerinden bilgiler verilmektedir. Her cemaatte hakim düşünce **"Yapılanın en iyisinin kendilerince tutulan yol olduğu"**dur. Cemaat üyesi olma şuuru denilebilir ki milli değerlerden öncedir. Menfaat, öncelikle kendi cemaatleri için geçerli görülmektedir. Buna mukabil son yıllarda cemaat ve tarikat arasındaki hoşgörü karşılıklı anlayış, önceki yıllara göre daha iyi olduğu ortak görüş olarak belirtilmiştir. Bu da müsbet bir gelişme olarak görülmektedir. Tarikatlardaki erkan ve usullerin, yol, adâb, hal ve davranışları ayrıca inceleme konusu olduğu kanaatindeyim. Çünkü tarikat evradı, zikir şekli, kıyafetin muayyen zamanlardaki durumları (sarık-cübbe, bıyık, yüzük, konuşma şekli gibi daha diğer zahiri durumlar) ele alınıp kaynağı, delilleri, her yönü ile incelenmelidir.

Sınırlı yerleşim merkezlerinde yaşayan alevi toplulukların başlarında bulunan Dede Rehber, Mürşit gibi şahısların dini her hangi bir Eğitim ve öğretimi görmedikleri, kaynaklara vakıf, bunlar arasında tenkit tahlil ve muhakeme imkanına sahip olmadıkları düşüncesindeyiz. Oysa alevilik bugün siyasi bir hüviyete bürünmüş dini mezhep olma özelliğini taşımamaktadır. Çünkü Ehl-i beyt sevgisi esas alındığı ve derin hürmet beslendiği halde; bu yüce şahsiyetlerin dini yaşayış tarzları, farz ibadetleri ifa halleri, Kur'ana, hadise her mes'eledede müracaat etikleri hususu, nazari dikkate alınmazken; ümeye oğulları veya Emevi-Haşimi sürtüşmeleri ve vuku bulan cemel, sıffin, kербela olayları, sadece belli kaynaklar doğru kabul edilerek anlatılmaktadır. Halifelik meselesi, fedek arazisinin durumu, Hz. Peygamberin sekarat halinde

iken kağıt kalem istemisi fakat, Hz. Ömer'in buna mani olduğu iddiası, Kur'an-ı Kerim'in taplanmasında, ayetlerin sayıları hakkında şüphe beslemeleri gibi iddiaları ileri sürdükleri gördük. Şunu da belirtelim ki yöre alevi topluluklarının liderleri ile, müftü-vaiz gibi dini görev ve sorumluluk taşıyanların görüşmelerde, karşılıklı ziyaret ve diyaloglarda bulunmadıkları intibasını edindik. Halbuki Tevrat, İncil ve İsrailiyat Kaynaklarından Bilgiler veren bazı dedelerin bu haberlere de inandıkları görülmektedir. Mesela, Lut (A.S.)'in şarap içtiği ve kızlarıyla zina ettiği husu şahsıma bir alevi dedesi tarafından anlatılmıştır. Halbuki aynı şahısa, Lut (a.s.)'a dair Kur'an ayetlerini biliyor musunuz veya Kur'an Tefsirlerinde bu peygamberle ilgili yerleri okudunuz mu? deyince maalesef cevabı "**Hayır**" olmuştur.

Yine Isparta il genelinde ki Bektaşilerin, misafirperverlikleri ilgi alaka ve gösterilen hoşgörü, anlayışı her türlü takdirin üzerindedir. Bektaşilerin hak, hukuk'a, itinaları, zinadan nefret etmeleri gibi islami ahlak ve fazilet anlayışlarını da yaymak, kamuoyuna duyurmanın önemini belirtmek gerekir. Allah-Muhammed-Ali sevgisinin ölçüsünü ve sınırlarını hem salıkların, hem de aydınlatma durumundaki şahsiyetlerin iyi kavraması gerektiğini; hiç bir sahabe, peygamberden üstün olamayacağı gibi, Peygamberin de hâşâ Allah'dan daha çok sevilmemesi gerektiği anlatılmalıdır. **Özetlersek Bektaşiliğin bir tarikat olduğu fakat aleviliğin bir tarikat olmadığı** Tezi iyi anlaşılmalıdır. Şia'nın Propagandalarını gerçek olarak hemen almamaları, Bektaşilik kimliğinin gereği olduğu bilinmelidir.

Isparta'nın Yalvaç ve Şarkikaraağaç ilçelerinde bazı kabirlerin Arap mezarlıkları gibi adlarla bilinmesi ve tarihi meçhul zamandan beri söylene gelmesi, Emevi ve Abbasiler döneminde buralara gelen müslüman askerlerden şehid olanların türbe ve mezarları olabilir diye düşünüyorum. Çünkü Yalvaç, Bizanslılar için önemli bir savunma merkezi ve hattı olarak görüldüğü gibi, müslüman orduları için de mutlaka elde edilmesi gereken yer olarak bilinmiştir. Sürekli el değiştirmesi de, bu yerlerde çok sayıda şehidlerin bulunabileceği fikrini pekiştirmektedir. İl genelindeki ziyaret ve ziyaretgah yerlerinin, diğer illerin pek çoğundan fazla olduğu düşüncesindeyiz. bu yerlerde görülen bid'at ve hurefelerin izalesi hususunda da, diyanet teşkilatlarına ve görevlilerine ayrı bir sorumluluk düşüceği de dikkate alınmalıdır. Resmi dairelerde her hususlarda olduğu gibi bu konularda da sağlıklı bilgi ve kaynaklara dayalı Brifing dosyalarının hazırlanmasının çok faydalı olacağı da aşikardır.

"Kişi bilmediği şeyin düşmanı olur" prensibinden hareketle, her hususta olduğu gibi inanç ve inanç mensupları, kaynakları iyi bilinmelidir.

Vicdanlar, Cehaletlere Kurban Edilmemelidir. Dini ve Milli hüvviyetlerimizin üstünlüğü bilinmeyince, her iki cephemizde de kan kaybına devamlı edilecektir. Alan çalışması esnasında tesbit ettiğimiz **şu isimler bize gelecekle ilgili ip uçları vermektedir.**

Joe Barış
Broke Sis
Selena Ece

→ Anne-Baba Türk ve Müslüman

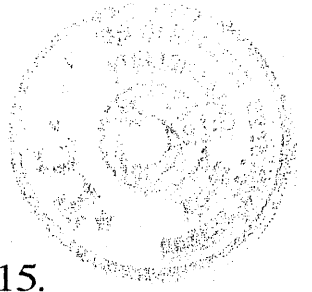
Nirvana
Rojda
Emre Martin
Julien Can
David Dersim
Kamil Dominic
Gianandrea Rocco
Üslem
Maslum

→ Ebeveynden biri Türk ve Müslüman.

1990-1995 Yılları arasında Isparta'da Vatandaşlıktan Çıkarılanların Sayıları

Yıl	Sayı
1990	1 kişi
1991	-
1992	1 kişi
1993	8 kişi
1994	3 kişi
1995	2 kişi
1996	- yok

Isparta yöresi hakkında daha önce yapılan çalışmalar ve bu çalışmalarımızdan başka ele alınamayan konular üzerinde daha çalışmaların yapılacağını umuyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrahman Şerif; Coğrafya'yı Umumiye, İstanbul, 1315.

Ahmet Rifat; Lügat Tarihiyye ve Coğrafiyye, İstanbul, 1299.

Akdağ, Mustafa; Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, İstanbul, 1995.

_____ ; Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası-Celali İsyamları, İstanbul, 1995.

Aksu İlçesi Yıllığı, Isparta, 1996.

Ali Cevat; Memalik-i Osmaniyyenin Coğrafya Lügatı, İstanbul, 1313.

Ali b. Talip (r.a.); Nehc-ül Belâğa, Hazırlayan: Abdalbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1970.

ARIKAN, Zeki; XVI. Y.y.'da Isparta, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, İstanbul, 1968.

Aydınel, Sıtkı; Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Hareketi, Ankara, 1993.

BAYKARA, Tuncer; Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I. Anadolu'nun İdari Taksimatı, Ankara, 1988

BÖCÜZADE, Süleyman Sami; Isparta Tarihi, Sad: Dr. Suat SEREN, İstanbul, 1983.

ÇADIRCI, Musa; Tanzimat döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Ankara, 1991.

CUINET, Vital; La Turquie D'Asie (Geographie Administrative), C. 1, Paris, 1892.

DEVELİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1970.

DİE Türkiye Genel nüfus Sayımları İstatistikleri (1980-1990) ERSÖZ, İsmet; Kur'an Tarihi, Kur'an-ı Kerim'in İndirilişi ve Bugüne Gelişi, İstanbul, 1996.

GÜNALTAY, M. Şemseddin, Yakın Şark II, En Eski Çağlardan Ahamenişler İstilasına Kadar, Ankara, 1987.

Isparta İl Yıllığı-1973, 1983, Ankara.

İbn-i Batuta Seyahatnâmesinden Seçmeler, Çev: İsmet PARMAKSIZOĞLU, Ankara, 1981.

İLHAN, Suat; Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği, Ankara, 1993.

İNALCIK, Halil, M. KUNT; Sancaktan Eyalete, İstanbul, 1976.

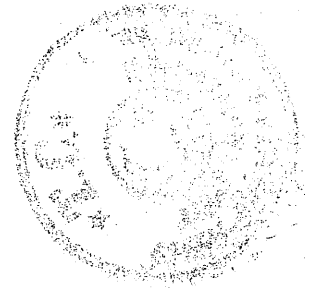
KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ankara, 1979.

- KIYICI, Mahmut; **Çevre Tarihi İçinde Atabey ve İz Bırakanlar**, Ankara, 1995.
- KOÇ, Mustafa; **Tüm Yönleri İle Isparta**, Isparta, 1972.
- KOMİSYON; **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, İstanbul, 1989.
- KÖSOĞLU, Nevzat; **Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler**, İstanbul, 1990.
- KÖPRÜLÜ, Fuad; **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, 1993.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri; **Milli Mücadelede Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Ankara, 1990.
-
- _____ ; **Sosyal Tarih Perspektifinde YALVAÇ'TA AİLE**, Konya, 1996.
- KUZGUN, Şaban; **Dinler Tarihi Ders Notları**, Kayseri, 1990.
- MANSEL, Arif Nihat; **Ege ve Yunan Tarihi**, Ankara, 1971.
- MERÇİL, Erdoğan; **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 1993.
- Mustafa Nuri Paşa; **Netayic-ül vukuât**, Sad: Neşet ÇAĞATAY, Ankara, 1987.
- Nizameddin Şâmi; **Zafernâme**, Çev: Netaci Lugal, Ankara, 1987.
- ÖZSAIT, Mehmet; **İlk Çağ Tarihinde Pisidya**, İstanbul, 1980.
- ÖZDEMİR, Ramazan; **İlçemiz Gönen**, Isparta, 1995.
- RAMSAY, W. M.; **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Çev: Mihri PEKTAŞ, İstanbul, 1961.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem; **Isparta ve Çevre köylerindeki Günümüz Ziyaret ve Adak Yerleri**, s. 133-152. (A.Ü., İslami İlimler Fakültesi, 1979, Sayı: 3).
- SEVİM, Ali, Yücel Yaşar; **Türkiye Tarihi; Fetih, Selçuklu ve Beylikleri Dönemi**, Ankara, 1989.
- SONYER, R. SALAHÎ; **Minorities and The Destruction of the ottoman Empire**, Ankara, 1993.
- SÖZENGİL, Tarık mümtaz; **Tarih Boyunca Alevilik**, İstanbul, 1991.
- ŞARKİKARAAĞAÇ'ın **Dünü Bugünü**, Ş. Karaağaç Belediyesi Yayınları, Ankara, 1995.
- ŞEKERCİOĞLU, Hüseyin; **Gelendost Tarihi**, İstanbul, 1989.
- TANYU, Hikmet; **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Doktora Tezi, Ankara, 1959.

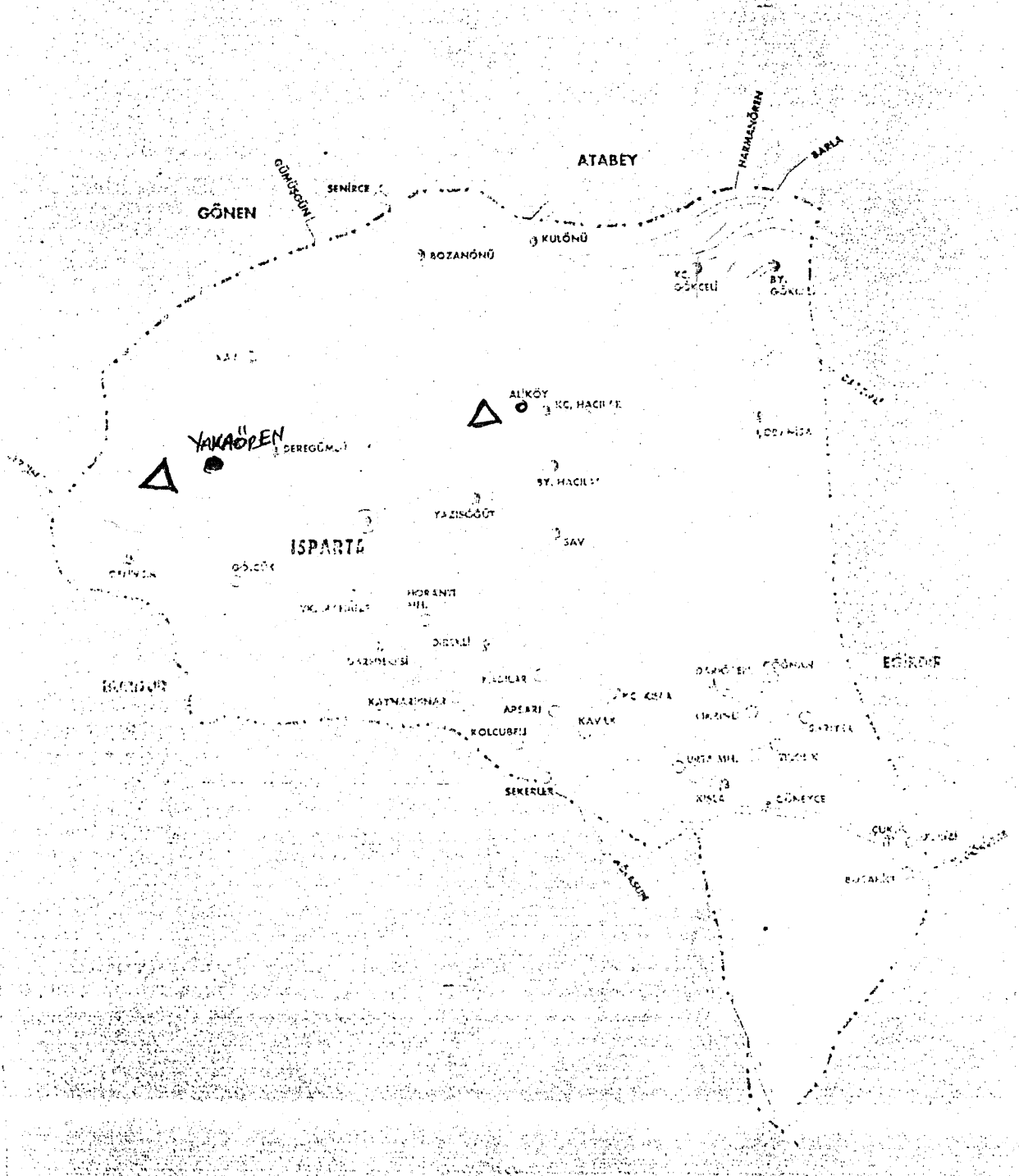
- THOMSON George; **Tarih Öncesi Ege**, Çev: Celâl ÜSTER, İstanbul, 1991.
- TOGAN, A. Zemki Velidi; **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, 1981.
- TURAN, Refik; **Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması**, İstanbul, 1995.
- TURAN, Osman; **Selçuklular zamanında Türkiye**, İstanbul, 1993.
- Türk Dünyası El Kitabı**, C. 1, Ankara, 1992.
- UÇAR, Şahin; **Anadolu'da İslam-Bizans Mücadelesi**, İstanbul, 1982.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; **Kitabeler**, İstanbul, 1929.
- _____ ; **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlular, Karakoyunlular Devleti**, Ankara, 1988.
- Vilayetlerimizin Tarihi**, Anonim.
- YİĞİTBAŞI, Süleyman; **Sukuti, Eğridir-Felekabâd Tarihi**, İstanbul, 1972.
- Yurt Ansiklopedisi, **Hamid, Isparta Maddesi**, C. 5, İstanbul, 1982.
- YÜCEL, Yaşar; **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar**, Ankara, 1991.

EKLER

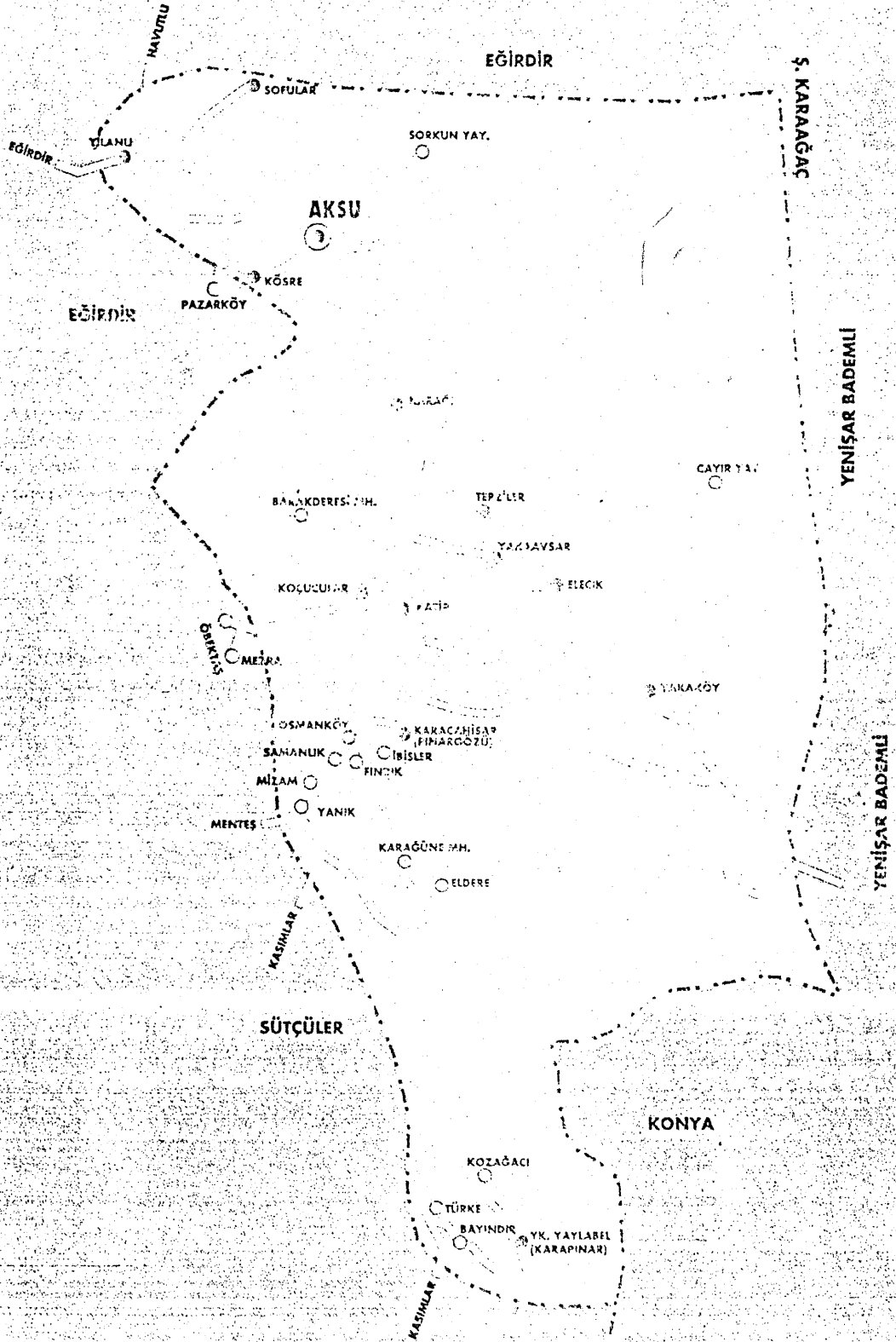
ISPARTA İLÇESİ

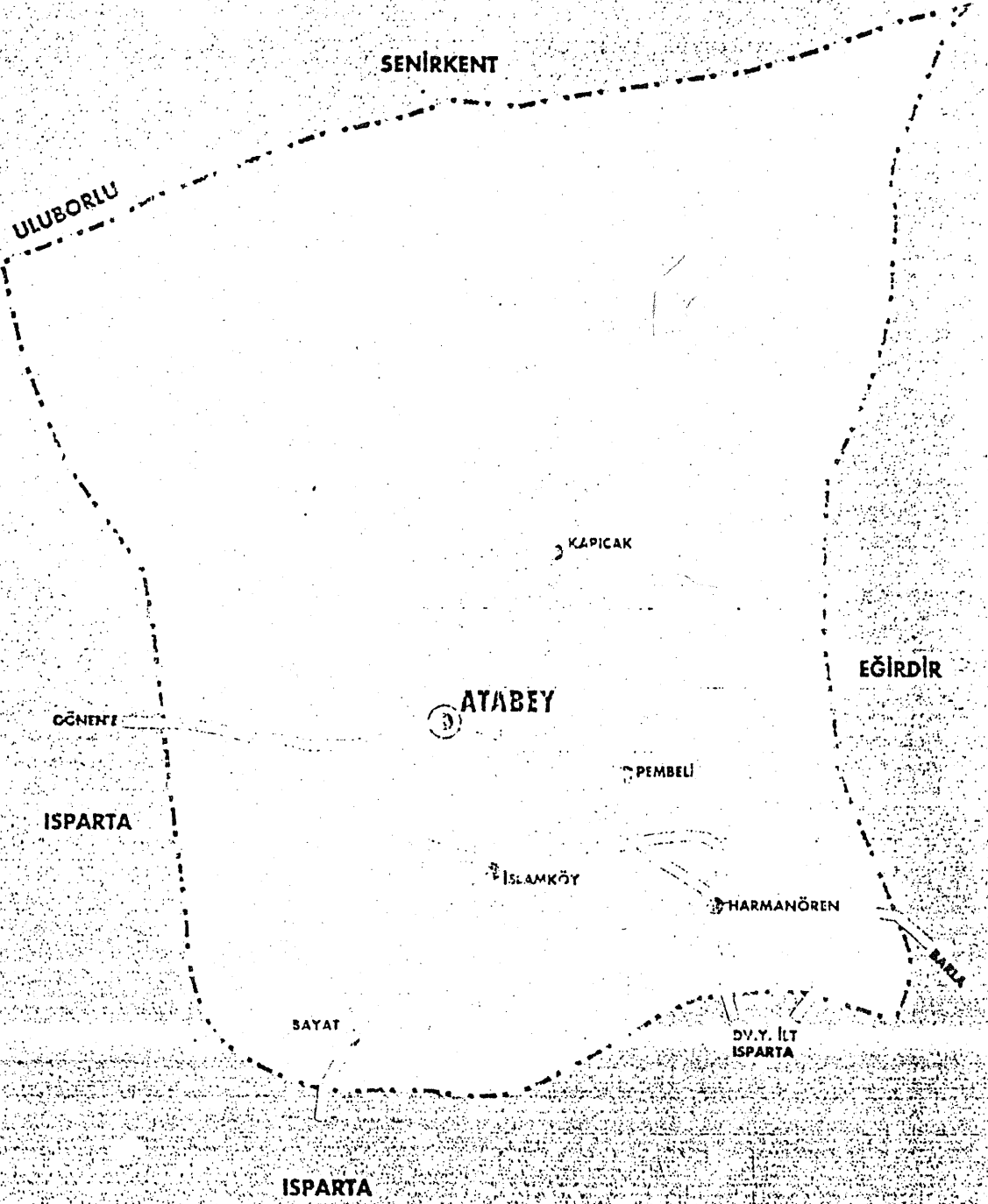

AKSU İLÇESİ

EK-4

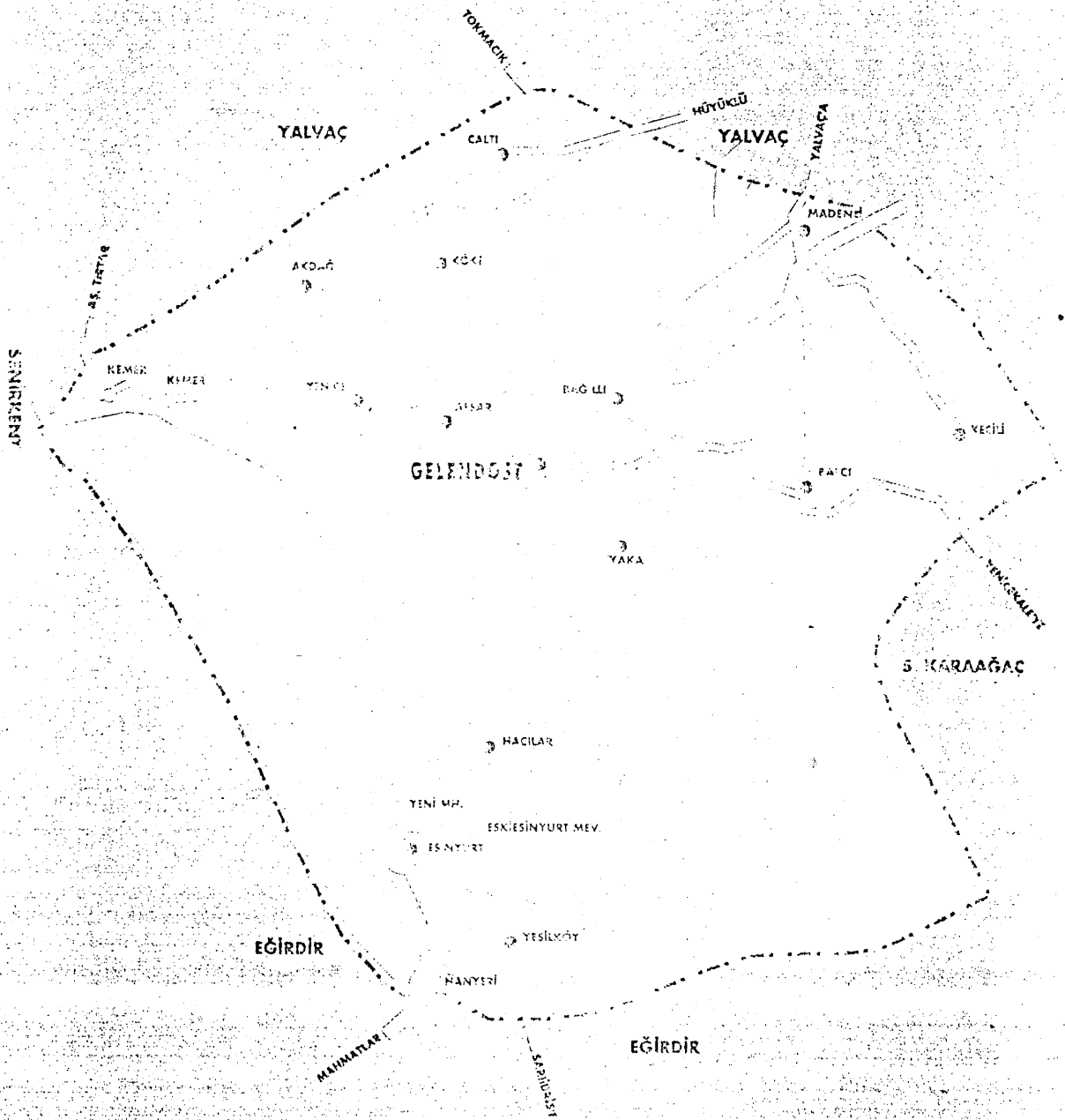
ATABEY İLÇESİ

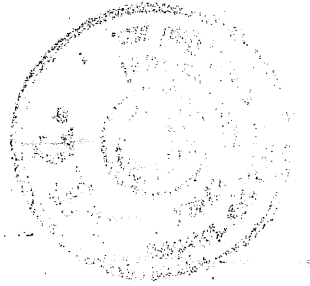

EK-6

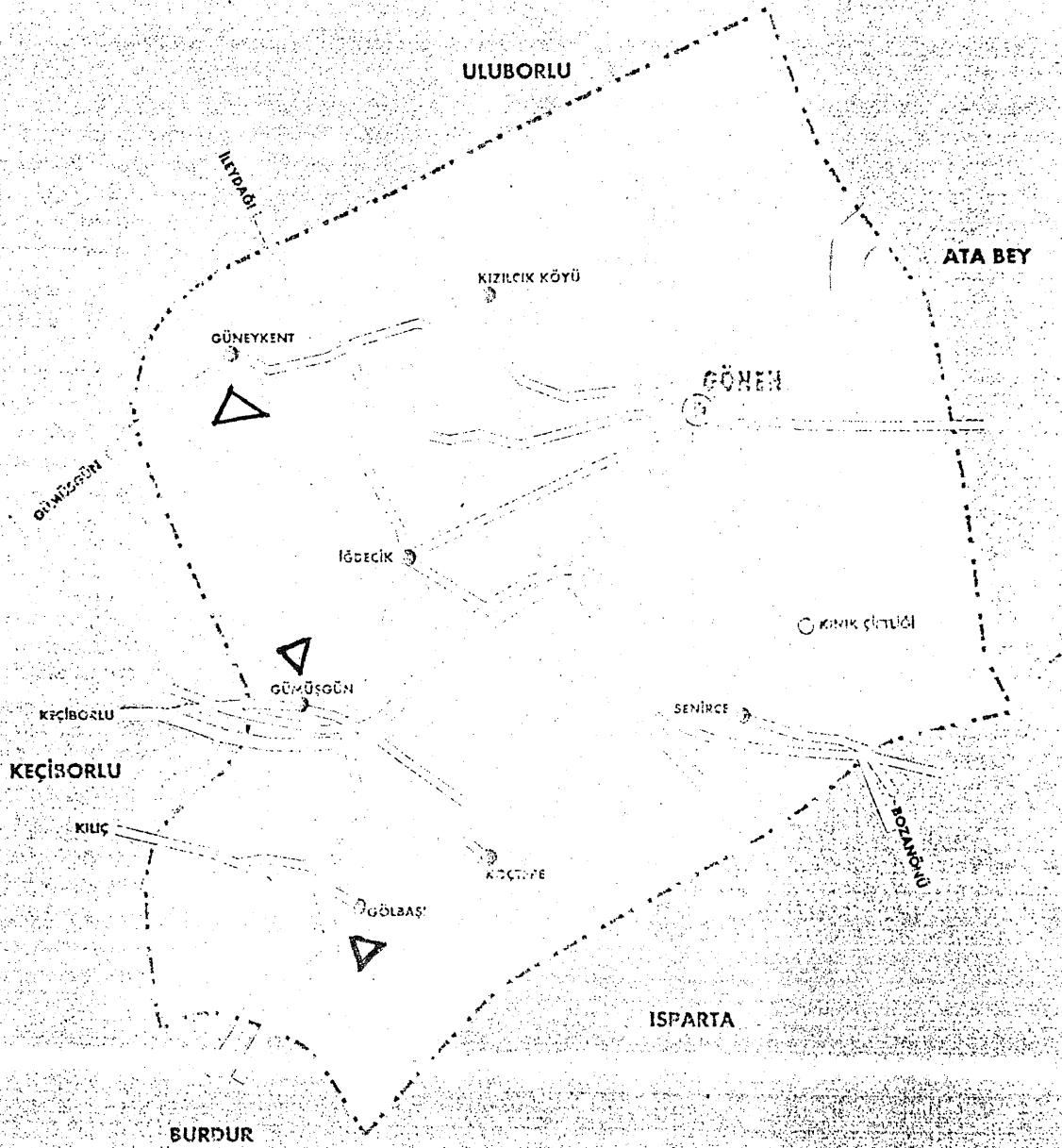
GELENDOST İLÇESİ

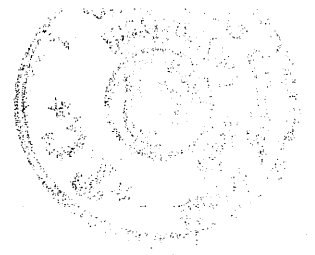

EK-7

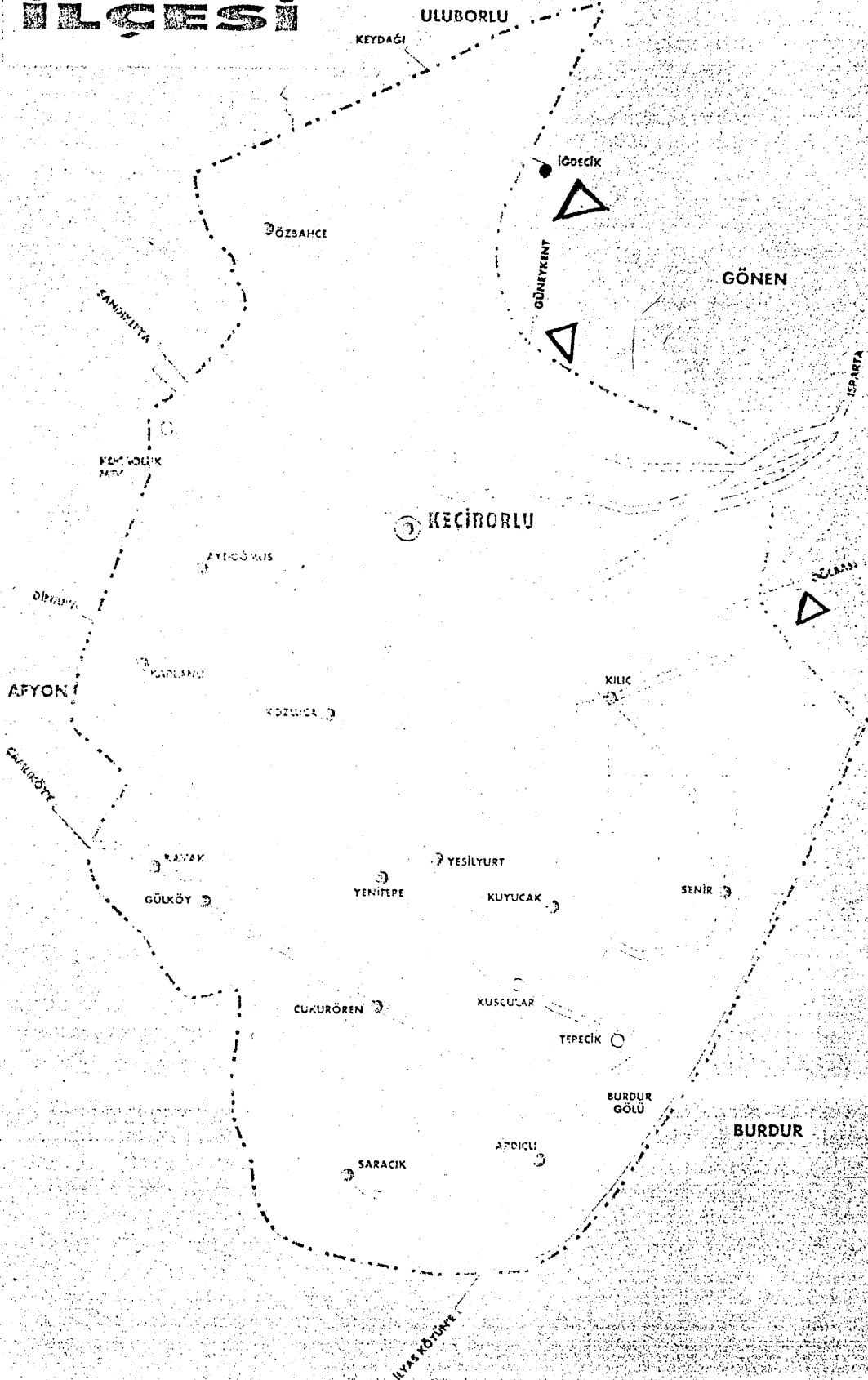
GÖNEN İLÇESİ

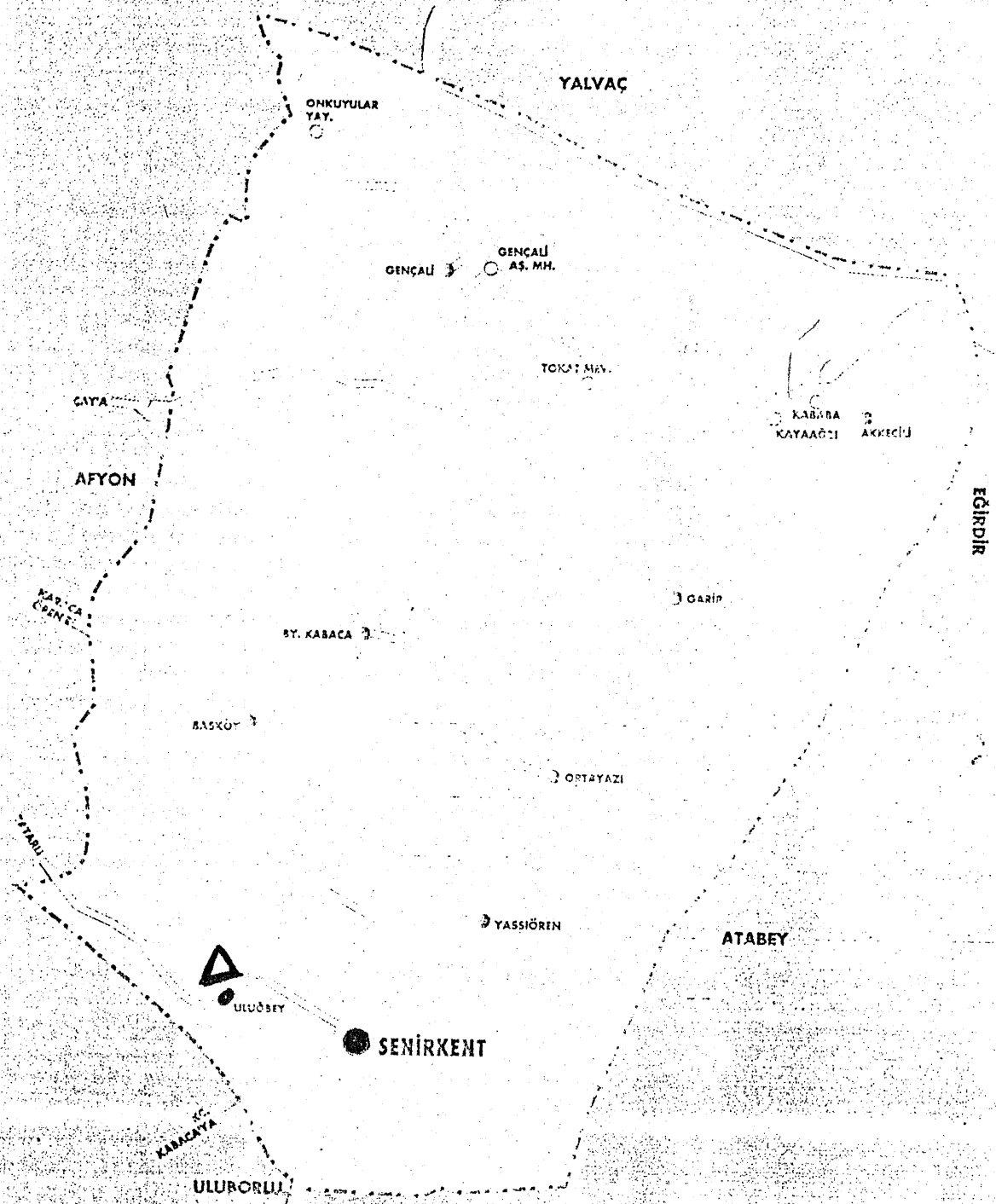
EK-8

KECİBORLU İLÇESİ

EK-9

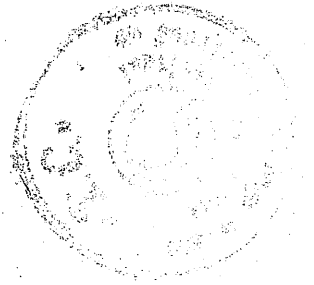
SENİRKENT İLÇESİ

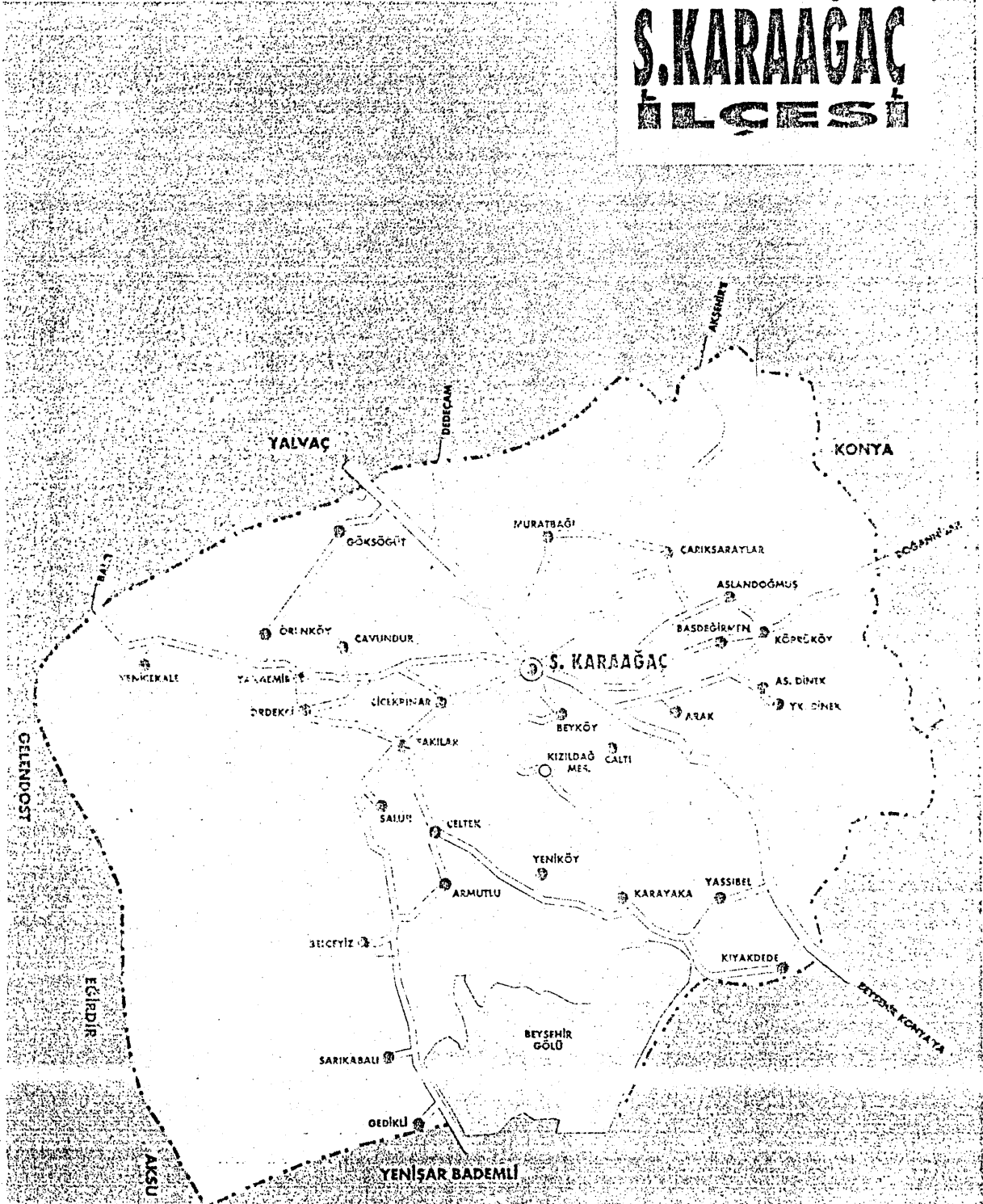

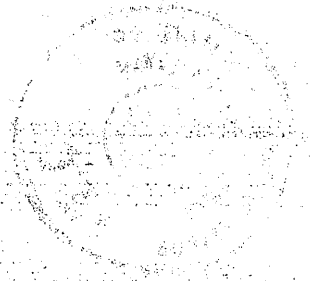
EK-11

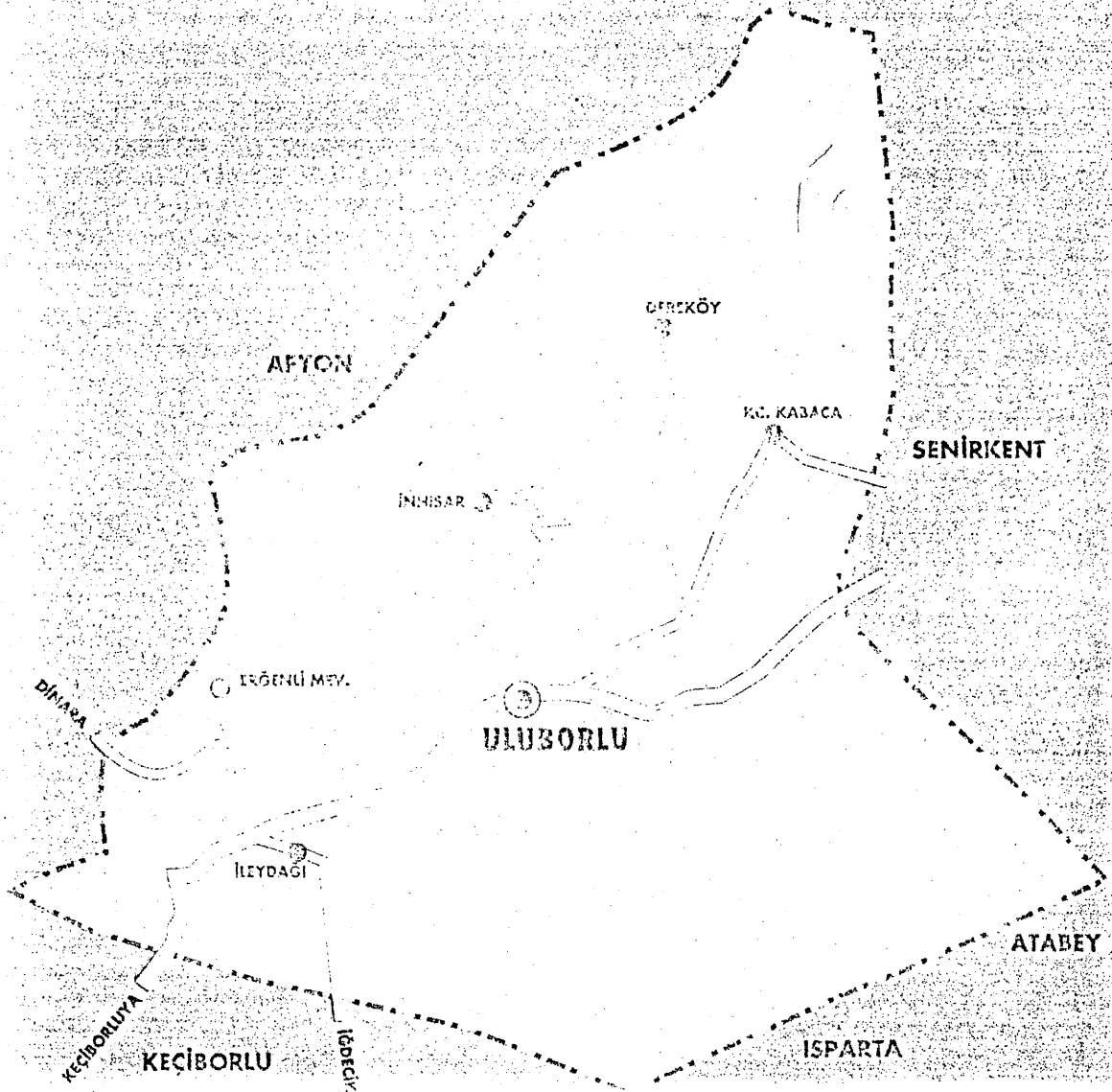
S. KARAĞAÇ İLÇESİ

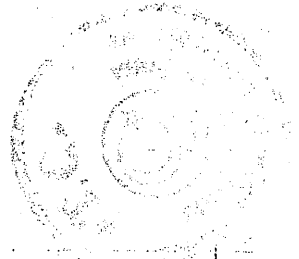
EK-12

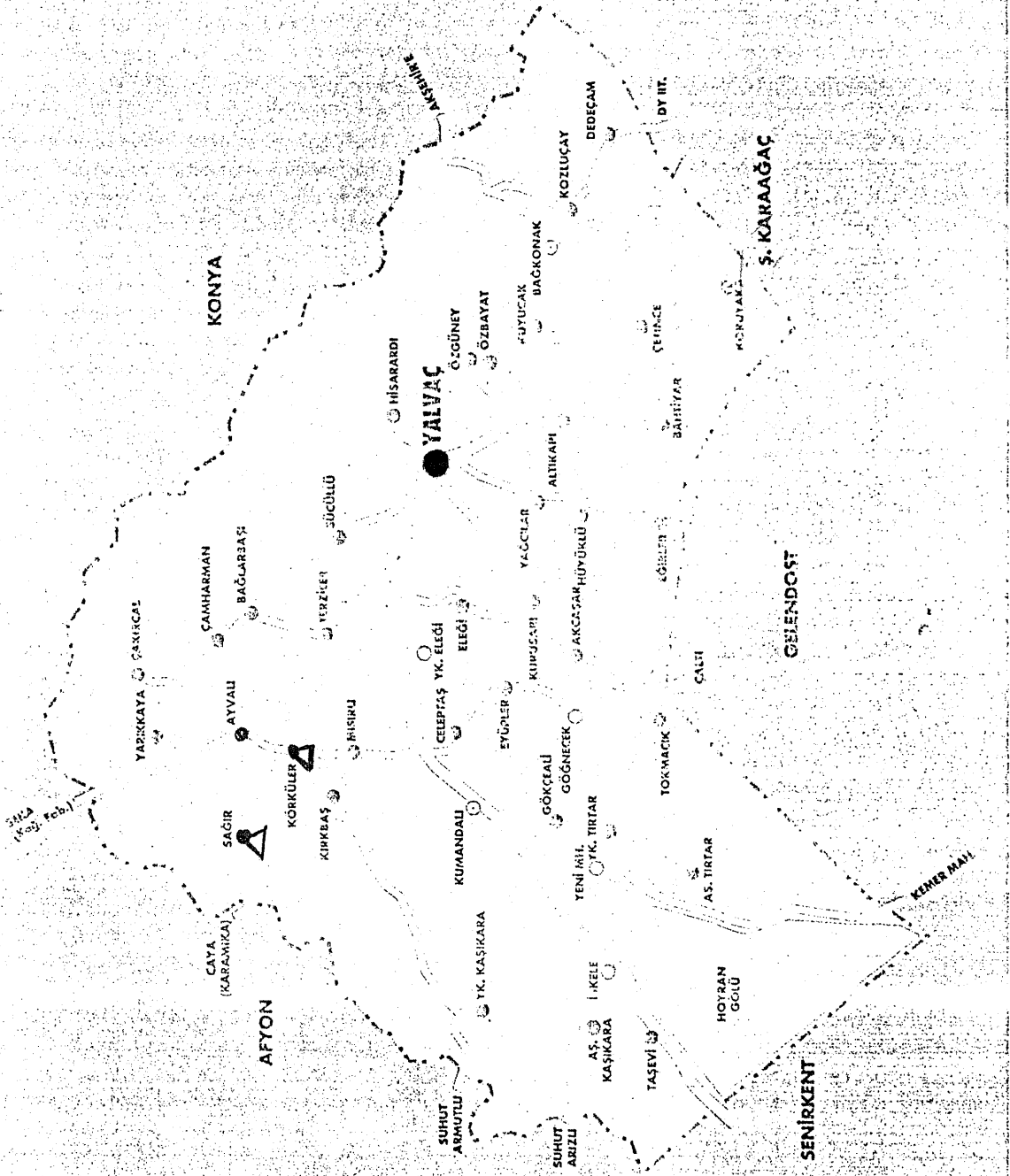
ULUBORLU İLÇESİ

EK-13

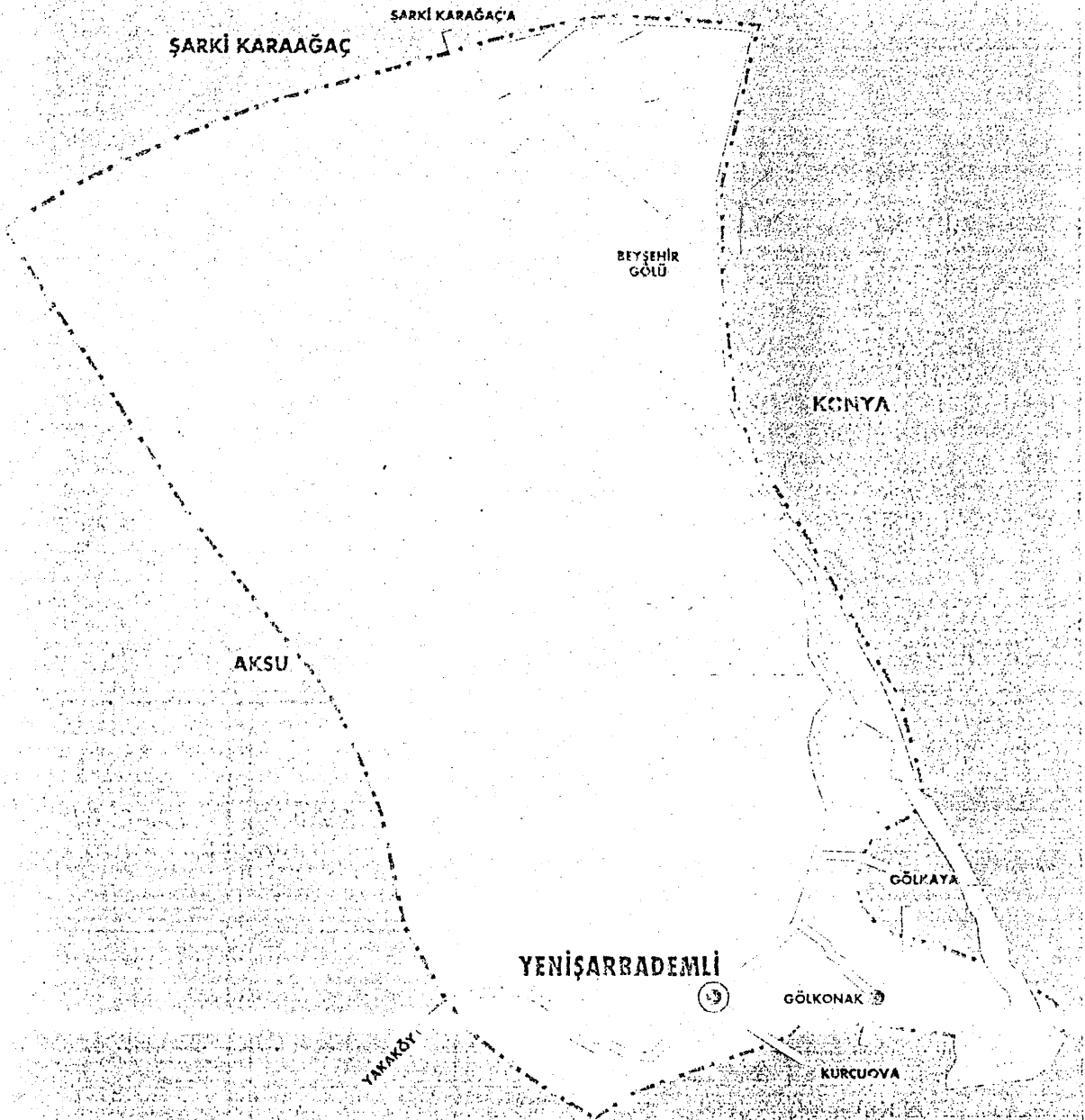
YALVAÇ İLÇESİ

EK-14

Y. BADEMLİ İLÇESİ

İLİ : 32 İSPARTA
PROVINCE OF

1 - İLÇELERE GÖRE ŞEHİR VE KÖY NÜFUSLARI İLE İLİN YUZÖLÇÖMÜ VE NÜFUS YÖÖÖNÖLÖÖÜ
CITY AND VILLAGE POPULATION BY DISTRICTS, AND AREA AND DENSITY OF THE PROVINCE

İLÇELER DISTRICTS	TOPLAM TOTAL	ŞEHİRLER NÜFUSU CITY POPULATION	KÖYLER NÜFUSU VILLAGE POPULATION	YUZÖLÇÖMÜ AREA KM2 (*)	NÜFUS YÖÖNÖLÖÖÜ DENSITY
TOPLAM - TOTAL	434771	229574	205197	8933	49
00 MERKEZ İLÇE PROVINCE CENTER ...	133061	112117	20944		
01 AKSU	9591	2921	6670		
02 ATABEY	7561	5010	2551		
03 EÖİRDİR	41266	15828	25438		
04 GELENDOST	22739	7338	15401		
05 GÖNEN	11103	6053	5050		
06 KEÇİBORLU	19766	8955	10811		
07 SENİRKENT	24388	10738	13650		
08 SÖTÇÖLER	21957	4062	17895		
09 ŞARKIKARAAÖAÇ	38993	12253	26740		
10 ULUBÖRLÜ	11970	10072	1898		
11 YALVAÇ	85053	28028	57025		
12 YENİŞARBADÖMLİ	7323	6199	1124		

* YUZÖLÇÖMÖNE GÖLLER DAHİL DEÖİLDİR.

AREA EXCLUDES LAKES

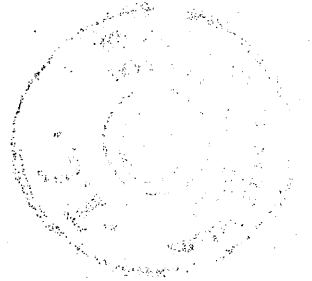
İli : 32 İSPARTA
PROVINCE OF

2 - NUFUS GRUPLARINA GÖRE KÖY SAYISI VE NUFUS TOPLAMLARI
NUMBER OF VILLAGES AND TOTAL INHABITANTS BY POPULATION GROUPS

NÜFUS GRUPLARI POPULATION GROUPS	KÖY SAYISI NUMBER OF VILLAGES	NÜFUS TOPLAMI TOTAL POPULATION
GENEL TOPLAM GENERAL TOTAL	209	205197
TOPLAM - TOTAL - 2000	175	103696
- 250	39	6572
251 - 500	53	19858
501 - 750	33	20274
751 - 1000	26	22898
1001 - 1250	9	10180
1251 - 1500	6	8285
1501 - 1750	4	6327
1751 - 2000	5	9302
TOPLAM - TOTAL 2001 - 5000	33	96065
2001 - 2500	14	31179
2501 - 3000	7	18860
3001 - 3500	5	15877
3501 - 4000	2	7324
4001 - 4500	2	8605
4501 - 5000	3	14220
TOPLAM - TOTAL 5001 - 10000	1	5436
5001 - 6000	1	5436
6001 - 7000	0	0
7001 - 8000	0	0
8001 - 9000	0	0
9001 - 10000	0	0
TOPLAM - TOTAL 10001 +	0	0

İLİ : 32 ISPARTA
PROVINCE OF

3 - İLÇE, BUCAK VE KÖY MUHTARLIKLARI İTİBARIYLA NÜFUS SAYISI
POPULATION BY DISTRICT , SUB-DISTRICT AND VILLAGES

İDARİ BİRİMLER ADMINISTRATIVE UNITS	NÜFUS POPULATION TOPLAM-TOTAL	İDARİ BİRİMLER ADMINISTRATIVE UNITS	NÜFUS POPULATION TOPLAM-TOTAL
00 MERKEZ İLÇESİ		03 EĞİRDİR İLÇESİ	
ŞEHİR	112117	ŞEHİR	15828
0 MERKEZ BUCAĞI		0 MERKEZ BUCAĞI	
001 ALIKÖY 1282		001 AĞILKÖY 921	
002 BOZANDIÖYÜ 635		002 AKBELENLİ 157	
003 BÜYÜKGÜKÇELİ (B) 1826		003 AKDOĞAN 613	
004 BÜYÜKHACILAR 929		004 AKPINAR 234	
005 ÇOBANİSA 273		005 AŞAĞIGÜKDERE 550	
006 ÇUKURKÖY 1009		006 BADEMLİ 408	
007 DARİDERESİ 187		007 BAĞCIK 550	
008 DARİÖREN 808		008 BAĞILLI 1072	
009 DEREGÜMÜ 1207		009 BAKLAN 482	
010 DİREKLİ 1393		010 BALKIRI 1232	
011 GELİNCİK 831		011 ÇAYKÖY 831	
012 GÜNEYCE 469		012 GÜKÇEHÜYÜK 2240	
013 KAYIKÖY 588		013 GÜKTAS 222	
014 KIŞLAKÖY 623		014 HAVUTLU 136	
015 KULEÖNÜ (B) 2434		015 KIRINTI 418	
016 KUÇUKGÜKÇELİ 229		016 MAHMATLAR 612	
017 KUÇUKHACILAR 657		017 PAZARKÖY 2028	
018 KUÇUKKIŞLA 572		018 SARIİDRİS (B) 3454	
019 SAVKÖY (B) 3071		019 SERPİLKÖY 369	
020 YAKAÖREN 1615		020 SEVİNÇBEY 201	
021 YAZISÖĞÜT 306		021 SİPAHİLER 389	
TOPLAM-TOTAL 20944		022 SORKUNCAK 1895	
BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI 20944		023 TEPELİ 523	
		024 YILGINCAK 96	
		025 YUKARIĞÜKDERE 1268	
		026 YUVALI 1103	
		TOPLAM-TOTAL 22008	
00 MERKEZ İLÇESİ TOPLAMI 133061		1 BARLA BUCAĞI	
01 AKSU İLÇESİ		000 BARLA (BM) (B) 3014	
ŞEHİR 2921		001 BAĞÖREN 201	
0 MERKEZ BUCAĞI		002 BEYDERE 215	
001 ELEÇİK 216		TOPLAM-TOTAL 3430	
002 KARACAHİSAR 642		BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI 25438	
003 KARAĞI 301		03 EĞİRDİR İLÇESİ TOPLAMI 41266	
004 KATIPKÖY 173		04 GELENDOST İLÇESİ	
005 KOÇULAR 479		ŞEHİR 7338	
006 KÖSRE 160		0 MERKEZ BUCAĞI	
007 SOFULAR 529		001 AFŞAR 1122	
008 TERZİLER 123		002 AKDAĞ 360	
009 YAKAAVŞAR 2178		003 BAĞILLI (B) 2250	
010 YAKAKÖY 542		004 BALCI 967	
011 YILANLI 812		005 ÇALTI 1145	
012 YUKARIYAYLABEL 515		006 ESENYURT 292	
TOPLAM-TOTAL 6670		007 HACILAR 573	
BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI 6670		008 KEÇİLİ 281	
01 AKSU İLÇESİ TOPLAMI 9591		009 KÖKE 904	
02 ATABEY İLÇESİ		010 MADENLİ 1428	
ŞEHİR 5010		011 YAKAKÖY (B) 2694	
0 MERKEZ BUCAĞI		012 YENİÇE 1532	
001 BAYAT 89		013 YEŞİLKÖY 1853	
002 HARMANDREN 508		TOPLAM-TOTAL 15401	
003 İSLAMKÖY (B) 1657		BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI 15401	
004 KAPACIK 176		04 GELENDOST İLÇESİ TOPLAMI 22739	
005 PENBELİ 121		05 GÖNEN İLÇESİ	
TOPLAM-TOTAL 2551		ŞEHİR 6053	
BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI 2551		0 MERKEZ BUCAĞI	
02 ATABEY İLÇESİ TOPLAMI 7561		001 GÖLBAŞI 462	
		002 İZDECİK 357	
		003 KIZILCIK 159	
		004 KOÇTEPE 654	
		005 SENİRCE 558	
		006 GÜMÜSGÜN 731	

İLİ : 32 ISPARTA
PROVINCE OF

3 - İLÇE, BUCAK VE KÖY MUHTARLIKLARI İTİBARIYLA NÜFUS SAYISI
POPULATION BY DISTRICT, SUB-DISTRICT AND VILLAGES

İDARİ BİRİMLER		NÜFUS	İDARİ BİRİMLER		NÜFUS
ADMINISTRATIVE UNITS		POPULATION TOPLAM-TOTAL	ADMINISTRATIVE UNITS		POPULATION TOPLAM-TOTAL
TOPLAM-TOTAL		5050	000	KASIMLAR (BM)	2347
BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI		5050	001	AŞAĞIYAYLABEL	976
05	GÖNEN İLÇESİ TOPLAMI	11103	002	BUCAKDERE	286
06	KEÇİBORLU İLÇESİ		003	ÇUKURCA	125
	ŞEHİR	8955	004	DARIBÜKÜ	402
0	MERKEZ BUCAĞI		005	GÜLDALLI	266
001	ARDIÇLI	245	006	İBIŞLER	416
002	AYDOĞMUŞ (B)	1867	007	İNCİDERE	643
003	ÇUKURÖREN	280	008	KESMEKÖY (B)	2269
004	GÜLKÖY	253		TOPLAM-TOTAL	7730
005	KAPLANLI	478			
006	KAVAKKÖY	140			
007	KILIÇ (B)	2173			
008	KOZLUCA	874			
009	KUYUCAK	325			
010	ÖZBAHÇE	161			
011	SARAYCIK	445			
012	SENİR (B)	3032			
013	YENİTEPE	158			
014	YEŞİLYURT	380			
	TOPLAM-TOTAL	10811			
BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI		10811			
06	KEÇİBORLU İLÇESİ TOPLAMI	19766			
07	SENİRKENT İLÇESİ				
	ŞEHİR	10738			
0	MERKEZ BUCAĞI				
001	AKKEÇİLİ	272			
002	BAŞKÖY	213			
003	BÜYÜKKABACA (B)	5436			
004	GARİP	805			
005	GENÇALİ	927			
006	ORTAYAZI	421			
007	ULUĞBEY (B)	2993			
008	YASSIBÖREN (B)	2583			
	TOPLAM-TOTAL	13650			
BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI		13650			
07	SENİRKENT İLÇESİ TOPLAMI	24388			
08	SUTÇÜLER İLÇESİ				
	ŞEHİR	4062			
0	MERKEZ BUCAĞI				
001	AYVALIPINAR (B)	2597			
002	BEKİRLER	121			
003	BELENCE	871			
004	BEYDİLİ	693			
005	BOĞAZKÖY	101			
006	ÇANDIR	965			
007	ÇOBANİSA	868			
008	HACİAHMETLER	241			
009	HACIALİLER	192			
010	KARADİKEN	695			
011	KUZCA	191			
012	MELİKLER	56			
013	MÜEZZİNLER	135			
014	PINARKÖY	226			
015	SAĞRAK	209			
016	SARAYKÖY	132			
017	SARİMEHMETLER	667			
018	ŞEYHLER	285			
019	YENİKÖY	121			
020	YEŞİLYURT	799			
	TOPLAM-TOTAL	10165			
1	KASIMLAR BUCAĞI				
001	AKÇAŞAR	378			
002	ALTIKAPI	402			
003	AYVALI	843			
004	BAĞLARBAŞI	1189			
005	ÇAKIRÇAL	300			
006	ÇAMHARMAN	805			
000	KASIMLAR (BM)	2347			
001	AŞAĞIYAYLABEL	976			
002	BUCAKDERE	286			
003	ÇUKURCA	125			
004	DARIBÜKÜ	402			
005	GÜLDALLI	266			
006	İBIŞLER	416			
007	İNCİDERE	643			
008	KESMEKÖY (B)	2269			
	TOPLAM-TOTAL	7730			
BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI		17895			
08	SUTÇÜLER İLÇESİ TOPLAMI	21957			
09	ŞARKIKARAAĞAÇ İLÇESİ				
	ŞEHİR	12253			
0	MERKEZ BUCAĞI				
001	ARAK	940			
002	ARMUTLU	162			
003	ARSLANDOĞMUŞ	242			
004	AŞAĞIDİNEK	482			
005	BAŞDEŞİRMEN	311			
006	BELCİGEZ	1861			
007	BEYKÖY	880			
008	ÇALTI	664			
009	ÇARIKSARAYLAR (B)	4772			
010	ÇAVUNDUR	133			
011	ÇELTEK	471			
012	ÇİÇEKPINAR (B)	3659			
013	FAKILAR	377			
014	GÜKSÖĞÜT (B)	3665			
015	KARAKAYA	555			
016	KIYAKDEDE	472			
017	KÖPRÜKÖY	990			
018	MURATBAĞI	314			
019	ÖRDEKÇİ	469			
020	ÖRENKÖY	602			
021	SALUR	1437			
022	SARIKABALI	322			
023	YAKAEMİR	397			
024	YASSİBEL	907			
025	YENİCEKALE	318			
026	YENİKÖY	609			
027	YUKARIDİNEK	729			
	TOPLAM-TOTAL	26740			
BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI		26740			
09	ŞARKIKARAAĞAÇ İLÇESİ TOPLAMI	38993			
10	ULUBORLU İLÇESİ				
	ŞEHİR	10072			
0	MERKEZ BUCAĞI				
001	DEREKÖY	369			
002	ELEĞİDAĞI	369			
003	İHHİSAR	279			
004	KUÇUKKABACA	881			
	TOPLAM-TOTAL	1898			
BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI		1898			
10	ULUBORLU İLÇESİ TOPLAMI	11970			
11	YALVAÇ İLÇESİ				
	ŞEHİR	28028			
0	MERKEZ BUCAĞI				
001	AKÇAŞAR	378			
002	ALTIKAPI	402			
003	AYVALI	843			
004	BAĞLARBAŞI	1189			
005	ÇAKIRÇAL	300			
006	ÇAMHARMAN	805			

İLİ : 32 ISPARTA
PROVINCE OF

3 - İLÇE, BUCAK VE KÖY MUHTARLIKLARI İTİBARIYLA NUFUS SAYISI
POPULATION BY DISTRICT / SUB-DISTRICT AND VILLAGES

İDARİ BİRİMLER ADMINISTRATIVE UNITS	NUFUS POPULATION TOPLAM-TOTAL	İDARİ BİRİMLER ADMINISTRATIVE UNITS	NUFUS POPULATION TOPLAM-TOTAL
007 EĞİRLER	697		
008 EYÜPLER	1101		
009 HİSARARDI	635		
010 HUYUKLU (B)	4430		
011 İLEĞİ	322		
012 KÜRKÜLER (B)	2346		
013 KURUSARI	487		
014 ÜZBAYAT	2147		
015 ÜZGÜNEY	2102		
016 SAĞIRKÖY	449		
017 SUCULLU (B)	4787		
018 TERZİLER	597		
019 TOKMACIK (B)	3306		
020 YAĞCILAR	911		
021 YARIKKAYA	853		
TOPLAM-TOTAL	29087		
1 BAĞKONAK	BUCAĞI		
000 BAĞKONAK (BM) (B)	4175		
001 BAHTIYAR	1523		
002 ÇETİNCE (B)	2898		
003 DEDEÇAM (B)	2292		
004 KORUYAKA	1477		
005 KOZLUÇAY (B)	4661		
006 KUYUCAK	2541		
TOPLAM-TOTAL	19567		
2 KUMDANLI	BUCAĞI		
000 KUMDANLI (BM) (B)	2554		
001 AŞAĞIKAŞIKARA	592		
002 AŞAĞITIRTAR	471		
003 CELEPTAŞ	481		
004 GÜKÇEALİ	173		
005 KIRKBAŞ	800		
006 MİSİRLİ	450		
007 TAŞEVİ	268		
008 YUKARIKAŞIKARA (B)	2244		
009 YUKARITIRTAR	338		
TOPLAM-TOTAL	8371		
BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI	57025		
11 YALVAÇ İLÇESİ	TOPLAMI	85053	
12 YENİŞARBADEMLİ İLÇESİ			
ŞEHİR	6199		
0 MERKEZ	BUCAĞI		
001 GEDİKLİ	715		
002 GÜLKONAK	409		
TOPLAM-TOTAL	1124		
BUCAK VE KÖYLER TOPLAMI	1124		
12 YENİŞARBADEMLİ İLÇESİ	TOPLAMI	7323	
32 ISPARTA	İL TOPLAMI	434771	

